

Masteroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Eirik Vige Kristoffersen

En kollektiv planlegging av individets spontanitet

Den Svenska Arbetsgivareföreningen som en ideologisk bevegelse

Masteroppgave i Historie

Veileder: György Péteri

Mai 2019

Eirik Vige Kristoffersen

En kollektiv planlegging av individets spontanitet

Den Svenska Arbetsgivareföreningen som en ideologisk bevegelse

Masteroppgave i Historie
Veileder: György Péteri
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Forord

Ja, da var masteroppgaven ferdig. Fem år med studier og en spennende studietid i Trondheim er forbi. Dette prosjektet har vært veldig spennende og har virkelig engasjert meg.

Jeg ønsker å takke alle de som har hjulpet meg gjennom prosjektet. En stor takk må gå til de ansatte på den Göteborgs Humanistiske universitetsbibliotek som har hjulpet meg med å få tak i kildematerialet.

Jeg er spesielt takknemlig til de som har stilt opp og gitt uvurderlig støtte nå mot slutten. En stor takk må gå til den fantastiske Christine Ringvoll som har holdt ut med meg i den siste stressfylte perioden. En annen jeg må takke er Ole-Henrik Brevold som har stilt opp som en god venn og hjulpet meg. Takk til Per-Christian Trangen for hjelpen han gav. Tusen takk til familien min som har stilt opp for meg! Spesielt min gode søster Mette Kristoffersen som har hjulpet meg med teksten min! Tusen takk til min morfar Rolf Vige for å ha gitt gode råd. Jeg vil også gi en takk til veilederen min György Péteri.

Innhold

Kapittel 1: Innledning	1
1.1 Problemstilling og avgrensning.....	2
1.2 Kilder og metode.....	4
1.3 Tidligere forskning:	4
1.4 Disposisjon.....	10
Kapittel 2: Bakgrunn	12
2.1 Svensk kontekst.....	12
2.2 Hva menes med nyliberalisme?	18
2.3 Nyliberalisme som et prosjekt.....	24
2.5 Nyliberalisme som ideologi	30
2.6 Et globalt nettverk.	35
Kapittel: 3 En overordnet strategi for opinionsarbeid.....	39
Oppsummering	43
Kapittel 4: Opinionsarbeid fra 1971 til 1977.....	45
4.1 Opinion, et spørsmål om kunnskap	45
4.2 Næringslivet burde ta ansvar.....	47
4.3 Problemene kommer fra en sosialistisk ideologi	49
4.4 Oppsummering:.....	52
5. Ideologisk uttrykk fra 1971 til 1977.....	53
5.1 Næringslivets interesser.....	53
5.2 Småbedriftene	55
5.3 Löntagarfonderna	56
5.4 Oppsummering:.....	60
Kapittel 6: Opinionsarbeid frem til Kongress-80	62
6.1 Ny konsernsjef - ny visjon	63
6.2 Felles tanker for å motstå sosialisme.....	66
6.3 SAF som en «ideologisk folkrörelse!»	67
6.4 Oppsummering	69
Kapittel 7: Næringslivets ideologi, nyliberalisme frem mot Kongress-80.....	70
7.1 Etter Kongress-77, forsvar av markedsøkonomien	70
7.2 Et ideologisk grunnprogram	71
7.3 Egeninteresse som drivkraft for individet.....	76
7.4 Markedet som demokrati	80

7.5 I Morgon kapitalism, en nyliberal introduksjon.....	83
7.6 Oppsummering	85
Kapittel 8: Nyliberalisme etter kongress-80.....	87
Oppsummering:.....	93
Kapittel 9: Konklusjon	94
Videre forskning:	97
Bibliografi.....	I
Trykte kilder:	I
Digitale kilder:	V
Bilde kilde:.....	VII
Vedlegg:	I

Kapittel 1: Innledning

Statsviteren Andrew Heywood har skrevet at politiske ideologier spiller en sentral rolle i å forme samfunnene vi lever i. Ideologiene fungerer i et samspill med materielle, historiske og sosiale krefter. Fordi alle politiske modeller er basert på antagelser og premisser er sammenhengen mellom politisk teori og politisk praksis uadskillelig.¹ Heywood har skrevet at en ideologi kan bli sett på som en linse som man bruker til å se verden igjennom, når en slik linse skaper et grunnlag for organisert politisk handling er det en politisk ideologi.² En politisk ideologi kan preservere, endre eller styrte eksisterende maktstrukturer gjennom tre steg. 1) Legge frem et verdenssyn, en analyse av hva som skjer i verden og hvorfor det skjer. 2) Legge frem en visjon om hvordan verden burde være. 3) Forklare hvordan man kan få verden til å bli slik den burde være.³

I etterkrigstiden var Europa preget av en sosialdemokratisk politisk ideologi. Sosialdemokratiet i Sverige stod frem som et sterkt forbilde for denne ideologien. Gjennom 44 års sammenhengende styre fra 1932-1976 opparbeidet det svenske sosialdemokratiske arbeiderpartiet seg et ideologisk hegemoni. Sverige hadde en tilsynelatende uavhengighet i den kalde krigen, en velfungerende økonomi og en egalitær velferdsstat som fikk landet til å fremstå som et ideal. Sosialdemokratiets ideologiske mål var å skape et klasseløst samfunn gjennom samarbeid og demokratisk styring.⁴ I løpet av 1970-tallet ble sosialdemokratiet og samarbeidsviljen i det svenske samfunnet satt på prøve med økonomiske problemer. En periode lavere økonomisk vekst skapte konflikt mellom fagforeningene og arbeidsgiverne. Samtidig som forholdet på arbeidsmarkedet ble anstrengt, fikk Vietnamkrigen en velorganisert og sosialistisk orientert arbeiderbevegelse til å ta tydelig avstand fra kapitalismen. Det var ikke bare arbeiderbevegelsen som ønsket endring, den Svenska Arbetsgivareföreningen satte i gang et arbeid for å endre samfunnet. En av hovedpersonene bak dette arbeidet var Sture Eskilsson, han var informasjonssjef i SAF og leder for tankesmien Timbro. Timbro var en tankesmie som SAF finansierte for å endre den svenske opinionen. Eskilsson skrev i sine memoarer at målet med opinionsarbeidet var å kontrollere hvilke spørsmål som ble tatt opp og hvordan de ble diskutert i samfunnet. Noe han mente SAF hadde klart. «*Vi hade erövrat*

---

¹ Andrew Heywood, *Political ideologies*, 2014 :3-5

² *ibid*:11

³ *Ibid*:11-12

⁴ Martin Wiklund, *I det moderna landskap*, 2006: 140-141

problemformuleringar, inte bara i den teoretiska debatten utan också i den som genom medierna når allmänheten.»⁵

Timbro var en så stor suksess at næringslivet i Norge forsøkte å skape en lignende tankesmie. I 2003 gikk Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO), Rederiforbundet og en rekke næringslivstopper sammen om å opprette tankesmien Civita i Norge. I et intervju med Klassekampen sa Civita-leder Kristin Clemet: «*Vi ligger langt etter svenskene. Timbro er tjue år foran oss. Vi er bare på krabbe-stadiet.*»⁶

I 1947 ble den transnasjonale organisasjonen *Mont Pèlerin Society* opprettet for å utfordre alle former for kollektivistiske ideologier: Sosialisme, sosialdemokrati og kommunisme. Organisasjonen utviklet nyliberalismen som et ideologisk forsvar av det kapitalistiske markedssamfunnet. Gjennom et nettverk av organisasjoner og samarbeid med næringslivsaktører spredde denne politiske ideologien seg til store deler av verden. I denne oppgaven skal jeg undersøke hvordan opinionsarbeidet til den svenske arbeidsgiverforeningen ble påvirket av det nyliberale nettverket.

1.1 Problemstilling og avgrensning

Den overordnede problemstillingen for denne oppgaven er:

Hvordan endret den *Svenska Arbetsgivareföreningen* sitt opinionsarbeid seg etter å ha kommet i kontakt med *Mont Pèlerin Society*?

I 1969 startet den *Svenska Arbetsgivareföreningen* (SAF) et omfattende og langsiktig arbeid med å endre meningene til det svenske folket. Arbeidet blir generelt kalt for opinionsarbeid fordi det i første omgang var rettet mot hvordan befolkningen oppfattet politikk og andre overordnede samfunnsspørsmål. Arbeidet fikk etterhvert en mer dyptgripende karakter da organisasjonen begynte å jobbe med ideologisk påvirkning.

I denne oppgaven skal jeg se på spredningen av den nyliberale ideologien som en del av et globalt nettverk. Dette nettverket er sentrert rundt en organisasjon som heter *Mont Pèlerin Society* (MPS). Nettverket i sin helhet kan bli sett på som et kollektiv som arbeider på en pluralistisk og samkjørt måte. Nyliberalisme er et begrep som anvendes mye, men ikke alltid like konsekvent, noe som kan gjøre det vanskelig å forstå. Gjennom kapittel 2.2-2.6 vil jeg

---

⁵ Sture Eskilsson, «*Från folkhem till nytt klassamhälle, ett högerväpna berättar*» Sicher og Co 2005:11

⁶ (<https://www.klassekampen.no/48441/article/item/null/bringer-borgerlige-sammen>) [09/05.2019]

forsøke å presentere konseptet gjennom et narrativ for å gjøre det enklere å forstå, uten å være for reduksjonistisk.

Analysen vil se på opinionsarbeidet til SAF i perioden 1971-1981. Den første delen av analysen vil ta for seg et promemoria som skisserte opp en langsiktig opinionsendrende strategi for SAF-styrelsen i 1971. Promemoriaet kan sees som et startskudd for en ny periode der organisasjonen i større grad arbeidet med å påvirke måten det svenske folket oppfattet verden på. Startpunktet for oppgaven kunne ha vært flyttet tilbake til 1968/9, det var da de første beslutningene om å sette i gang et opinionsarbeid ble vedtatt. I en overordnet analyse av organisasjonens opinionsarbeid, som Sven Ove Hansson har gjennomført, ville 1968/69 vært et naturlig startpunkt. En stor andel av SAF sitt arbeid fra 1968-1971 gikk ut på å bygge opp en kapasitet for videre opinionarbeid. I denne undersøkelsen skal jeg i hovedsak analysere tidsskriftet *Arbetsgivaren/SAF-tidningen* som kildemateriale. Det ble først vedtatt å aktivt anvende tidsskriftet som et opinionsbyggende verktøy i 1971, derfor starter min analyse i dette året. Da jeg analyserte kildematerialet i arkivet gikk jeg først igjennom SAF-tidningen fra 1989, 1985, 1983 og 1982. I disse årgangene kunne jeg observere en gjennomgående anvendelse av nyliberale argumenter, reklame for nyliberale verker og intervjuer med nyliberale aktører. Jeg har begrenset min data innsamling og analyse til 1981, da det er selve endringsprosessen og overgangsfasen jeg ønsker å fokusere på.

Analysen av tidsskriftet vil være kronologisk oppdelt i tre perioder Den første perioden er fra 1971-1977, den andre perioden er fra 1978-1980 og den tredje ser på 1981 som en epilog. Oppgaven vil se på utviklingen fra 1971 og frem til 1981, men hovedfokuset vil bli lagt på perioden mellom SAF sin kongress i 1977 og kongress i 1980. Jeg har valgt å fokusere på denne perioden fordi det fremstår som det var da SAF først kom i kontakt med MPS. Jeg vil argumentere for at dette påvirket opinionsarbeidet til organisasjonen og førte til at SAF begynte å spre nyliberal ideologi. Gjennomgangen av kildematerialet vil i første omgang være kronologiske, men den vil også være tematisk delt i to. Den ene delen ser på hvordan SAF beskrev den svenske opinionen og hvordan den forsøkte å mobilisere næringslivet for å endre samfunnet. Den andre delen ser på de ideologiske grunnpremissene som ble lagt frem i SAF sin beskrivelse av verden.

1.2 Kilder og metode

Kildematerialet for denne oppgaven er todelt. Den første kilden er et Promemoria som informasjonssjef Sture Eskilsson la frem for SAF styret i 1971. Denne kilden skisserte opp en overordnet strategi for organisasjonens opinionsarbeid. Promemoriaet viser at en analyse av *Arbetsgivaren* er være en god kilde for innsikt i SAFs ideologiske profil. Denne kilden gir en generell introduksjon til organisasjonens arbeid for å endre holdningene til det svenske folket slik det var planlagt i 1971. Promemoriaet ligger som vedlegg 1 til denne oppgaven.

Hoveddelen av analysen baserer seg på *Arbetsgivaren: tidning för Svenska arbetsgivareföreningen* som byttet navn til *SAF-tidningen* i 1980. Skriften tjente som et av de viktigste mediene for kontakt mellom SAF og alle organisasjonens medlemmer, som tilsvarte rundt 37,000 arbeidsgivere i 1980.⁷ Gjennomgangen vil vise en endring over tid i hvordan organisasjonen kommuniserte med sine medlemmer og hvilken ideologi den brukte til å beskrive verden. SAF sin *Avdelning för Samhällskontakt* hadde redaksjonelt ansvar for alt som ble trykket i tidsskriftet. Det betyr ikke nødvendigvis at alle utsagn ble støttet av alle avdelingene i SAF, eller av alle organisasjonens medlemmer. Noen av innleggene i tidsskriftet var ikke skrevet av SAF-funksjonærer, men sendt inn av SAF-medlemmer. Jeg har latt disse innleggene påvirke min forståelse av organisasjonens profil da alle innleggene måtte bli godkjent før de kom på trykk. Jeg har bevisst latt være å dekke innleggene fra debattsiden i denne oppgaven. Uttalelsene på sider som tydelig var markert med en «debatt» -overskrift var ofte kontroversielle og kan ikke sies å være representativt for organisasjonen i samme grad som de andre innleggene.

Jeg hadde i utgangspunktet et ønske om å bruke kildemateriale fra arkivene til tankesmien Timbro i denne oppgaven. Dessverre ville de ikke gi en ekstern student innsyn i arkivet.

1.3 Tidligere forskning:

En av de mest sentrale forskerne på SAF sin opinionsbygging er Sven Ove Hansson. Hansson er professor i filosofi ved Kungliga Tekniska Högskolan og har jobbet for SAP i perioden 1978-1983. Forskingen til Hansson var i hovedsak basert en grundig gjennomgang av SAF sine og næringslivets arkiver. Funnene ble publisert i to bøker: *SAF i politiken(1984)* og *Operation*

---

⁷ SAF-tidningen, *Visst är också SAF en folk rörelse!*» Janerik Larsson, Nr 20, 29/06.1980: 9

högervändning (1988). Begge bøkene ble gjennomgått og kommentert av SAF, som ikke hadde noen betydelige innvendinger før publisering. *Operation högervändning* ble skrevet i samarbeid med journalist og samfunnsdebattant Anna-Lena Lodenius. Forskningen viste at SAF under 70- og 80-tallet gjennomførte et omfattende og langsiktig arbeid med å endre måten det svenske folket så og forstod verden på. Målet var å fremme næringslivets interesser gjennom å endre holdninger og skyve hele det politiske spekteret til høyre. Prosjektet var inspirert av måten sosialismen og arbeiderbevegelsens hadde endret opinionen i Sverige. «*Det är genom en sådan process som de borgerliga partierna alltmer tvingades acceptera idéer om social välfärd som de ursprungligen motsatte sig.*»⁸ SAF brukte mange hundre millioner kroner på prosjektet og var nødt til å øke medlemsavgiften flere ganger i perioden for å kunne finansiere arbeidet.⁹ Det var umulig å legge frem en endelig sluttsum på prosjektet, opinionsarbeidet var spredd utover mange små organisasjoner og ikke all informasjonen var tilgjengelig. En indikator på budsjettet kan være at i valgåret 1982 brukte SAF rundt 60 millioner kroner på kampanjer mot Löntagarfonderna. Til sammenligning brukte riksdagspartiene til sammen 69 millioner kroner på valgkampen det samme året.¹⁰ Hansson og Lodenius kalte SAF sitt opinionsarbeid for *operation högervändning*.

«Operation Högervändning är numera i allt väsentligt inte en försvarsstrid utan en offensiv. Dess syfte är att omdana det svenska samhället. Man vill ersätta offentlig sjukvård med privat sjukvård och offentlig undervisning med privatskolor. Man vil ersätta det offentliga försäkringssystemet med privat sådan. Man vill försvaga fackförningarnas ställning. SAF vill gärna låta påskina att den stora satsningen på opinionsbildning beror på hotet från Löntagarfonderna. Med vid en närmare granskning visar det sig att detta bara kan vara en del av förklaringen.»¹¹

I starten av perioden jobbet SAF aktivt med å få omfattende innflytelse over massemedia, nyhetsformidling og samfunnsdebatten generelt. På 80-tallet satset organisasjonen i større grad på spredning av ideologi.¹² I et internt dokument fra 1982 ble det skrevet at opinionsarbeidet hadde vært effektivt nok til at SAF kunne føre debatten videre på et mer på populistisk og konkret plan. «*Det nye som skett är att samhällsdebaten har förts ner på en konkret plan där «vanligt folk» kan engageras.*»¹³ Ved siden av den grunnleggende opinionsbyggingen var SAF også aktiv i den politiske valgkampen. I valgkampen jobbet organisasjonen i stor grad med en

---

⁸ Sven Ove Hansson og Anna-Lena Lodenius, «*Operation högervändning*», Tiden forlag 1988:11

⁹ Ibid: 110

¹⁰ Hansson Sven Ove «*SAF I politiken*,» Tiden, 1984

¹¹ Hansson og Lodenius, 1988:13

¹² Hansson, 1984: 76-77

¹³ Hansson og Lodenius, 1988:12-13

teknikk om Agenda-setting. Teknikken gikk ut på at det er viktigere å definere hva som skal debatteres i en valgkamp enn å overbevise folk om at en deler deres anskuelser.¹⁴ SAF organiserte 5 store kongresser i perioden for å samle næringslivet. 1977, 1980, 1982, 1984 og 1987. Hansson og Lodenius viste at kongressene ikke hadde annen enn symbolsk verdi. Representantene hadde ingen form for stemmerett og alt som kom ut av kongressene var allerede planlagt og besluttet av SAF styret.¹⁵

Arbeidet til Hansson og Lodenius viste at opinionsarbeidet endret karakter og eskalerte i 1978, nye teknikker ble anvendt og nye organisasjoner ble opprettet. Det var mange eksempler på nye teknikker: Kampanjen *Sätt fart på Sverige* var en turnerende utstilling som brukte nye filmteknikker og nådde effektivt ut til aviser i hele landet.¹⁶ Et annet eksempel var bruk av kjendiser for å fremme politiske interesser. Ungdomskampanjen «*Satsa på deg själva*» gikk ut på at pop- og idrettsstjerner fortalte ungdommen at de måtte ta ansvar som individer og satse på seg selv. I en annen kampanje fortalte kjendiser folket hvorfor de var mot Löntagarfonderna.¹⁷ En annen ny teknikk var en mer aktiv bruk av statistikk og opinionsundersøkelser i opinionsbyggingen. I SAF arkivet lå det utallige undersøkelser som aldri hadde blitt publisert. Undersøkelsene ble brukt til å «diagnostisere» opinionen, slik at det skulle være enklere å skreddersy informasjon til spesifikke grupper. Publikasjon av opinionsundersøkelser ble også anvendt for å endre opinionen i seg selv. Selskapet SIFO var ifølge Hansson og Lodenius mest villig til å teste ut forskjellige formuleringer og stille ledende spørsmål frem til undersøkelsene fikk ønskelige resultater.¹⁸ Det kanskje viktigste SAF gjorde nytt var å opprette en rekke nye organisasjoner. Hansson sin forklaring på de nye institusjonene var at SAF jobbet bevisst for å ikke fremstå som en opinionsbyggende koloss. Strategien var at budskapet ville virke mindre planlagt og få bedre gjennomslag hvis det kom fra flere institusjoner og ble presentert på forskjellige måter.¹⁹ Hansson og Lodenius satte opp en liste over de nye institusjonene arkivene viste at SAF opprettet for å påvirke opinionen:

1978: Timbro, Ratio og Opinion.

1979: Näringslivets presstjänst og Näringslivets energiinformation

1980: Näringslivets ekonomifakta og Ung företagsamhet

1981: Svenska Management Gruppen.

1982: Market Corner, Näringslivet i samverka, Folket mot Löntagarfonderna.

---

¹⁴ Hansson og Lodenius, 1988:23

¹⁵ *ibid*:40

¹⁶ Hansson, 1984 :28

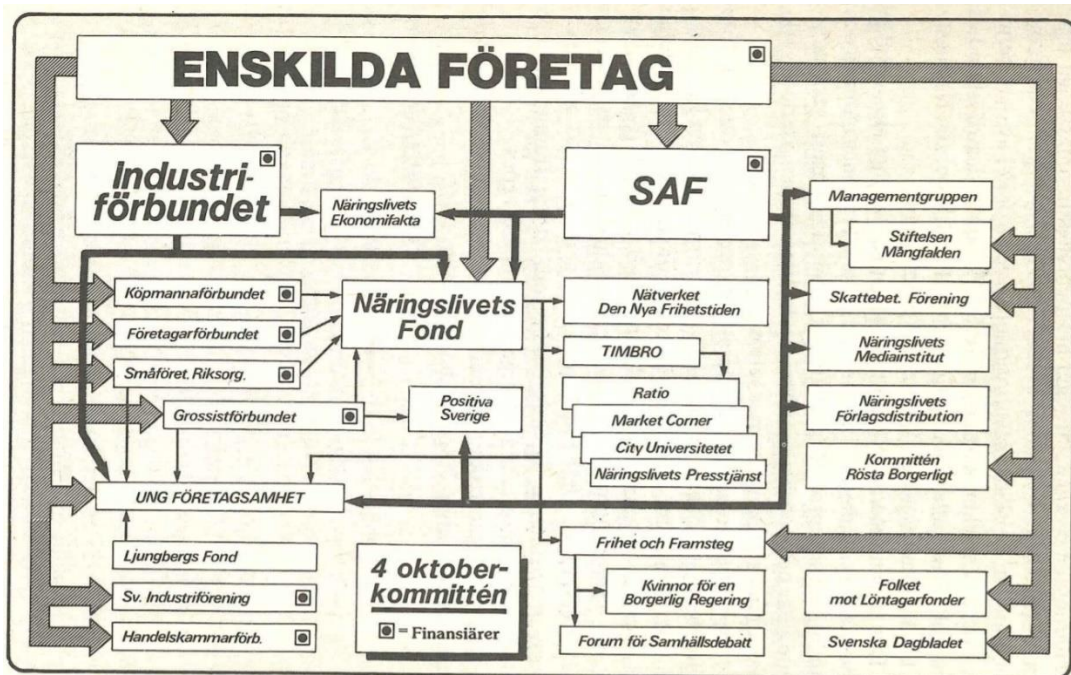
¹⁷ Hansson og Lodenius, 1988:60

¹⁸ *ibid*: 19

¹⁹ Hansson, 1984: 194

1983: Näringslivets förlagsdistribusjon, Marknadsekonomisk alternativ för Sverige
 1983: 4.oktober komittén.
 1984: Pysslingen
 1985: Frescati, Sommerseminarier, Kvinner for en borgerlig regering
 1987: Nättverket og Den Nya Frihetstiden, Mångfalden.
 1988: Näringslivets mediainstitut og City-Universitetet.²⁰

Hansson og Lodenius har satt sammen et kart over hvordan de forskjellige institusjonene som handlet i næringslivets opinionsbyggende prosjekt var finansiert. Organisasjonene var ikke så pluralistiske som det først kan fremstå på bilde, de fleste var knyttet tett sammen av en liten gruppe ledere som jobbet i flere av organisasjonene.²¹

(print av Hansson og Lodenius, 1988: 21)

En institusjon som ikke kom med i denne oversikten er *Utredningsbyråen for samhällsfrågor*. Rikard Westerberg ved Handelshøyskolen i Stockholm holder på å skrive en doktorgradsavhandling om byrået og dets sammenknytning til opinionsprosjektet.²²

Forskingsleder på Centrum for Näringslivshistoria Hans De Geer har også forsket på SAF sin opinionsbygging i boken «*I vänstervind och högergång*» (1989). De Geer kom frem til at SAF sin offensiv på slutten av 70-tallet i stor grad kom av en krise i det sentrale

²⁰ Hansson og Lodenius 1988: 20

²¹ Ibid: 20-21

²² Rikard Westerberg, *The Secret Bureau. Unknown Connections between Swedish business and the non-socialist political opposition*, Stockholm School of Economics, 2018

forhandlingssystemet.²³ SAF hadde vokst på 60-og 70-tallet og små selskaper utgjorde en majoritet av organisasjonen. De sentrale forhandlingene ble dyrere for hvert år og greide ikke å ta tilstrekkelig hensyn til alle landets bedrifter. Dette førte til at SAF slet med å opprettholde intern disiplin, noe som førte til at mange bedrifter ikke forholdt seg til de sentrale lønnsavtalene og konkurrerte seg imellom om arbeidskraft.²⁴ Resultatet var at SAF ønsket et nytt desentralisert forhandlingssystem. De Geer argumenterte for at SAF forsøkte å samle næringslivet rundt en felles ideologi der staten, fagforeningene og löntagarfonderna utgjorde en ytre fiende. «*Decentralisering förutsätter ideologisk centralisering.*»²⁵

Kristina Boréus har undersøkt den svenske opinionsendringen i doktorgradsavhandlingen «*Högervåg*» fra 1994. Boréus så på hvordan ideologi ble uttrykket i den svenske samfunnsdebatten fra 1969 til 1989. Gjennom en kvantitativ diskursanalyse gikk hun gjennom riksdagsdebatter og avisdebatter i perioden. Avhandlingen viste at en nyliberal virkelighetsbeskrivelse fikk gjennombrudd på 80-tallet.²⁶ Undersøkelsen viste at den ideologiske endringen gjorde gjennombrudd hos akademikere og politikere lenge før den fikk gjennomslag hos folket. «*Eliternas svängning var inte svaret på folkliga krav.*»²⁷ Boréus skrev at det svenske samfunnet ble endret på en gjennomgående måte på 80- og 90-tallet. Mindre politisk innflytelse over økonomien, nedskjæring og kutt i den offentlige sektoren, senkning av skatter og privatisering av offentlige tjenester. Disse konkrete endringene i den praktiske politikken kom sammen med en endring i den mer abstrakte delen av politikken. Det ble lagt frem nye tanker om rettferdighet, frihet, likhet, samfunn, demokrati og menneske.²⁸ Boréus argumenterte for at SAF sitt opinionsarbeid var en viktig pådriver for denne diskursive endringen.²⁹ I avhandlingen kartla hun at ansatte ved SAF skrev over 600 politiske debattinnlegg i de store avisene gjennom perioden.³⁰ Overordnet viste undersøkelsen til Boréus at debatten i Sverige ble ført ut fra et sosialliberalt verdenssyn med sosialistiske innslag i 1969. Tjue år senere, i 1989, ble samfunnsdebatten ført med både et sosialliberalt og et nyliberalt verdenssyn. Det ble ikke stilt noen spørsmål ved kapitalismen som økonomisk system og det

---

²³ Hans De Geer, *I vänstervind och högervåg, SAF under 1970-talet* Allmänna förlaget, 1989:225

²⁴ Ibid:353

²⁵ Ibid:360

²⁶ Kristina Boréus, «*Högervåg*» 1994:173-174

²⁷ Ibid: 67

²⁸ Ibid:36

²⁹ Ibid:318

³⁰ Ibid: 379, Vedlegg V

nyliberale synet dominerte i økonomiske spørsmål.³¹ Boréus skrev at det var vanskelig å måle hvor dyptgående de ideologiske endringene var gjennom en kvantitativ diskursanalyse. Hvis hun skulle bruke en allegori ville hun sammenligne samfunnsdebatten som et språklig slagfelt der arbeiderbevegelsen var på defensiven og næringslivet på offensiven gjennom 80-tallet.³²

I boken «*Kentucky Fried Children? Om den Svenska valfrihetens rötter-och dess fiender*» (2011) skrev Timbro-leder Karin Svanborg-Sjövall om SAF sitt opinionsbyggende arbeid fra et innsideperspektiv. Boken tar utgangspunkt i et variert kildemateriale, blant annet personlige intervju med sentrale personer fra prosessen. Svanborg-Sjövall konkluderte med at arbeidet ble gjort fordi de borgerlige partiene ikke klarte å forsvare kapitalismen på en tilstrekkelig måte.³³ Den sentrale oppgaven for SAF var bane vei og skape et nytt politisk klima i samfunnet som politikerne kunne operere i.³⁴ SAF jobbet systematisk gjennom forskjellige underorganisasjoner for å påvirke politikken til de forskjellige partiene, organisasjonen jobbet også for å endre undervisning av fremtidige generasjoner.³⁵ Svanborg-Sjövall skrev at flere av de som jobbet i SAF ønsket å bevare den svenske modellen på starten av 70-tallet. Eskaleringen i opinionsarbeid på slutten av 70-tallet kom av at denne gruppen fikk en svakere posisjon innad i SAF i forhold til de som ønsket endring. Dette førte til at nye lederskikkelser som ønsket å ta et oppgjør med den sosialismen og nedgangen i den private profitten kom til makten.³⁶

Hva er nytt med prosjektet mitt?

I min undersøkelse av temaet har jeg ikke kommet over noen som har gjennomført en gjennomgang av tidsskriftet *Arbetsgivaren* for å kartlegge den ideologiske utviklingen til SAF i perioden 1971-1981. I doktoravhandlingen *Fri att konkurrera skyldig att producera* har Hans Dahlqvist har gjennomgått det tidligere SAF-tidsskriftet *Industria* for å undersøke organisasjonens ideologi i perioden 1902-1948.³⁷ Sven Ove Hansson har referert til noen tekster fra *Arbetsgivaren/SAF-tidningen*, i sin undersøkelse av opinionsarbeidet til SAF, men han holdt seg i stor grad til arkiv materiale.

---

³¹ Ibid:315

³² Ibid:321-322

³³ Karin Svanborg-Sjövall, «*Kentucky Fried Children? Om den Svenska valfrihetens rötter-och dess fiender*» Timbro, 2011:39

³⁴ Ibid: 37 og 48

³⁵ Ibid:91

³⁶ Ibid:40

³⁷ Hans Dahlqvist, *Fri att konkurrera skyldig att producera. En ideologi-kritisk granskning av SAF 1902-1948*. Växjö University Press 2003

Oppgaven min har også et perspektiv som skiller seg fra tidligere undersøkelser. Jeg har ikke kommet over noen som eksplisitt har sett etter en tilknytning mellom SAF sitt opinionsarbeid og Mont Pèlerin Society. Dette kan forklares med at den akademiske interessen rundt MPS og det nyliberale nettverket har økt i nyere tid.

1.4 Disposisjon

1. *Innledning*: Det første kapittel presenterer oppgavens problemstilling, avgrensings og utforming.

2. *Bakgrunn*: Det andre kapittelet er i hovedsak todelt. Den første delen (2.1) vil gi oppgaven en historisk kontekst ved en generell presentasjon av den svenske modellen og det svenske samfunnet. Den andre delen (2.2-2.6) vil gi en utfyllende forklaring på konseptet nyliberalisme. Nyliberalisme er et begrep som har blitt anvendt mye, men som det kan være vanskelig å forstå. Jeg har dedikert en stor del av oppgaven til å gjøre konseptet mer forståelig gjennom å presentere det med et narrativ. Det vil bli forklart som et prosjekt, som en ideologi og som et nettverk.

3. *En overordnet strategi for opinionsarbeid*: Det tredje kapittelet analyserer et promemoria som i generelle trekk presenterte SAFs strategi for å endre opinionen i Sverige. Dette vil vise hvordan organisasjonen planla å arbeide med opinionen og hvordan Arbetsgivaren skulle bli anvendt.

4. *Opinionsbygging fra 1971 til 1977*: Det fjerde kapittelet analyserer hvordan den svenske opinionen og det svenske samfunnet ble omtalt i Arbetsgivaren fra 1971-1977. Denne analysen vil vise en endring i hvordan SAF kommuniserte et ønske om å påvirke opinionen.

5. *Ideologisk uttrykk fra 1971 til 1977*: Det femte kapittelet analyserer hvilke ideologiske grunntanker SAF la frem gjennom Arbetsgivaren fra 1971-1977. For å skape et oversiktlig bilde tar den første delen (5.1) for seg generelle tanker om økonomi og samfunnet. De to neste delene analyserer situasjoner der ideologiske konfliktlinjer i det svenske samfunnet ville vært mest synlige. Debatten om småbedriftenes forhold blir sett på i (5.2) og löntagarfonderna blir sett på i (5.3).

6. *Opinionsarbeid frem til Kongress-80*: Det sjette kapittelet analyserer hvordan den svenske opinionen ble omtalt fra 1977-1980. Denne analysen vil vise hvordan SAF tok på seg rollen som en opinionsbyggende og ideologisk organisasjon som forsøkte å samle næringslivet i Sverige.

7. *Næringslivets ideologi frem mot Kongress-80*: Det syvende kapittelet analyserer hvilke ideologiske grunntanker SAF la frem i perioden 1978-1980. Det første underkapittelet (7.1) ser på SAF sin ideologiske fremtoning etter Kongres-77. Kapittel (7.2) analyserer det nye ideologiske grunnprogrammet SAF la frem i 1979. Analysen undersøker om «næringslivets ideologi» var nyliberalisme. De tre neste kapitlene (7.3-7.5) analyserer hvorvidt de ideologiske antagelsene fra grunnprogrammet ble reflektert i andre tekster frem mot Kongress-80.

8. *Nyliberalisme etter Kongress-80*: Det åttende kapittelet analyserer hvilke ideologiske antagelser som ble lagt frem i året etter kongressen. Denne analysen vil se om det var en kontinuitet eller eskalering etter kongress-80.

9. *Konklusjon*: I det niende og siste kapittelet legges funnene fra de empiriske undersøkelsene sammen til en konklusjon og problemstillingen vil bli besvart.

Kapittel 2: Bakgrunn

2.1 Svensk kontekst

På slutten av 1800-tallet ble det mobilisert en kraftig samfunnskritikk nedenfra i Sverige. Det vokste frem en sosialistisk arbeiderbevegelse som jobbet for å få bedre sosiale og politiske rettigheter. *Sveriges socialdemokratiska arbetareparti* (SAP) ble dannet i 1889, partiet fungerte som fagbevegelsens sentrale organ frem til opprettelsen av *Landsorganisasjonen* (LO) i 1898.³⁸ SAP var i stor grad et stemmerettsparti som samarbeidet parlamentarisk med Liberalerna mot Högern (senere Moderaterna) for å utvide stemmeretten.³⁹ SAP vokste med stemmebasen til å bli Sveriges største parti i 1917, og fikk Hjalmar Branting som statsminister i 1920. Under Brantings ledelse fjernet partiet seg fra ortodokse marxistiske teser og gikk fra et taktisk til et prinsipielt syn på demokrati, dette førte til at den revolusjonære fløyen av partiet brøt ut og dannet *Socialdemokratiska vänsterparti*.⁴⁰ For SAP ble demokrati et mål i seg selv, en forestilling om *politikkens primat*, tanken om at samfunnet og demokratiet var overordnet økonomien. Demokrati skulle ikke være et formelt rammeverk, men en motor for virkelig endring av samfunnet. Gjennom samarbeid og kompromiss, ikke klassekamp, skulle den demokratiske styringsformen bli ekspandert til både politiske og økonomiske domener.⁴¹ Sosialdemokratene kombinerte sosialistiske og nasjonalistiske tendenser som ble uttrykket i Per Albin Hanssons tale om *Folkhemmet* i 1928. Nasjonen skulle være et hjem som ble løftet sammen, der ingen skulle være forsømt eller bortskjemt, målet var å gi alle like muligheter og realisere virkelig demokrati. Folkhemsforestillingen ble positivt mottatt og SAP gikk inn i regjering med Bondeforbundet i 1932, dette ble den første SAP dominerte regjeringen i en sammenhengende rekke på 44 år.⁴²

Den *Svenska Arbetsgivareföreningen* (SAF) ble etablert i 1902 for å motvirke LO og bekjempe sosialismen.⁴³ Dette førte til at arbeidsmarkedet var preget av konflikter mellom organiserte arbeidsgivere og arbeidstakere. I 1938 gikk LO og SAF sammen om *Saltsjöbadsavtalen*. Avtalen skapte et rammeverk og regler som la til rette for at partene skulle kunne forhandle og holde roen på arbeidsmarkedet, uten statlig innblanding.⁴⁴ På denne måten skulle de ansatte

---

³⁸ Aylott N. "The Swedish Social Democratic Party", 1999 :190

³⁹ Möller, Tommy, *Svensk politisk historia*, 2015: 67

⁴⁰ Möller, 2015: 74

⁴¹ Péteri György, "Before the Schism"-*Samtidshistoria och politik*, 2004:379

⁴² Möller, 2015:96

⁴³ Dahlqvist Hans, «*Fri att konkurrera, skyldig att producera*» 2003:11

⁴⁴ Sejersted, 2005:287

kunne påvirke arbeidshverdagen sin gjennom LO, mens SAF skulle jobbe for å bevare bedriftenes konkurransekraft. Måten organisasjonene skulle møtes og forhandle frem løsninger på kalles forhandlingskorporativisme. Forhandlingene var en hjørnestein i den svenske modellen for å demokratisere arbeidslivet. Sett i relative termer gikk det svenske arbeidsmarkedet fra å være et av de mest urolige til et av de mest fredfulle og stabile markedene i verden.⁴⁵

Sosialdemokratenes styring av økonomien viste seg å være både effektiv og positivt mottatt av den svenske befolkningen. Den statlige kontrollen over økonomien økte under andre verdenskrig og SAP ønsket å bruke denne kontrollen til å videreutvikle Folkhemmet i en sosialistisk retning. Målet var å øke befolkningens deltagelse i økonomien med statlig eierskap og kontroll. Under 1. mai feiringen i 1947 ble det lansert et «*tredje alternativ*.»⁴⁶

Vi vägrar att godkänna åsikten att valet står endsat mellan en otyglad kapitalism och totalitär statsocialism. För oss fremstår den demokratiska socialismen allt tydligare som det tredje alternativet, som ensamt kan skäncke människor både frihet och lycka⁴⁷

Det tredje alternativets mål om å demokratisere eiendomsretten møtte en massiv og velorganisert motstand fra næringslivet og borgerligheten.⁴⁸ Organisasjoner som *Byrån för ekonomisk upplysning*, *Näringslivets infromation* og *Institutet för samhällsfrågor* spredde frykt for sosialisme. Boken «*Vägen till trälldom*» av Friedrich Hayek ble oversatt til svensk og hevdet at sosialisme og frihet var dikotomier og advarte mot at alle former for sosialisme ville førte til diktatur.⁴⁹ *Föreningen Näringslivets Fond* finansierte markedsvennlig forskning og informasjonsspredning, og *Studieförbundet Näringsliv och Samhälle* (SNS) ble opprettet for å argumentere for frie markeder.⁵⁰ På tross av denne innsatsen gikk SAP av med politisk seier i 1948. Næringslivet brukte sin innflytelse til å få SAP til å gå med på et kompromiss. Privat eierskap skulle fortsette mot at staten skulle kunne omfordele en stor del av selskapenes overskudd til folket.⁵¹ Det ble organisert et *forvaltningskorporativistisk* samarbeid mellom stat og næringsliv. Parter fra arbeidslivet, både arbeidsgiver og fagforening, kunne påvirke beslutningsprosesser direkte eller via tildelte representasjonsroller i offentlige utvalgte

---

⁴⁵ Olsen, 1996: 4

⁴⁶ Hirdmann, Yvonne *Vi bygger landet* Pogo Press, 1979: 280-284

⁴⁷ Hirdmann, 1979: 287

⁴⁸ Möller, 2015: 148

⁴⁹ Hirdmann, 1979:283-284

⁵⁰ Francis Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder*:2005:326 og Möller 2015:148

⁵¹ Stenlås, Niklas «*Den inre kretsen: Den svenska ekonomiska elitens inflytande över partipolitiken och opinionsbildning 1940-1949*», Lund, 1998

komiteer.⁵² Korporativismen fungerte også gjennom det som ble kalt *Harpsundsdemokratin*. Regjeringen og næringslivets ledende menn hadde mange uformelle møter på statsministerens offisielle sommerresidens i Harpsund. Disse møtene knyttet et tett nettverk mellom interesseorganisasjoner og forvaltningen av landet.⁵³

Under LO-kongressen i 1951 ble den Rehn-Meidnerska modellen lagt frem av de to økonomene Gösta Rehn og Rudolf Meidner. Modellen baserte seg på konjunkturregulerende prinsipper og ble etterhvert sett som et helt sentralt symbol på den svenske samfunnsmodellen. Systemet var designet for å være både mer effektivt og rettferdig enn det uregulerte markedet. For å kontrollere inflasjon og hindre overdreven akkumulasjon av kapital måtte myndighetene føre en regulerende finans- og skatte-politikk. Et annet element var at LO og SAF skulle sentralt forhandle frem en «*solidarisk lønnspolitikk*» med et jevnt lønnsnivå innad i arbeidssektorer. Detaljer rundt disse sentrale forslagene skulle igjen bli forhandlet på lokalt nivå. Den solidariske lønnspolitikken var motivert av både ideologiske og økonomiske hensyn. Ideologisk gav systemet arbeiderne mulighet til å demokratisk påvirke arbeidsplassen sin og sørget for at likt arbeid gav lønn. Økonomisk sørget den for at arbeidsplasser som aktivt forbedret effektiviteten sin ble belønnet, mens de som ikke var i stand til å konkurrere på sikt ble slått ut av reallønnsvekst. Arbeidsmarkedsstyrelsen var den siste sentrale komponenten i modellen, staten dannet et sosialt sikkerhetsnett for arbeiderne og gikk aktivt inn for å skolere, bosette og flytte arbeidskraft dit det var behov.⁵⁴ Modellen hadde et økonomisk og politisk mål om full sysselsettelse, noe som førte til en rekord lav arbeidsledighet. Arbeidsledigheten i Sverige hadde et snitt på 2.1% mellom 1960 og 1985.⁵⁵ Den solidariske lønnspolitikken skapte også den mest sammenpressede lønnsstrukturen i verden.⁵⁶ Det sentraliserte forhandlingssystemet var i like stor grad ansett som en seier for SAF som for LO. Systemet gjorde at staten tilrettela for økonomisk vekst og gav en ideologisk begrunnelse til å begrense arbeidernes lønnskrav i produktive sektorer.⁵⁷ Ordningen var veldig gunstig for effektive bedrifter som tjente godt og vokste til å bli multinasjonaleselskaper.⁵⁸ I 1983 tjente 19 av

---

⁵² Sejersted, 2005: 334

⁵³ Sejersted, 2005:334-340

⁵⁴ Sejersted, 2005:245-248

⁵⁵ Olsen M. Gregg: *Re-modeling Sweden*, 1996:7

⁵⁶ Hirdmann 1979:289

⁵⁷ Olsson, 1996:12

⁵⁸ Jonas Pontusson, "At the end of the third Road" 1992: 323

Sveriges 20 største selskap mer internasjonalt enn i Sverige, noe som førte til at selskapene fokuserte mer på å investere og ansatte i utlandet enn hjemme.⁵⁹

Problemet med den skjeve profittfordelingen som resultat av den svenske modellen ble tatt opp på LO-kongressen i 1971. De kalte den store profitten som kom av den solidariske lønnspolitikken tilbakeholdenhet for «*övervinster*». Sammen med debatten om övervinst gikk debatten om konjunkturedringer. Den økonomiske vekstperioden som hadde vart siden krigen gikk mot slutten og man forventet færre investeringer. Det var usikkerhet innad i LO om man kunne stole på at kapital-investeringsnivået i Sverige ville være høyt nok til å opprettholde sysselsettingen. Disse økonomiske problemene ble diskutert i en ideologisk fagbevegelse der mange ønsket seg bort fra kapitalismen. Ønsket må bli sett i kontekst av 60-tallets utdannelses bølge og spredning av sosialistisk ideologi, USAs invasjon av Vietnam, nyoppdagede miljøproblemer og en innkommende konjunkturedgang. En liten kommisjon ledet av Rudolf Meider la frem et forslag om *Löntagarfond* i 1975. Forslaget gikk ut på at 20% av overskuddet til bedrifter med övervinst skulle gå til et löntagarfond. Löntagarfondet skulle være eid av et styre der demokratisk valgte representanter for arbeidstakerne utgjorde en majoritet som skulle kjøpe opp aksjer på egen arbeidsplass.⁶⁰ Tanken var at dette ville gi arbeidstakerne større innflytelse på arbeidsplassen, samtidig som det ville redusere sjansen for kapitalflukt og gjøre det enklere å beholde arbeidsplasser i Sverige.⁶¹ Et annet mål med fondene var å finne en demokratisk og reformistisk måte å overføre eierskapet av industrien til arbeiderne. Forslagets fikk en radikal karakter da Meidner presenterte det med å henvise til Karl Marx: «*Ägandet spelar en avgörande roll. Jag vill hänvisa till Marx och Wigfors: vi kan i grunden inte förändra samhället utan att också ändra på ägandet.*»⁶² LO sitt fond-forslag fikk ikke støtte av SAP som valgte å legge frem et kraftig modifisert fond-forslag i 1978. Målet med SAF sitt reviderte fond-forslag var ikke å innføre sosialisme, men å sikre kapitaltilgang til næringslivet. Folkepartiet og SAF la også frem egne fond-forslag, i 1980 trakk SAF seg fra alle fondsforslag. I 1983 ble et kraftig utvannet fond-forslag innført. Fondene ble finansiert av en tilleggs-skatt og kunne ikke eie mer enn 8% av aksjene i et selskap.⁶³

Sverige ble ofte sett som en storebror til de andre nordiske landene, som også hadde velfungerende sosialdemokrati. Opphavet til Sveriges omdømme var en tydelig politisk

---

⁵⁹ Olsson, 1996:15

⁶⁰ Sejersted, 2005:393

⁶¹ Olsson, 1999:5

⁶² Nycander 325-326, sitert i Sejersted, 2005:393

⁶³ Sejersted,2005 :394

nøytralitet gjennom den kalde krigen, en aktiv utenrikspolitikk, men også en meget vellykket eksportsektor. Forvaltningskorporativismens makroøkonomiske styring viste seg effektiv og en rekke selskaper blomstret opp og etablerte seg på den internasjonale scenen. Staten gjennomførte flere store prosjekter, den bygde solid infrastruktur, bygget opp Televerket og femdoblet nesten energien fra svenske vannkraftverk mellom 1946 og 1975. Dette la til rette for at selskaper som ASEA og Ericson kunne vokse frem. Den tunge stålindustrien ble modernisert og verkstedindustrien vokste seg sterk. Sverige hadde et eget våpenindustrikompleks og utviklet etter hvert et eget atomprogram. SAAB ble bygget opp på offentlige oppdrag og Volvo ble en kjempe på bilmarkedet. På 60-tallet ble omtrent 10% av alle verdens skip produsert på svenske verft.⁶⁴ I 1920 utgjorde Sveriges statsbudsjett 7% av BNP, i 1975 hadde det økt til 30%.⁶⁵ Det spredde seg en oppfatning om at et rasjonelt styrt sosialdemokrati fungerte bedre i overenstemmelse med modernismen enn hva et markedsliberalt samfunn gjorde. Det vokste frem teknokratiske tendenser i ledelsen, politikerne lente seg på en tro om at eksperter kunne overføre vitenskapens innsikt til samfunnsmessig fremgang. Politiske spørsmål ble av flere ansett som fagspørsmål og ekspertene gikk i stor grad fra å være dannelseshumanister til å være samfunnsøkonomer.⁶⁶ Francis Sejersted har skrevet at under «Harpund-demokratiet» kunne store problemer bli løst over en lunsj mellom finansministeren og næringslivstopper. Denne prosessen var effektiv, men kan også kritiseres for å skille den praktiske politikken fra folkebevegelsen og inneholde antidemokratiske trekk.⁶⁷

Sverige vakte stor oppmerksomhet internasjonalt fordi landet greide å fremstå som et vellykket tredje alternativ under den kalde krigen. I et statssosialistisk samfunn var produksjonsmidlene eid av staten og i et kapitalistisk samfunn var det private eiere. Gjennom den svenske modellen greide SAP å overbevise sine velgere om at de kunne oppnå utjevning og sosial rettferdighet uten å oppheve den private eiendomsretten.⁶⁸ Det omfattende skattesystemet og den regulerte-finanspolitikken favoriserte institusjonelt eierskap. Personlig inntekt ble såpass kraftig beskattet at private formue dannelser var begrenset, noe som sørget for at overskudd i stor grad ble i bedriftene. Det fantes mange smutthull som kunne bruke til å gjemme unna penger, det

---

⁶⁴ Sejersted 2005:241-242

⁶⁵ Möller, 2015 :308

⁶⁶ Sejersted, 2005:264

⁶⁷ Ibid: 511

⁶⁸ Berggren, Henrik *Vidunderlige dager i vente*, 2010 :387

var blant annet ikke unormalt å legge selskapsaksjer i selveiende stiftelser.⁶⁹ Statsviteren Tommy Möller har argumentert for at SAP sin langvarige politiske dominans kan kalles hegemonisk.⁷⁰ Da den borgerlige koalisjons-regjeringen under Thorbjörn Falladin kom til makten i 1976, fortsatte den i stor å styre landet på lik måte som SAP hadde gjort tidligere⁷¹. 1970-tallet var generelt preget konjunkturedgang: Bretton Woods-systemet gikk i oppløsning i 1971, Jom Kippur-krigen i 1973 førte til en oljekrise som ble repetert med den Iranske revolusjonen i 1979. Ved overgangen til 1980 erfarte Sverige inflasjon på 14-15%, færre investeringer, budsjettunderskudd, arbeidsledighet og synkende reallønn.⁷²

I løpet av 80-talle foregikk det en markant endring i den svenske politikken ideologiske klima. Moderaterna stilte til valg med et nyliberalt program som angrep velferdsstaten.⁷³ SAP gikk bort fra Rudolf-Meidner og presenterte en ny «*tredje väg*» som et alternativ. Denne tredje veien var en mellomting mellom sosialdemokrati og den voksende markedsliberalismen. Utgangspunktet for modellen var at vekst i samfunnet var avhengig av at private selskap hadde profitt som kunne reinvestere.⁷⁴ Noe som førte til begrensninger på statlig involvering i markedet, nedskjæring i velferdstjenester og skattenedsettelse.⁷⁵ Den nye politikken skilte SAP fra arbeiderbevegelsen.⁷⁶ Den borgerlige regjeringen hadde startet med å deregulere finanssektoren på starten av 80-tallet, dereguleringen ble fortsatt av SAP etter at partiet kom til makten i 1982. I 1985 ble en omfattende deregulering kjent som Novemberrevolusjonen gjennomført av finansminister Feldt og sentralbanksjefene.⁷⁷ Dette førte til en massiv kapitalflyt ut av landet og en gjeldskrise som gjorde at staten til slutt måtte la kronen flyte fritt på det internasjonale kapitalmarkedet. Sentralbanken ble uavhengig i 1992 og pengepolitikken ble fjernet fra politiske styringen.⁷⁸ Den ideologiske endringen til SAP kom tydelig til uttrykk da finansminister Kjell-Olof Feldt la frem «*århundradets skattereform*» og hevdet at SAP «... *lade beslag på borgerlighetens bästa fråga- nu var socialdemokratin det store reformpartiet på skatteområder*» i 1988.⁷⁹ Endringen i det politisk ideologiske klimaet var større enn som så.

---

⁶⁹ Sejersted, 2005: 353-356

⁷⁰ Möller, 2015:310

⁷¹ Ibid:209

⁷² Ibid:221

⁷³ Ibid:221

⁷⁴ Pontusson 1992:308

⁷⁵ Sejersted, 2005:356

⁷⁶ Pontusson, 1992:306

⁷⁷ Torsten Svensson. *Novemberrevolutionen*. 1996:37.

⁷⁸ Pontusson, 1992: 321-322

⁷⁹ Uddhammar, Emil 1993:327, henvist av Sejersted 2005: 356

På tross av at SAP beveget seg ideologisk i en markedsøkonomisk retning, måtte partiet konstant forsvare seg mot anklager om å være et stats sosialistisk parti i samfunnsdebatten.⁸⁰

Gjennom 90-tallet ble flere institusjoner som tidligere var underlagt den svenske staten privatisert: Deler av kollektivtrafikken, helse og omsorgs institusjoner, Televerket ble privatisert. De svenske kjempene Volvo og SAAB ble solgt til Ford og GM. Den svenske enhetsskolen ble oppløst, desentralisert og underlagt kommunene med et større fokus på individualisme og liberalisme, etterhvert innførte skolen et kupongsystem for private profitt-drevne skoler. Ambisjonen om full sysselsetting ble forlatt og arbeidsløshet økte. En enorm symbolsk endring var at pensjonsordningen gikk fra å være ytelsesbasert til å bli innskuddsbasert. Forhandlings korporativismen endret karakter da SAF trakk seg fra sentraliserte lønnsforhandlinger i 1990.⁸¹ Forvaltnings korporativismen ble oppløst i 1991 med at SAF trakk seg fra alle sine statlige styrever, noe som gjorde at LO også mistet sine verv.⁸² I 1992 ble lönntagarfonderna lagt ned og i 1994 meldte Sverige seg inn i EU.⁸³ Sverige og den svenske modellen var ikke lenger ansett som et sosialdemokratisk fyrtårn, men som et «vanlig» europeisk land.

2.2 Hva menes med nyliberalisme?

I oversiktsverket *Nyliberalisme -idéer og politisk virkelighet* (2007) skrev Dag Einar Thoresen og Einar Lie at begrepet nyliberalisme i stor grad har blitt anvendt i en kritisk litteratur av forskere som tar avstand til begrepet. Generelt brukes begrepet til å definere den dominerende ideologien i vår tid og til å beskrive en global kapitalisme som prioriterer profitt over alle andre verdier. Dette gjør at ideologien ble ansett som en trussel mot menneskeverd, velferdsstaten, demokrati, miljøet og samfunnets sosiale orden.⁸⁴ Thoresen og Lie ser selv på nyliberalismen som en ideologi som skiller seg i fra liberalismen. «*Ut frå vårt syn bør nyliberalismen i staden reknast som ein ideologi som er forskjellig frå, og som ofte står i motsetnad til, det som ofte vert rekna som «liberalisme».*»⁸⁵ Etter finanskrisen 2007-2009 har den akademiske interessen for nyliberalisme vokst. I oversiktsverket *A Handbook of neoliberalism* (2016) har 68

---

⁸⁰ Stian Hauge, *Storrengrøring i Sverige*, NTNU: 2005

⁸¹ Nils Gustavsson, *Den Svenska modellen*, 2009:15

⁸² Sejersted, :404

⁸³ Sejersted 2005: 383-384

⁸⁴ Per Kristien Mydske, Dag Harald Claes og Amund Lie (red.) *Nyliberalisme-idéer og politisk virkelighet*, 2007:33-34

⁸⁵ Lie og Thoresen, 2007:34

akademikere fra forskjellige fagfelt og land laget en omfattende oversikt over begrepet. Innledningsvis ble begrepet definert slik:

As a very base level we can say that when we make reference to `neoliberalism', we are generally referring to the new political, economic, and social arrangements within society that emphasize market relations, re-tasking the role of the state, and individual responsibility. Most scholars tend to agree that neoliberalism is broadly defined as the extension of competitive markets into all areas of life, including the economy, politics and society. Key to this process is an attempt to instill a series of values and social practices in subjects. This process can have lasting effects.⁸⁶

Som vi ser defineres ofte nyliberalisme veldig bredt, noe som kan gjøre det vanskelig å anvende begrepet i analyser. Selv om det er bred enighet om sentrale elementer oppstår flere variasjoner når akademikere avgrensner fenomenet for å kunne gjennomføre overkommelige analyser. Vi skal se at de fleste analysene kan kobles sammen hvis de blir gitt en kontekst. Simon Springer har argumentert for at nyliberalismens hegemoni-lignende tilstand kommer av nyliberale teorier og premisser i stor grad blir anvendt i samfunnet. Springer mener at disse teoriene ikke utelukkende anvendes på grunn av sin akademiske kredibilitet, men fordi etablerte normer, etiske verdier og tradisjoner har blitt integrert i et nyliberalt verdenssyn. Hvordan implementeringen begrunnes og legitimeres varierer fra land til land, men den økonomiske og politiske praksisen går i en nyliberal retning i alle nesten alle land.⁸⁷ I boken *Undoing the Demos* (2015) definerte Wendy Brown nyliberalisme som den styrende rasjonaliteten i verden. Med rasjonalitet mente hun hva som er «*sunne fornuft*» og hvordan samfunnsinstitusjoner organiseres. Dette preger måten vi ser, forstår og verdsetter både oss selv og verden. “*Neoliberalism is the rationality through which capitalism finally swallows humanity— not only with its machinery of compulsory commodification and profit-driven expansion, but by its form of valuation*”⁸⁸

Both persons and states are constructed on the model of the contemporary firm, both persons and states are expected to comport themselves in ways that maximize their capital value in the present and enhance their future value, and both persons and states do so through practices of entrepreneurialism, self-investment, and/or attracting investors.⁸⁹

Colin Crouch la frem en lignende konklusjon i boken *Can Neoliberalism be Saved from Itself* (2017): «*Neoliberalism is a political strategy that seeks to make as much of our lives as possible conform to the economists ideal of a free market.*”⁹⁰ Tom Slater har skrevet at

---

⁸⁶ Birch, og Springer og MacLeacy, *A Handbook of Neoliberalism*, 2016:2

⁸⁷ Prince, M. E. i *A Handbook of Neoliberalism*, 2016 :19

⁸⁸ Wendy Brown, *Undoing the Demos*, 2015:44

⁸⁹ Brown, 2015:22

⁹⁰ Colin Crouch, *Can Neoliberalism be saved from itself?* 2017

nyliberalismens dominerende posisjon i samfunnet kan forklares med nyliberale tankesmiers kapasitet til å filtrere informasjon og påvirke politisk utvikling. Slater skrev at det er viktig å forske på tankesmier og se på hvilke aktører som finansierer disse smiene.⁹¹ David Harvey beskrev nyliberalisme som en hegemonisk diskurs som gjør det til «sunn fornuft» å se verden med markedstermer. Harveys analyse anvender et materialistisk historiesyn. Undersøkelsen viste at markedsdiskursen kom sammen med en materiell utvikling der stadig mer av verden ble konvertert til privat eiendom og underlagt markedsstyring.⁹² Harvey viste at en rekke næringslivsaktører begynte å bli skeptisk til politisk demokrati og omfordeling på 70-tallet, noe som førte til at de begynte å organisere seg. Organiseringen medførte en styrkning av næringslivsorganisasjoner og en omfattende investering i produksjon og formidling av nyliberal ideologi. Målet med dette var å skape en samfunnsdiskurs som var forenelig med deres egne økonomiske interesser.⁹³ Harvey argumenterte for at mistilliten til politisk demokrati og behovet for en ny ideologi kom av en kapital akkumulasjonskrise på slutten av 60-tallet, og var en respons på potensiale for klassekonflikt. Krisen kom av at kapital hadde lite avkastning og at økonomien sluttet å vokse like fort som i etterkrigstiden. Produksjonsprisen hadde generelt gått opp på grunn av miljøreguleringer og en sterkt organisert arbeiderbevegelse, lav kapitalavkastning og høye priser skapte til sammen stagflasjon. Harvey skrev målet med nyliberal politikk var å skape nye investeringsmuligheter for kapital. Privatisering av nye samfunnssektorer skapte nye investeringsmuligheter og deregulering av global finans åpnet nye markeder i land med lavere produksjonskostnader.⁹⁴ David Harveys materialistiske analyse konkluderte med at nyliberalismen er/var et bevisst prosjekt for å fremme kapitalklassens interesser gjennom å konstruere samtykke. Endringene ble legitimert med en retorikk om frihet, ansvar og markeder.⁹⁵

I denne oppgaven skal jeg se på nyliberalisme som en organisert politisk-ideologisk bevegelse. Denne måten å se nyliberalisme på knytter sammen de tidligere nevnte analysene med en historie sin gjør det enklere å se sammenhengen. Det kan være vanskelig å analysere idéer, spesielt dominerende idéer som blir ansett som «sunn fornuft», uten en god kontekst. Ved å redegjøre for nyliberalismes historiske utvikling som en ideologi skapes en base og en forståelse for analysen.

---

⁹¹ Birch m,m.2016:8

⁹² Harvey,2005:3

⁹³ Ibid:172

⁹⁴ Harvey, 2005:12

⁹⁵ David Harvey, *The Enigma of Capitalism* 2010:11

Analysen av nyliberalisme som en bevegelse tar for seg et nettverk av forskere, intellektuelle, næringslivsaktører og organisasjoner som var knyttet sammen gjennom en organisasjon kalt *Mont Pèlerin Society* (MPS). Deltagerne ved MPS anvendte selv begrepet nyliberalisme som navn på den politisk-ideologiske bevegelsen de deltok i. På 60-tallet sluttet flere av medlemmene å bruke begrepet, selv om de fortsatte sin deltagelse i bevegelsen.⁹⁶ I korte termer kan man si at de argumenterte for frie markeder og drev frem privatisering og dereguleringsbølgen som startet på 1970-tallet. Den nyliberale bevegelsen har spilt en sentral rolle i å utforme det globale økonomiske og politiske systemet vi har i dag. Med økonomisk støtte fra næringslivsaktører vokste bevegelsen frem og fikk innflytelse i sentrale politiske organer som ICC, WTO, IMF, Verdensbanken, næringslivsorganisasjoner som AEI, sentralbanker, universiteter og politiske partier.⁹⁷ Økonomikrisen på 70-tallet svekket Keynesianske økonomiske teorier og åpnet for nye måter å se samfunnet. Med denne åpningen fikk nyliberale tanker gradvis en dominerende rolle i moderne samfunnsorganisering.⁹⁸ Oppløsningen av Bretton Woods systemet fulgte en strategi utformet av en gruppe økonomer sentrert rundt tre MPS medlemmer; Fritz Machlup, Gottfried Haberler og Milton Friedman.⁹⁹

En rekke forskere har i nyere tid jobbet med å kartlegge hvordan dette politiske nettverket utviklet seg som et tankekollektiv og hvordan det fremdeles fungerer. Mye av forskningen bygger på Phillip Mirowski og Dieter Phlewe sin bok *The Road from Mont Pèlerin* (2009). Denne forskningen har kastet nytt lys over eksisterende litteratur om nyliberalismens gjennombrudd og nyliberale tankesmier. Boken viser hvordan den nyliberale ideologien ble formålsformet og utviklet av et globalt tankekollektiv. Det ideologiske tankegodset ble spredd og tilpasset på tvers av landegrenser, fagdisipliner og politisk praksis på en planlagt og velorganisert måte.

Ordet nyliberalisme kan i hovedsak tolkes på to måter: som en ny liberalisme, eller som en gjenoppstandelse av en liberalisme som har vært fraværende. For å forklare hva som ligger i ordet nyliberalisme og vise hva som er spesielt med akkurat denne formen for liberalisme skal jeg kort ta for meg begrepet liberalisme.

Dag Einar Thoresen og Einar Lie skrev at liberalismen er en politisk ideologi som i stor grad har preget samfunnsutviklingen i vestlige land. I stedet for å argumentere mot tradisjonelle

---

⁹⁶ Jones 2012:96-103 og Mirowski, 2014:26-27

⁹⁷ Caroll, W.K. og Sapinski J.P. i *Handbook of neoliberalism*, 2016: 42-43 og Jones, 2012:7-9

⁹⁸ Stedman Jones, 2014:46

⁹⁹ Caroll, W.K. og Sapinski J.P. i *Handbook of neoliberalism*:42

liberale idéer som frihet og demokrati har det i større grad blitt argumentert for forskjellige definisjoner av disse idéene.¹⁰⁰ Liberalisme er et bredt begrep med mange nyanser, felles for alle varianter av den liberale tradisjonen er tre sentrale elementer som preger grunnleggende tanker om mennesker og samfunn: Individualisme, universalisme og meliorisme. Individualismen står sentralt i alle liberale tradisjoner og gir enkeltmenneske en moralsk prioritet over sosiale kollektiv. Universalisme er tanken om at idéer er allmenngyldige, liberalismen fremmer en universell egalitær tro på at alle individer har den samme moralske statusen. Meliorisme er troen på progresjon og framsteg, her ligger tanken om at mennesker kan forbedre seg selv, sine samfunnssystem og verden.¹⁰¹

Liberalismen vokste ut av opplysningstidens tro på rasjonalitet, liberale tenkere var opptatt av individets frihet og mulighet til å ta frie og meningsfulle valg. Generelt knyttes liberalisme opp mot en tanke om at staten skal fremme folkets interesser gjennom demokrati. At menneskeheten har et samlet moralsk felleskap og at staten skal forsvare individets rettigheter gjennom en rettstat. En annen sentral tanke er at statensmakten skal begrenses med maktfordeling.¹⁰² «*Liberalisme kan derfor defineres som et politisk program eller en ideologi der hovedmålet er å spre og verne om et konstitusjonelt demokrati som klart avgrenser offentlig styringsgrep og sikrer individuell frihet og de grunnleggende menneskerettighetene.*»¹⁰³

Det er normalt å tegne et skille mellom «klassisk» og «sosial» (også kalt moderne) liberalisme. Den klassiske liberalismen vokste frem i en tid der statsapparatet la begrensninger på individets handlingsrom gjennom føydale samfunnsstrukturer. De klassiske liberale fremmet en tanke om at staten skulle tjene folket, og at statsdannelser egentlig er frivillige kontraktsinngåelser mellom individer. Statsmakten burde derfor ha konstitusjonelle avgrensninger og skape et rettssystem som var likt for alle samfunnets innbyggere. John Locke (1632-1704), Adam Smith (1723-1790) og Alexis de Tocqueville (1805-1859) er eksempler på tenkere som ofte regnes som klassisk liberale. Klassisk liberalisme er generelt assosiert med tanken på en minimalstat/nattvekterstat. Nattvekterstatens rolle skulle være å gi individene et stort handlingsrom til å selv organisere de samfunnsområder som ikke ble sett som *kollektive goder*. Kollektive goder var de delene av samfunnet som staten var best utstyrt til å organisere og som allmennheten nøt godt av. Rett og slett de tjenestene i samfunnet som ikke burde organiseres

---

¹⁰⁰ Per Kristen Mydske, Harald Dag Claes, Amund Lie *Nyliberalisme -idéer og politisk virkelighet*, 2007: 34

¹⁰¹ Birch m.m. 2016: 19

¹⁰² Claes, Mydske og Lie, 2007:38

¹⁰³ Ibid:38

etter markedsprinsipper.¹⁰⁴ Hva som defineres som et kollektivt gode er et politisk spørsmål, en minimums definisjon for en nattvekterstat er sikkerhetsapparat og et rettssystem. Den klassiske liberalismen hadde stor tiltro til individenes evne til å løse samfunnsproblemer gjennom markedsløsninger. Økonomisk liberalisme vokste frem som en kritikk av det merkantilistiske økonomiske systemet som preget perioden. Under merkantilismen dominerte staten og store handelsselskaper markedet. Økonomisk liberalisme vokste frem som en kritikk av merkantilismens mange reguleringer. Den fremmet tanken om et økonomisk system med få reguleringer og argumenterte for at individet skulle få lov til å handle fritt på markedet. Et økonomisk system med minimal statlig inngripen blir kalt *laissez faire* fra fransk «la det gå sin gang».¹⁰⁵

Adam Smith blir ansett som grunnleggeren av samfunnsøkonomifaget og han blir ofte fremstilt som en forkjemper for et uregulert marked. En slik forestillingen er kun delvis riktig. I boken *The Wealth of Nations* (1776) argumenterte han for markedets effektive produksjonskapasitet og mot handelsrestriksjoner som toll og avgifter. Smith kritiserte måten «mesterne» regulerte markedene til sin egen fordel, men han uttrykket støtte for reguleringer som forsvarte arbeideres interesser: «*When the regulation, therefore, is in favor of the workmen, it is always just and equitable; but it is sometimes otherwise when in favour of the masters*»¹⁰⁶ Smith skrev at fordelene med et marked var at individet ikke bare var avhengig av sine medmenneskers naturlige sympati, men også kunne stole på deres egeninteresse som markedsaktører.¹⁰⁷ Menneskets naturlige sympati er et fenomen han dedikerte sitt hovedverk *The Theory of Moral Sentiments* (1759) til å utforske.

Gjennom boken *The Wealth of Nations* argumenterte Smith for statlig involvering på markedet for å bedre innbyggers livskvalitet og muligheter til å utvikle seg. I tillegg til minimalstatsfunksjoner argumenterte han blant annet for at staten måtte forsvare sine innbyggere fra å bli dehumanisert gjennom arbeidsfordeling,¹⁰⁸ tilby offentlig utdanning og infrastruktur¹⁰⁹, innføre et progressivt skattenivå slik at de rike dekket en større del av

---

¹⁰⁴ Ibid:35

¹⁰⁵ Ibid:36

¹⁰⁶ Smith Adam, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776), The Gutenberg Project, 2009 Bok I, Kapittel X:168

¹⁰⁷ Ibid Bok I, Kapittel II: 19 “But man has almost constant occasion from the help of his brethren, and it is in vain for him to expect it from their benevolence only. He will be more likely to prevail if he can interest their self-love in his favour...”

¹⁰⁸ Ibid Bok V, Kapittel I: 841-844

¹⁰⁹ Ibid, Bok V, Kapittel I: 845-847

samfunnsutgiftene,¹¹⁰ og for at staten burde dekke sine innbyggers grunnleggende behov.¹¹¹ Adam Smith var en individualist, men han var også veldig opptatt av fellesskap, samfunn, moral og medmenneskelig ansvar. Disse holdningene kom til uttrykk da han advarte mot den velstående eliten sitt budskap: *“All for ourselves, and nothing for other people, seems, in every age of the world, to have been the vile maxim of the masters of mankind.”*¹¹²

Sosialliberalismen baserte seg på den klassiske liberalismen, men argumenterte for at staten måtte spille en større rolle i økonomien for å gi individer mulighet til å utvikle seg. Deregulerte kapitalistiske markeder hadde ført til økonomiske hierarkier og ulikheter som underminerte liberale tanker som egalitet, frihet og meritokrati. Begrensninger av individenes handlingsrom kom ikke hovedsakelig fra et statlig maktapparat, men fra et kapitalistisk system. Noen eksempler på sosialliberale tenkere er John Stuart Mill (1806-1873), Leonard Hobhouse (1864-1929) og John Rawls (1921-2002).¹¹³ Sosialliberalistene argumenterte for at rettigheter var avhengig av muligheter for å ha en verdi. Staten burde derfor bli brukt som et instrument for å omfordele velstand og makt slik at samfunnets innbyggere i større grad hadde muligheter til å utvikle seg og ta betydningsfulle valg. Demokrati basert på allmenn stemmerett var en av sosialliberalismens kjernesaker. Som vi kan se ligger mye av forskjellen mellom klassisk- og sosial-liberalisme i det økonomiske systemet tenkerne forsøkte å fremme liberale verdier som menneskeverd og frihet i.

2.3 Nyliberalisme som et prosjekt

Det nyliberale prosjektet startet i mellomkrigstiden. Det klassisk liberale argumentet for laissez-faire økonomi med en nattvekterstat hadde spilt en sentral rolle i europeisk og amerikansk politikk, men systemet hadde mangler som ikke lenger kunne ignoreres. Markedsliberalismen hadde skapt store sosiale ulikheter gjennom 1800-tallet, 1920- og 30-tallet var preget av økonomisk krise og sosialt kaos. Hyperinflasjon og økonomisk depresjon lot seg ikke fikse av selvregulerende markeder. Forholdene gjorde at alternative ideologier og politiske løsninger vokste i styrke. Sosialismen stod sterk i arbeiderbevegelsen og den russiske revolusjonen viste at revolusjon var mulig. Fascisme og nasjonalsosialisme vokste frem med emosjonell appell, makt og løfter om sosial endring. Den mest sentrale politiske bevegelsen i perioden var sosialdemokratiet, som tok avstand fra både ortodoks marxisme og klassisk

---

¹¹⁰ Ibid, Bok V, Kapittel II: 911

¹¹¹ Ibid, Bok I Kapittel VII: 94

¹¹² Ibid Bok III, Kapittel IV:44

¹¹³ Claes, Mydske og Lie: 36

liberalisme. Sosialdemokratene mente at politiske krefter, gjennom demokrati og dialog kunne drive et samfunn fremover istedenfor å kun avhenge av økonomiske krefter. Denne ideologien muliggjorde et klassekompromiss og et samarbeid som ble støttet av både sosialister og liberalister.¹¹⁴

Noen liberale tenkere tok avstand fra klassekompromisset og den nye politiske ordenen. De mislikte at politiske instanser skulle kunne styre over økonomien og så det som en trussel mot eiendomsretten, markedsøkonomien og individualismen. Frykten for kollektivistiske tanker skapte et ønske om en organisert individualisme som kunne gå til kamp mot det de anså som en politisering av samfunnet, økonomifaget og vitenskapen som en helhet. I 1938 møttes 26 av disse liberale tenkerne til en konferanse i Paris kalt Colloque Walter Lippmann. Målet var å utforme en ny liberalisme uten den klassiske liberalismens mangler. Gruppen ble enige om å kalle prosjektet nyliberalisme, navnet ble foreslått av tyskeren Alexander Rüstow. Prosjektet brøt sammen med utbruddet av andre verdenskrig.¹¹⁵

Den østeriske økonomen Friedrich August Hayek var en sentral person i nyliberalismens videreutvikling. Etter å ha deltatt på konferansen i Paris ble han inspirerte til å starte et politisk prosjekt som skulle skape og spre idéer på tvers av landegrenser. I artikkelen «*Intellectuals and Socialism*» fra 1949 skisserte han målet med prosjektet. Hayek beskrev den intellektuelle klassen som den mest strategiske samfunnsgruppen i den ideologiske krigen mellom sosialisme og liberalisme. Med den intellektuelle klassen mente han først og fremst journalister, publisister, lærere, politikere, forelesere, radio kommentatorer, forfattere, tegneserietegnere og kunstnere. Hayek skrev at akademikere og yrkesgrupper som leste mye også kunne regnes i denne gruppen. Gruppens strategiske verdi kom av dens kapasitet til å forme den offentlige opinionen, den var et medium som filtrerer fakta og meninger for folket. For å kunne endre samfunnets utvikling måtte man konvertere mennesker fra denne gruppen til en liberal bevegelse.

In the light of recent history, it is somewhat curious that this decisive power of the professional secondhand dealers in ideas should not yet be more generally recognized(...) This power they wield by shaping public opinion(...) There is little that the ordinary man of today learns about events or ideas except through the medium of this class(...) It is the intellectuals in this sense who decide what views and opinions are to reach us, which facts are important enough to be told to us, and in what form and from what angle they are to be presented.¹¹⁶

---

¹¹⁴ Sheri Berman, *The Primacy of politics*, 2006:5-6

¹¹⁵ Phlewe, "Introduction" i *The road from Mont Pèlerin* 2009,:12-15

¹¹⁶ Hayek F.A. *Intellectuals and Socialism*, 1949: 371, 371, 372 og 372-373,

Videre skrev Hayek at liberalismen måtte lære av sosialismens gjennombrudd hvis den skulle få gjennomslag. Den måtte omorganiseres og bli fremmet på en utopisk og kompromissløs måte, slik at sanne akademikere, intellektuelle og praktiske menn kunne samarbeide i ideologienes krig.¹¹⁷ Det var ikke nok å forsvare ting slik de var mot sosialismen. I stedetfor å snakke om rimelig restriksjoner på markedet måtte en jobbe for en ideal om «fri handel» uten restriksjoner. Kompromiss var noe politikere kunne jobbe med.

What we lack is a liberal Utopia, a program which seems neither a mere defence of things as they are nor a diluted kind of socialism, but a truly liberal radicalism(...) We need intellectual leaders who are willing to work for an ideal, however small may be the prospects of its early realization. They must be men who are willing to stick to principles and to fight for their full realization, however remote. The practical compromises they must leave to the politicians. Free trade and freedom of opportunity are ideals which still may arouse the imaginations of large numbers, but a mere "reasonable freedom of trade" or a mere "relaxation of controls" is neither intellectually respectable nor likely to inspire any enthusiasm. The main lesson which the true liberal must learn from the success of the socialists is that it was their courage to be Utopian which gained them the support of the intellectuals and therefore an influence on public opinion which is daily making possible what only recently seemed utterly remote(...) if we can regain that belief in the power of ideas which was the mark of liberalism at its best, the battle is not lost.¹¹⁸

Hayek hadde startet det politiske prosjektet noen år tidligere. Etter utgivelsen av boken *The Road to Serfdom* reiste han gjennom USA og kom i kontakt med et nettverk av New-Deal motstandere som ønsket å støtte visjonen hans. Med midler fra William Volker Fondet og støtte fra kolleger på universitet satte han opp «Free Market Study» (FMS) på University of Chicago i 1946. Formålet med FMS var å finne argumenter for markedsløsninger og mot statlig involvering. Publikasjonen av Milton Friedman sitt hovedverk *Capitalism and Freedom* i 1962 var en del av prosjektet.¹¹⁹ FMS knyttet sammen forskjellige fakultet på universitetet og la grunnlaget for hva som senere ble kjent som den mye omtalte Chicagoskolen, en skole representert av kjente tenkere som: Milton Friedman, James Buchanan, Henry Simons, Aaron Director, George Stigler, Gordon Tullock og Gary Becker.¹²⁰

Med nye midler og støtte i ryggen begynte Hayek konstruksjonen av en transatlantisk liberal bevegelse. Han inviterte de han anså som «overbeviste liberale» til å delta på en tidagers konferanse ved Mont Pélerin i Sveits. Hayek var opptatt av at organisasjonen skulle bestå av ideologisk likesinnede og være helt uten innslag av noen form for kollektivistiske sympatier. Flere av de som hadde deltatt på dem første «nyliberale» konferansen i Paris ble dermed ikke

---

¹¹⁷ "True scholars", "intellectuals" og "practical men with freedom in their hearts", Hayek 1949:372

¹¹⁸ Hayek, 1949: 384,383 og 384

¹¹⁹ Jones Daniel Stedman, *Masters of the Universe*, 2012:126

¹²⁰ Handbook 27-29

invitert. I April 1947 stod 37 representanter samlet på et hotell med utsikt over Genèveesjøen.¹²¹ Konferansen ledet til stiftelsen av organisasjonen Mont Pélerin Society (MPS) som ble juridisk stiftet som en ideell organisasjon ved University of Chicago Law School.¹²² I starten fokuserte organisasjonen på å holde en lav profil og den var spesielt opptatt av å ikke bli assosiert med økonomiske interesser.¹²³ Det første møtet ble finansiert av Volker Fondet og Schweizerische Kreditanstalt (Credit Swiss).¹²⁴ Organisasjonen tiltrakk fort interesse fra flere næringslivsaktører som ønsket å støtte prosjektet.¹²⁵ MPS vokste og fikk stadig nye medlemmer, innen ett år hadde antall medlemmer økt til 115.¹²⁶

I starten var det bare Hayek som kunne invitere nye medlemmer til MPS, men på 60-tallet endret de reglene for opptak. Hvis to MPS medlemmer inviterer en person kunne vedkommende søke om medlemskap. Hvis personen kom gjennom søknadsprosedyren kvalifiserte vedkommende for en prøveperiode, som igjen kunne føre til medlemskap.¹²⁷ Blant annet på grunn av den omfattende søknadsprosessen og organisasjonens private karakter argumenterte Mirowski for at man må anse alle organisasjonens medlemmer som en del av det nyliberale prosjektet.¹²⁸ Denne teorien støttes av forskningen til Victor Shammass som viser at MPS har ført svartelister over medlemmer som ikke holdt seg tro til organisasjonens mål etter å ha fått innflytelsesrike samfunnsposisjoner.¹²⁹ Uenigheter innad i organisasjonen fantes bare innenfor noen rammer, Hartwell skrev at organisasjonen hadde flere utrenskninger i sammenheng med ideologiske og politiske uenigheter.¹³⁰

I boken *The Road to Serfdom* (1944) skrev Hayek: "*Economic control is not merely control of a sector of human life which can be separated from the rest; it is the control of the means for all our ends*"¹³¹ Da Hayek åpnet den første MPS konferansen valgte han å understreke hvor

---

¹²¹ Hartwell R.M. *A History of Mont Pélerin Society*, 1995:31 (deltagerliste fra første møte: 45-46, en lettere tilgjengelig liste er i Eamonn Butlers offisielle tekst:31)

¹²² Handbook:27-28

¹²³ Hartwell, 1995:44

¹²⁴ Phlewe, 2009:15

¹²⁵ I Eamonn Butlers offisielle tekst om MPS fremmes det en takk til en rekke stiftelser for midler og støtte: "The Volker Fund(...)over the years generous grants have come from The Reim Foundation, the Earhart Foundation, the Lilly Endowment, the Roe Foundation, the John M Olin Foundation, the Scaife Family Charitable Trust, the Pierre and Edith Goodrich Foundation, the Garvey Foundation and other foundations, companies and individuals from many countries. Nor should one overlook the in-kind and logistical support that office bearers rely on from their own companies, think tanks and academic departments. (Butler E: 9)

¹²⁶ Shammass, Victor L, 2017 :4

¹²⁷ Phlewe, 2009:15

¹²⁸ Mirowski, 2009:428

¹²⁹ Shammass, 2017: 9

¹³⁰ Hartwell, 1995: kapittel 5 tar for seg feider og personlige uenigheter, skriver om Hunold affæren:100-133

¹³¹ Hayek, *The Road to Serfdom*, University of Chicago Press 50th Anniversary edition (1944), 1994:95

viktig ideologi og politisk filosofi var for å kontrollere økonomien, økonomiske argumenter var ikke tilstrekkelig for å formulere en politisk filosofi. "...a political philosophy can never be based exclusively on economics, or expressed mainly in economic terms."¹³² Senere innledet han konferansens første diskusjonsfase med en tale om at sosialistiske tanker spredde seg som ild i samfunnet. For å motvirke og reversere denne utviklingen var det behov for et program, en strategi og en konsistent filosofi. Hayek sa at politikeres handlingsrom var begrenset av den allmenne opinion i et system med demokratiske institusjoner. Den allmenne opinionen var igjen avhengig av tenkere «som oss».¹³³

Public opinion on these matters is the work of men like ourselves, the economists and political philosophers of the part few generations, who have created the political climate in which the politicians of our time must move... It is from a long-run point of view that we must look at our task. It is the beliefs which must spread, if a free society is to be preserved, or restored, not what is practicable at the moment, which must be our concern.¹³⁴

Dette var målet med MPS; å skape en ideologisk utforming og endre den allmenne opinionen for å forsvare det kapitalistiske økonomiske systemet. De forskjellige medlemmene hadde forskjellige tanker om hvordan de nyliberale idéene kunne få politisk innflytelse. Naomi Klein har forsket på hvordan radikale markedsreformer har blitt implementert globalt i kombinasjon med forskjellige former for sjokk i boken *The Shock Doctrine* (2007). Milton Friedman var opptatt av hvordan det var enklere å få politisk innflytelse i krisesituasjoner, *Capitalism and Freedom* åpnet med:

Only a crisis- actual or perceived- produces real change. When the crisis occurs, the actions that are taken depends on the ideas that are lying around. That, I believe, is our basic function: to Develop alternatives to existing policies, to keep them alive and available until the politically impossible becomes the politically inevitable¹³⁵

Selv om Hayek spilte en sentral rolle i å grunnlegge den nyliberale bevegelsen er det viktig å se den som et «tankekollektiv». MPS skapte et tett nettverk at tenkere som møttes, stiftet kontakt og diskuterte. Deltagerne kom fra forskjellige land og hadde forskjellige erfaringer; de var akademikere, journalister, politikere, adelsmenn og kapitaleiere, etter hvert ble det også en del kommunikasjonsekspert.¹³⁶ Det som samlet disse menneskene var i hovedsak et ønske om å motvirke kommunismens globale fremvekst gjennom å utvikle en ny liberalisme.

---

¹³² Mirowski, 2009: 434 (refererer til Hayek 1967:150)

¹³³ Hayek, F.A. 'Free' Enterprise and Competitive Order, in Hayek F.A. ed. *Individualism and economic Order*, 1948: 107,

¹³⁴ Hayek, 1948:108

¹³⁵ Friedman, Milton, *Capitalism and Freedom* University of Chicago press, 1962: xiv

¹³⁶ Phlewe, 2009:4

Arbeidet de gjorde viste seg etterhvert å bli en effektiv motpol til alle former for sosialisme og kollektivismen. «*Each of these groups contributed its special resources and competencies to the collective effort. The whole truly was more than the sum of its parts, constituting complex and efficient knowledge machinery*»¹³⁷ Selv om deltagerne delte et felles ønske om å forsvare individualismen, markedøkonomien og privat eierskap var det stor forskjell på hvordan de ønsket å gjøre det. Pluralismen i organisasjonen førte til en del gnisninger og uenigheter. Østerrikskolen, de nyklassiske økonomene i Chicago og Ordo-liberalistene i Tyskland var alle dypt investert i forskjellige metoder, teorier og løsninger. MPS var en organisasjon for å samle, diskutere, utvikle og syntetisere de forskjellige idéene. Sammen skulle de overkomme utfordringene kapitalismen stod ovenfor.¹³⁸

Det første møte med MPS ble avsluttet med en liste over hva medlemmene var enige om og hva som var målet videre. Først og fremst var de enige om at sivilisasjonen stod i fare og at det pågikk en intellektuell og ideologisk kamp som måtte vinnes. De var også enige om: At det hadde vokst frem et historiesyn som fornektet alle absolutte moralske standarder. At individer i større grad hadde blitt underlagt kollektivets tilfeldige makt. At det frie samfunnet ble truet fordi tilliten til privat eiendom og markedet var svekket. At denne utviklingen måtte stoppes med nye idéer, verdier, argumenter og opinionsarbeid. Dermed satt de opp en liste med 6 punkter de skulle jobbe med videre:

1. Finne en moralsk og økonomisk forklaring på samfunnets krise.
2. Redefinere statens funksjon og skille mellom en totalitær og en liberal orden.
3. Finne måter å beskytte individets frihet mot statelig inngripen.
4. Se om det er mulig å innføre en minimumsstandard som ikke intervensjonerer med markedet.
5. Skrive om historien så den stemmer bedre overens med liberal ideologi og angripe misbruk av historien.
6. Jobbe med å konstruere en ny internasjonal orden som forsvare individets frihet og internasjonale økonomiske relasjoner.¹³⁹

Etter lange diskusjoner, utskiftning av medlemmer og flere års arbeid greide organisasjonen å bli enig om et grunnleggende ideologisk program. Det var fremdeles uenighet om hvordan det

---

¹³⁷ Phlewe, 2009:6

¹³⁸ Jones, 2012: 2-4

¹³⁹ Hartwell, 1995:41-42

ideologiske programmet best skulle implementeres, men det forble på mange måter en pluralisme som gjorde programmet mer tilpasningsdyktig.¹⁴⁰

2.5 Nyliberalisme som ideologi

De grunnleggende ideologiske tankene koblet nyliberale teoriene sammen i et felles verdenssyn.

Menneskesyn

Nyliberalismen ser mennesker som selvinteresserte aktører som tar rasjonelle valg basert på egne prioriteringer. Tanken bygger på Adam Smith sitt argument fra *Wealth of Nations* om at mennesker kan stole på hverandres egeninteresse på markedet. Nyliberalismen ekspanderer dette argumentet til alle menneskelige sfærer, ikke bare den økonomiske. Den tar dermed avstand fra konservativismen og den klassiske liberale filosofiens tanker om samhold, manerer moralfilosofi og menneskesyn.¹⁴¹ Tanken om det konkurrerende og nyttemaksimerende individet ble presentert som et uttrykk for menneskets sanne natur. Egeninteressen ble sett som selve drivkraften til mennesket. Synet på menneskets natur formet det nyliberale synet på mellommenneskelige interaksjoner. Mellommenneskelige interaksjoner burde bli sett som transaksjoner, dermed burde menneskelig adferd best forklares med markedsanalyser.¹⁴² En nyliberalist mener ikke nødvendigvis at alle mennesker alltid handler som nyttemaksimerende egoister, bare at samfunnet bør organiseres på en slik antagelse.

Frihet og likhet

I nyliberalismen brukes begrepene frihet og marked om hverandre. Frihet blir ikke ansett som realiseringen av menneskelige, kulturelle og politiske muligheter, disse mulighetene blir underlagt den økonomiske sfæren. Frihet blir ansett som individets mulighet til å uhindret engasjere seg og sin eiendom på markedet. Individet har et ansvar om å tilpasse seg markedets logikk og betrakte seg selv som en selvstendig entreprenør. Fordi markedet ikke har menneskelige feil behandler det ingen ut ifra subjektive og urettferdige kriterier. Dermed skaper markedet forutsigbarhet og egalitet, alle mennesker er likestilt ovenfor markedets premisser. Selv om ikke alle har de samme forutsetningene på markedet er individet ene og alene ansvarlig for egen medgang og motgang i livet. I nyliberalismen er ikke materiell ulikhet et uheldig resultat av kapitalismen, som for sosialliberalistene, ulikhet er snarere en helt sentral

---

¹⁴⁰ Mirowski, 2009:417-418

¹⁴¹ Chomsky Noam, Profit over people, 1999:39-40 og Jones, 2012:100-108

¹⁴² Jones, 2012:104-118

forutsetning for et velfungerende marked. Ulikhet motiverer både rike og fattige til å jobbe hardere, noe de mener er til fordel for alle.¹⁴³

Markedet

Nyliberalismen ser det kapitalistiske markedet som den ideelle samfunnsstrukturen og et utgangspunkt for både demokrati og menneskelig frihet. Markedet er først og fremst basert på privat eiendom.¹⁴⁴ Nyliberale tenkere argumenter for at markedet både er (positivistisk) og bør være (normativt) den beste måten å organisere menneskelig samhandling på. Markedet blir ansett som det mest effektive økonomiske systemet for allokering av ressurser, noe som skaper både et økonomisk og et utilitaristisk argument for markedsløsninger. Markedet blir ansett som den mest rettferdige måten å fordele ressurser på, fordi man antar at alle transaksjoner på markedet er frivillige. På et fritt marked vil aktører kun konsumere de produktene og tjenestene de selv er villige til å betale for, dermed skapes et kontrakt-etisk argument for markedsløsninger.¹⁴⁵ Markedet blir ansett som den reneste formen for demokrati. Fordi alt bør forstås ut ifra et markedsperspektiv er det ingen reell forskjell på politisk og økonomisk aktivitet. Konsumentetterspørselen på markedet er derfor en form for ufiltrert direkte demokrati.¹⁴⁶

Et sentralt trekk i nyliberalismen er en epistemisk tilnærming til markedet. Argumentet er at prismekanismer ikke bare signaliserer hvordan varer skal allokere effektivt, det er også en helt sentral informasjonsprosessor som påvirker menneskelig adferd og erkjennelse. Denne prosessen tilrettelegger for det Hayek kalte en *spontan orden*, en uplanlagt og optimal løsning basert på enkeltindividenes tolkning av markedssignalene. Statlig intervensjon som prisreguleringer ødelegger ikke bare for effektiv allokering, men forstyrrer markedets signaleffekter.¹⁴⁷ *“The basic neoliberal percept that the market was an information processor more powerful and encompassing than any human being or organizations of humans”*.¹⁴⁸ Denne redefinisjonen av kunnskap gjenspilles i flere av nyliberalismens argumenter. Fordi markedet er den mest effektive informasjonsprosessoren kan ingen vite bedre enn markedet. Markedet kan alltid løse problemer, selv de problemene som tilsynelatende kommer fra markedet. Politisk intervensjon i markedet kan bare ha negative konsekvenser. Tanken på at

---

¹⁴³ Mirowski, 2009: 438

¹⁴⁴ Jones, 2012:108

¹⁴⁵ Mirowski, 2009: 431

¹⁴⁶ Jones, 2012:123

¹⁴⁷ Mirowski, 2009: 417-418

¹⁴⁸ Mirowski, 2012 *Never let a serious crises go to waste*, 2013:97-98

noe kan løses utenfor markedet, eller at noen kan fordele bedre enn markedet, er hovmod. Det er viktig å understreke at nyliberalismens politiske mål ikke er å bygge ned staten, men å redefinere dens struktur og funksjon for å skape og opprettholde et markedsvennlig samfunn. Markedets logikk bør anvendes og innføres i alle samfunnsorganisasjoner og institusjoner.¹⁴⁹

Staten

Nyliberalismen har et ambivalent forhold til staten. De mener staten må spille en sentral rolle i å både skape og opprettholde markeder. Den må skape et institusjonelt og juridisk rammeverk som fasiliteter konkurranse gjennom å tilrettelegge for privat eierskap. Det kan gjøres gjennom salg av statlig eiendom eller via statlig organiserte oppdragsutlysninger til private selskaper.¹⁵⁰ Problemet med en sterk stat er at den kan reversere markedsimplementasjoner. Et sentralt element i nyliberal tenkning har vært å finne måter å forhindre politisk reversering av markedsreformer. Nyliberalistene ville gjerne være for demokrati, problemet var at folket hadde en tendens til å stemme for markedsinvolvering og omfordeling. En måte man kunne være for både marked og demokrati på var ved å omdefinere ordet demokrati. Ved å kalle markedet økonomisk demokrati var det mulig å hevde at det var mer legitimt enn politisk demokrati. MPS medlemmene hadde lange diskusjoner om hvordan demokratiet skulle begrenses. En måte å begrense den politiske makten til statsapparatet på var å innføre bindene frihandelsavtaler.¹⁵¹ Lars Cornelissen har forsket på MPS sine diskusjoner om det «demokratiske problemet». Cornelissen skrev at en av de mer diskuterte løsningsforslagene var å skape konkurranse mellom stater ved å gjøre det enklere for «effektive individer», selskaper, og kapital å flytte over landegrenser. Hvis en stat ikke handlet ønskelig og viste respekt for frihet og markeder kunne den straffes med flytting.¹⁵² Implikasjonen av en slik implementering ble et «overnasjonalt parlament» i form av kapitalflyt. Forskjellige måter å begrense befolkningsmajoriteten sin innflytelse på sittende politikere var også et gjengående diskusjonstema.¹⁵³ En diskusjon gikk på at politisk demokrati ikke nødvendigvis var farlig, så lenge befolkningen var tilstrekkelig opplært til å støtte markedsøkonomien.¹⁵⁴ MPS hadde et programforslag om å finne ut hvordan de folkevalgte kunne bli redusert til gallionsfigurer som fremmet et avpolitisert og markedsvennlig statsapparat.¹⁵⁵ I teksten *Law Legislation of Liberty*

---

¹⁴⁹ Mirowski, 2014: 22

¹⁵⁰ Mirowski, 2009:16

¹⁵¹ Claes, Mydske og Lie: 2008 47

¹⁵² Cornelissen, Lars, *How can the people be restricted?* 2017:518

¹⁵³ Ibid:520

¹⁵⁴ Ibid:518

¹⁵⁵ Hartwell, 1995: 40, 49-50

(1979) foreslo Hayek flere løsninger på det «*demokratiske problemet.*» En løsning var å styrke statsmakten ytterligere, men kun la velstående menn over førtifem stemme med femten års intervaller. Senere i teksten foreslo han at en overnasjonal europeisk myndighet kunne brukes til å begrense nasjonalstatenes politiske muligheter ved å pålegge markedsvennlige reguleringer.¹⁵⁶ Som vi ser jobbet MPS medlemmene hardt med å finne løsninger på det demokratiske problemet.

Nyliberalismens kompliserte forhold til staten var reflektert i medlemslisten til MPS. Organisasjonen var veldig opptatt av å ikke ha noen medlemmer med kollektivistiske sympatier, men den hadde flere medlemmer med totalitære sympatier.¹⁵⁷ Flere av medlemmene hadde hatt ledende posisjoner i fascistiske regimer eller var positivt innstilt til disse regimene.¹⁵⁸ Sentrale MPS figurer som Friedman, Buchanan, Harberger og Hayek drev med ideologisk og økonomisk opplæring av militærdiktatorer og deres rådgivere i Sør-Amerika. Et av de mer kjente eksemplene er general Pinochet som veltet demokratiet med et statskupp og startet en ideologisk krigføring mot kollektivistiske tanker i Chile. Regime myrdet akademikere og musikere med sosialistiske sympatier, og knuste fagforeningene. Det ble gjennomført mye symbolpolitikk, for eksempel forbud mot gruppeprosjekter i skolen og forbud mot kollektiv organiseringer. Den økonomiske politikken ledet til massiv fattigdom hos den generelle befolkningen og en voldsom berikelse av eliten og multinasjonale selskaper.¹⁵⁹ I 1981 organiserte MPS et møte i Chile, Hayek gikk ut i flere aviser og forsvarte Pinochet sine handlinger. Han sa han foretrakk Pinochet sitt regime over et demokrati uten respekt for frihet.¹⁶⁰

Oppsummering

Nyliberalismen kan kort oppsummeres som et ideologisk program som jobber for å skape et markedsstyrt samfunn. Dette gjøres gjennom å redefinere mennesker og staten slik at de er komplimenterende til den kapitalistiske markedsøkonomien. Staten skal forsvare, skape og opprettholde markeder basert på privat eierskap. Individet er rasjonelt, egennyttig og konkurrerende av natur. Individets fremste oppgave er å utvikle sine egenskaper som

---

¹⁵⁶ Mirowski, 2014:11 siterer (Hayek 1979, vol 3. Kap.17 og :132-133)

¹⁵⁷ Mirowski, 2013:79-71

¹⁵⁸ Noen eksempler er: Luigi Einaudi som var Italias president under og etter Mussolini (1938-1955); Alfred Müller-Armack som var rådgiver for den tyske hæren og medlem av Nazistpartiet (NSDAP) fra 1933-1945; Ludvig von Mises som mente at fascismen hadde gode intensjoner og reddet vestens sivilisasjon. Hentet fra: Bröms Joakim, *Arvid Fredborg som Nyliberal*, 2015: 22-23

¹⁵⁹ Klein, Naomi *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*, Picador 2008:76-80 og 104-122

¹⁶⁰ Andrew Farrant, Edard McPhail and Sebastian Berger *Preventing the "Abuses" of Democracy*, 2012:513-38

entreprenør på markedet og konkurrere med andre individer. Markedet er den reneste formen for demokrati, der kan konsumentene selv velge hva de vil konsumere og hva de er villig til å betale for produktet. Det nyliberale nettverket jobbet også med å skape, planlegge og utvikle konkrete institusjoner og ordninger som skulle tilrettelegge for markedskrefter. Den største trusselen mot markedet ble ansett å være kollektivistiske tendenser og et ønske om omfordeling hos befolkningsmajoriteten. I nyere tid blir menneskeskapte klimaendringer og statlig intervensjon for å begrense skadeomfanget ansett som en like stor trussel mot markedet.

En analyse av nyliberalismen som en versjon av liberalismen med utgangspunkt i de tre liberale elementene viser at: Nyliberalismen fremmer en radikal individualisme der individet og dets eiendom ene og alene er ansvarlig for seg selv. Universalismen kommer til uttrykk med at alle burde ha mulighet til å engasjere seg i markedet. Den nyliberale tilnærmelsen til meliorisme er underlagt markedet. Markedet blir sett som et kollektivt uttrykk for alle menneskers rasjonalitet. Mennesker er dermed ikke i stand til å skape et bedre eller mer rettferdig system enn markedet. Individer er derimot i stand til å skape en bedre verden gjennom bedre produkter og løsninger innenfor rammene av et kapitalistisk marked.

Som vi har sett bygger nyliberalismens tanker om markedsløsninger på et komplisert og sammenvevd nettverket av argumenter som kan gjøre det vanskelig å konkret peke ut en definisjon uten å være reduksjonistisk. Den nyliberale bevegelsen er pluralistisk og argumentene blir ofte fremstilt som apolitiske løsninger, de kan bli lagt frem på en normativ, positivistisk og epistemisk måte. Det er fullstendig mulig å fremme nyliberale argumenter uten å være ideologisk overbevist om alle nyliberalismens aspekter. To forskjellige aktører tilknyttet det nyliberale nettverket kan presentere forskjellige løsninger på det samme politiske problemet.

Noam Chomsky skrev at det er i undertrykkelsen av ikke-markedskrefter man kan se hvordan nyliberalismen ikke bare opererer som et økonomisk system, men også som et politisk og kulturelt system.¹⁶¹ Mirowski har skrevet at han synes Will Davies har gitt en av de beste korte definisjonene av nyliberalisme. *“The dependence upon the strong state to pursue the disenchantment of politics by economics.”* En definisjon han mener går godt sammen med et sitat fra Margaret Thatcher. *“Economics is the method, but the object is to change the soul.”*¹⁶²

---

¹⁶¹ Chomsky, 1999 :9

¹⁶² Mirowski, 2014:23

2.6 Et globalt nettverk.

Jeg skal nå gi en kort beskrivelse av hvordan nyliberale argumenter spredde seg gjennom et globalt nettverk. Mirowski har beskrevet det nyliberale nettverket som en russisk dukke bygget opp av flere lag¹⁶³

Nyliberale og klassisk liberale tenkere var helt i utkanten av akademia etter andre verdenskrig, men greide gradvis å bygge opp ny akademisk kredibilitet. Det politiske spekteret var dominert av sosialliberale og sosialdemokratiske tanker om likhet og muligheter. Økonomifaget var opptatt med keynesianske modeller og etterspørselsstimulerende omfordeling. MPS medlemmer hadde sentrale roller ved University of Chicago og senere George Mason University i USA, The London School of Economics i England, L'Institut Universitaire des Hautes Etudes Internationales i Sveits, St. Andrews i Skottland og Freiburg i Tyskland. Medlemmene organiserte nyliberale enklaver som produserte forskning i tråd med nyliberale mål. Etterhvert som det nyliberale prosjektet vokste i omfang fikk de stadig mer støtte fra næringslivsinteresser som støttet prosjektet med midler til stipendier, finansiering av forskning og etter hvert flere utdanningsprogram som ble finansiert gjennom diverse stiftelser.¹⁶⁴ Disse utdannelsesfondene siktet på å rekruttere unge og lovende studenter inn i bevegelsen.¹⁶⁵ Nyliberale fakulteter, tankesmier og stiftelser utdelte hederspriser til hverandre, siterte hverandres arbeid og jobbet med å øke prosjektets internasjonale posisjon.¹⁶⁶ I løpet 70- og 80-tallet florerte nyliberale idéer i akademia. Innen 1990 var majoriteten av businesskoler og økonomiske universitetsavdelinger kraftig preget av et nyliberalt tankesett.¹⁶⁷

I tråd med Hayeks overordnede strategi for ideologisk krigføring kan man se MPS som et forum for å reorganisere liberalismen. En samling av "sanne akademikere" for å skape felles enighet og et utopisk prosjekt. Målet videre var å påvirke «*the second-hand dealers in ideas*»- den opinionsbyggende intelligentsiaen og praktiske menn. Strategien var enkel, nyliberal ideologi og politiske løsninger måtte nå ut til journalister, akademia, eksperter, politikere og andre innflytelsesrike personer. MPS medlemmer grunnla tankesmier for å popularisere og spre nyliberale idéer. Med finansiering fra sympatiske næringslivsaktører vokste det frem et transatlantisk nettverk av tankesmier. Mellom disse tankesmiene var det stor flyt av mennesker,

---

¹⁶³ Mirowski, 2009:430

¹⁶⁴ Mirowski, 2009:430

¹⁶⁵ Mirowski, 2014:16

¹⁶⁶ Phlewe, 2009:6

¹⁶⁷ Harvey, 2005:54

idéer, prosjekter, teknikker, argumenter og publikasjoner.¹⁶⁸ Tankesmiene spesialiserte seg på å oversette og implementere nyliberalisme til forskjellige land og kulturer. De nyliberale tankesmiene jobbet bevisst med å implementere og legitimere nyliberale endringer på forskjellige måter. I USA presenterte Heritage Foundation nyliberale argumenter på en konservativ måte, mens Cato instituttet legitimerte nyliberale endringer med et libertariansk utgangspunkt. Flere av tankesmiene fant ut at de kunne få større gjennomslag ved å tilby mer moderate endringsreformer i nyliberal retning. Adam Smith instituttet i England utviklet et organisatorisk svar på Public-Choice skolen sin kritikk av offentlige administrasjoner. Som et alternativ til direkte privatisering kunne «mikropolitiske» reformer gradvis innføre markedsstyring i offentlige institusjoner.¹⁶⁹

The idea was that each set of small-scale reforms would alter the policy framework slightly but would provide an improved foundation for the next set of market-based reforms, and so on and on. It was based in a belief that people feared radical or revolutionary change and that they were far more likely to accept a gradual process of improvement.¹⁷⁰

Implementering av markedslogikk og omfattende dokumentasjon av måloppnåelse i offentlig forvaltning, går ofte under samlebetegnelsen New Public Management.¹⁷¹ Etter at tjenesten har blitt tilstrekkelig kartlagt, argumenterte Adam Smith instituttet, var det neste steget å dele den opp og lyse ut de forskjellige delene som oppdrag til private aktører. Dette kalles ofte «konkurransesutsetting» eller «anbudsrunde».¹⁷²

I starten var tankesmienes samarbeid i hovedsak knyttet sammen gjennom MPS, et felles mål og personlige relasjoner mellom aktørene. Etterhvert som det stadig vokste frem flere nyliberale tankesmier ble de reorganisert og samlet i Atlas-nettverket i 1981.¹⁷³ Atlas-nettverket knytter i dag sammen og koordinerer 484 tankesmier i 96 land.¹⁷⁴ Det nyliberale nettverket hadde bygget opp en stor kapasitet til å spre ideologi og angripe sine ideologiske motstandere innen 1970. Tankesmiene koordinerte sine innsatser og samarbeidet om idéer, argumenter, publikasjoner, utforming av politikk og PR-teknikker. Tankesmiene gjennomførte et effektivt organisert og pluralistisk arbeid. På den ene siden ble det gjennomført et elitistisk arbeidet med et sofistikerte og akademisk trekk for å tiltrekke intellektuelle. Samtidig ble det

---

¹⁶⁸ Jones, 2012:4

¹⁶⁹ Ibid:166-167

¹⁷⁰ Jones, 2012:166

¹⁷¹ Eliassen og Sitter, 2008: 94-103

¹⁷² Marsdal Magnus, Wold Bendik, «Tredje Venstre-for en radikal individualisme» 2005: 53

¹⁷³ Mirowski, 2014:17-19

¹⁷⁴ (<https://www.atlasnetwork.org/partners/global-directory>) [18/03.2019]

organisert et populistisk og forsimplet budskap som ble drevet frem med markedsføringsteknikker. Det populistiske budskapet ble utarbeidet gjennom effektiv bruk av testgrupper og opinionsundersøkelser.¹⁷⁵

De fleste sentrum-høyre regjeringene som vokste frem på 80-tallet var støttet av nyliberale tankesmier som hjalp til med å utforme en ideologisk og økonomisk plattform.¹⁷⁶ Margaret Thatcher sitt politiske program var i stor grad utviklet i samarbeid med den nyliberale tankesmien IEA.¹⁷⁷ En av Thatchers første handlinger som statsminister i 1979 var å adle IEA leder og MPS medlem Ralph Harris.¹⁷⁸ Når den første Ronald Reagan regjering stilte seg opp for fotografering hadde halvparten av medlemmene på seg et Adam Smith-slips. Et slips som bare selges til medlemmer av MPS og venner som deler organisasjonens visjon.¹⁷⁹ Den nyliberale tankesmien Heritage Foundation gav ikke bare diskre veiledning, den skrev et helt statsbudsjettforslag for Reagen-administrasjonen. Ifølge Heritage skal 1200 av organisasjonens 2000 politiske forslag fra *Mandate for Leadership* ha blitt innført.¹⁸⁰

Det nyliberale arbeide for å påvirke den allmenne opinionen jobbet ut i ifra en mal som tok utgangspunkt i tre forskjellige tidshorisonter. På lang sikt var målet å skape og lufte tanker, fokuset lå på akademisk produksjon, ideologiske publikasjoner og påvirkning av kommende generasjoner gjennom produksjon av undervisningsmateriale. På mellomlang sikt var målet å påvirke klimaet og gjøre de luftede tankene tydeligere og populære. Her ble det brukt pamphletter, avisinnlegg, bokanmeldelser og intervjuer. På kort sikt var det meningen å skape press gjennom mobilisering. Her ble det brukt reklamer, plakater, slagord, taler, demonstrasjoner, debatter og kritikk av det gjeldende systemet.¹⁸¹ I en tekst om IEA sitt arbeid under Anthony Fisher beskrev George Frost disse tidshorizontene som krigsstrategier i en ideologisk krig. Det akademiske langtidsarbeidet IEA spesialiserte seg på definerte han som «*Long-range artillery*». Kortsiktige ideologiske debatter beskrev han som «*hand-to-hand fighting*», noe som ble utført av spesialiserte pressgrupper.¹⁸²

Daniel Stedman Jones skrev at den økonomiske krisen på 70-tallet åpnet politiske og akademiske dører for nyliberalismen. Det startet med at Milton Friedman sin teori om

---

¹⁷⁵ Mirowski, 2009:426, Shammas, 2017:3

¹⁷⁶ Handbook:68

¹⁷⁷ Mirowski, 2014:17

¹⁷⁸ Eskilsson, 2005:380

¹⁷⁹ Eskilsson, Sture : 291

¹⁸⁰ Holwill, Richard, 1981 :1

¹⁸¹ Phlewe, 2009:6,431 og Shammas, 2013:12-13

¹⁸² Gerald Frost, *Anthony Fisher, Champion of Liberty*, 2002:19

monetarisme som middel for inflasjonskontroll fikk omfattende oppmerksomhet. Med monetarismens gjennombrudd fikk en stor andel av MPS medlemmenes akademiske arbeid gjennomslag. MPS medlemmenes akademiske arbeid kunne fint analyseres på sine egne premisser, det interessante var de alle var knyttet sammen i et nyliberalt verdenssyn. En politisk søken etter nye løsninger på 70/80-tallet gav nyliberalismen et akademisk og politisk gjennombrudd.¹⁸³

---

¹⁸³ Jones, 2012: 269-270

Kapittel: 3 En overordnet strategi for opinionsarbeid

Informasjon har vært en viktig del av SAFs virksomhet siden 50-tallet. I 1952 ble «PR-avdelingen» *Avdeling för Samhällskontakt* opprettet. Avdelingen tjente i hovedsak som en servicefunksjon til organisasjonens andre avdelinger. Generelt jobbet avdelingen med å fronte SAFs perspektiv i samfunnet og produsere *Arbetsgivaren* til organisasjonens deleiere. Avdelingen hadde ansvar om holde fagforeningene informert om SAFs vurderinger slik at lønnsforhandlingene skulle gå enklere. Informasjonsarbeidet foregikk på en saklig måte som bevisst ikke oppfordret til polemikk.¹⁸⁴ I 1968 begynte en endringsprosess av avdelingen, den gikk ut av servicerollen og fikk mandat til å handle uavhengig. Året etter fremmet avdelingsleder Sture Eskilsson et forslag for SAF styret om at avdelingen skulle omstruktureres slik at den kunne arbeide med å påvirke opinionen i det svenske samfunnet. Forslaget fikk medhold og et budsjett på 15 millioner svenske kroner (ca. 130 millioner i dagens valuta) frem til 1971.¹⁸⁵ For å påvirke opinionen jobbet avdelingen aktivt med å skape og spre skreddersydd informasjon til spesielle grupper i samfunnet som ble ansett som viktige: Lærere, studenter, politikere og journalister ble prioritert i første omgang.¹⁸⁶ En undersøkelse fra SAF viste at organisasjoner til venstre for Arbeiderpartiet (SAP) til sammen hadde rundt 3000 medlemmer som var studenter.¹⁸⁷ Studenter med sosialistiske sympatier ble ansett som et problem av SAF, disse studentene kunne få betydningsfulle posisjoner i næringslivet eller i politikken på sikt. For å endre opinionen sendte SAF ut flere informasjonsskriv og brosjyrer til alle landets skoleelever og lærere, disse skrivenes fokuserte på private markeder og individets frihet.¹⁸⁸ For å øke ungdommens støtte til næringslivet startet og finansierte SAF organisasjoner og ordninger som fremmet ungt entreprenørskap.¹⁸⁹ Et annet middel som ble brukt av SAF til å påvirke ungdommen var industribesøk.

I selvbiografien til Sture Eskilsson står det at SAF organiserte industribesøk for å gi studentene større respekt for det private næringslivet på slutten av 60-tallet, det første besøket gikk til stålindustrien. Etter omvisning og full servering fikk studentene møte bedriftslederne som skulle svare på spørsmål. Spørsmålsrunden gikk ikke som planlagt, studentene stilte spørsmål

---

¹⁸⁴ Hans De Geer, *I vänstervind och högergång, SAF under 70-talet*, 1989: 327

¹⁸⁵ Eskilsson, 2005:114-115, (verdiutregning:<https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/prisomraknaren/>)

¹⁸⁶ De Geer, 1989: 327

¹⁸⁷ Eskilsson, 2005:114

¹⁸⁸ *ibid*:128

¹⁸⁹ *Ibid*:129-130

om sikkerheten til arbeiderne og de lurte på om bedriften hadde noen garantier som forhindret at stålet som ble produsert ble brukt som krigsmateriell. Bedriftslederne var ikke forberedt og hadde ingen gode svar på disse spørsmålene.¹⁹⁰ Eskilsson beskrev spørsmålene studentene stilte som kunnskapsløse: «*Nästan alla frågor och förslag till förändring som stillades hade gedigen okunskap som grund.*»¹⁹¹ I etterkant av denne hendelsen startet SAF med kurs og konferanser med teoretisk og retorisk undervisning for sine medlemmer. For å utvikle dette programmet importerte avdelingen debattlitteratur fra utlandet og hentet inn flere spesialister.¹⁹² «*Vår konferansserie handlade inte bara om marxism utan vara mera en grundkurs i politik. Vi redovisade fördelarna med marknadsekonomi och de ovedersägliga bevisen för att socialism på riktig var en livsfarlig utopi.*»¹⁹³

Sture Eskilsson ble forfremmet til SAFs informasjonsdirektør i 1970. I mars 1971 leverte Eskilsson et strategisk promemoria til SAF styret. Promemoriaet presenterte i generelle trekk hvilken strategi avdelingen for samfunnskontakt hadde lagt for å endre opinionen i Sverige. Eskilsson ønsket støtte og tilslutning til det omfattende programmet på lang sikt fra styret.¹⁹⁴ Forslaget til Sture fikk full støtte av styret etter fire dager. Hele promemoriaet ligger som vedlegg 1. (side) Målet med prosjektet var å endre de generelle holdningene og meningene i samfunnet for å påvirke de materielle forholdene. «*Först en erinran om en fundamental utgångspunkt. Vi driver informationsarbetet inte för opinionens egen skull utan för det åtverkan det har på faktiska skeenden.*»¹⁹⁵ Avdelingens planlegging av et opinionsendrende prosjekt hadde kommet frem til at innsatsen i første omgang skulle fokusere på tre spesifikke områder: Den kvalifiserte teoretiske debatten, de kommende generasjonene gjennom skoleinformasjon, og næringslivets interne debatt.

Den kvalifiserte teoretiske debatten ble ansett som det viktigste momentet i opinionsarbeidet. I første omgang var det snakk om å skape en motvekt til markedskritisk litteratur i form av bøker og tidsskriftsartikler. Oversettelse av utenlandsk litteratur ble ansett som et viktig tiltak i denne prosessen. Avdelingen hadde kartlagt pensumlitteratur på universitetet og kommet frem til at det var et behov for mer markedsvennlig pensum, dermed måtte det også bli

---

¹⁹⁰ *ibid*:105

¹⁹¹ *Ibid*:105

¹⁹² *ibid*: 104

¹⁹³ *Ibid*:106

¹⁹⁴ Sven-Ove Hansson og Anna-Lena Lodenius Operation Högervridning, Tiden förlag 1988:11

¹⁹⁵ Sture Eskilsson PM 18/03.1971, Vedlegg 1

produsert litteratur med høy akademisk kvalitet. Eskilsson pekte på viktigheten av diskresjon og bruk av aktører som ikke var tilknyttet næringslivsinteresser i denne prosessen.

Det gjelder att åstadkomma en motvikt till det stora flödet av vänsterlitteratur i form av debattböcker og tidskriftsartikler(...) Det är emellertid en väg som vi redan börjat arbeta på och under utvecklandet av rätt stor diskretion har medverkat till att ett antall debattböcker har kommit till stånd. I någon mån kan givetvis vi som arbetar inom organisationerna själva bidra till debatten, men i stor utsträckning måste vi använda oss av utanförstående krafter. Ett viktigt och något mer lättadmsitererat led av denna verksamheten är översättningar av utenländsk litteratur.¹⁹⁶

Målet med den kvalifiserde debatten var å skape en ny ideologi. Tanken var at en godt utformet ny ideologi ville trekke til seg ideologisk interessert ungdom og underminere sosialistiske trekk i samfunnet. Eskilsson mente at tidligere forsøk på å formulere en næringslivets ideologi hadde vært mislykket fordi man ikke bevisst hadde forsøkt å skape ideologien.

Det har gjorts många försök att skriva en näringslivets ideologi. De har alla misslyckats. Enligt min mening beror det på att man utgått från föreställningen att det finns en sådan ideologi och att uppgiften vore att sammanställa och nedteckna den. Vi måsta **skapa** en näringslivets ideologi genom en debatt som med stor bredd engagerar människor, verksamma inom näringslivet.¹⁹⁷

Opinionsbygging på skolen ble ansett som spesielt viktig. *“Det kanskje viktigaste slaget utkämpas just nu inom skolan.”*¹⁹⁸ Avdelingen for samfunnskontakt satset allerede på skoleinformasjon, men tenkte å øke innsatsen på dette feltet. SAF leverte skoleinformasjon til alle Sveriges elever, informasjonen hadde et godt rykte på seg for å være faktaorientert og seriøst frem til starten av 70-tallet. Fra høsten 1971 ble informasjonen stadig mer agitatorisk og vinklet. Mot slutten av 70-tallet hadde svartmalingen av fagforeningene og SAP kommet så langt at SAFs informasjonsskriv inneholdt flere løgner.¹⁹⁹ God kontakt mellom lokale bedrifter og skoler ble ansett som en viktig plattform for å fremme næringslivets interesser. Avdelingen tenkte å samarbeide med *Industriförbundet* for å bygge opp et lokalt støtteapparat til bedriftene. Apparatet skulle fasilitere skolekontakt for bedriftene ved å tilby hjelp og materiale. Det var viktig for SAF at bedriftslederne som tok kontakt med skolene hadde blitt godt kurset i forkant av skolekontakten. Flere elever tvilte på det private næringslivet og SAF fryktet for at tvil og skepsis skulle spre seg til aktører i næringslivet.²⁰⁰ Denne frykten ledet inn på det siste

---

¹⁹⁶ ibid

¹⁹⁷ ibid

¹⁹⁸ Sture Eskilssons PM, Vedlegg 1

¹⁹⁹ Hansson og Lodenius, 1988:17-19

²⁰⁰ Hans De Geer, *I vänstervind och högergång, SAF på 70-talet*, 1989: 330

fokusområdet; næringslivets interne debatt. Tanken var at næringslivet selv måtte være samlet rundt og overbevist om markedets overlegenhet for å kunne spre idealet videre ut i samfunnet.

De som arbeider i ledende positioner inom næringslivet måste tro på sin egen sak... De enskilda företagen måste ha en övertygelse om den egna insatsens samhällsnytta och chefer i storföretagen, även på några leda avstånd från den högsta företagsledningen, måsta ha en otvetydig känsla för det privata näringslivets fördelar och möjligheter.²⁰¹

Eskilsson foreslo å påvirke bedriftsledere gjennom konferanser og diskusjoner, bedriftslederne kunne igjen føre opinionen videre til sine ansatte. Tidsskriften *Arbetsgivaren* ble ansett som et viktig medium for å kommunisere med organisasjonens medlemmer. I promemoriaen stod det at SAF kunne nå ut til 100 000 næringslivsaktører gjennom *Arbetsgivaren* og at disse aktørene igjen kunne nå ut til én million ansatte. Eskilsson ønsket større personal og flere økonomiske midler for å effektivt kunne anvende *Arbetsgivaren* som et opinionsbyggende verktøy.

Genom våra företagsledarkonferenser och genom regionala och lokala diskussioner kan vi nå och aktivera något tusental företagsledare. De kommer i sin tur att föra diskussionen vidare inom sina företag, där vi fortlöpande genom tidningen *Arbetsgivaren* kan nå en publik av storleksordningen 100 000 personer. Antalet anställda vid de företag där dessa är verksamma kan beräknas vara ungefär 1 miljon.²⁰²

Det var ikke helt sikkert hvilken ideologi som skulle føres frem i *Arbetsgivaren*, tanken var jo at næringslivet skulle skape sin egen ideologi. Frem til denne ideologien var skapt mente Eskilsson at SAF hadde mye å tjene på å aktivt fremme individets interesse. Mye av misnøyen befolkningen kjente i samfunnet burde kanaliseres mot sosialdemokratiet og fagforeningens snakk om kollektive goder. *"Jag tror att vi har mycket att vinna genom att konsekvent hävda individens interessen, där de risikerar att komma i kläm i den kollektiva kvarnen."*²⁰³ Som en arbeidsgiverorganisasjon hadde alltid SAF forsvart individets interesser og privat eierskap, det var ikke noe revolusjonerende nytt. Den eneste forskjellen var at Eskilsson ønsket at organisasjonen skulle fremme individets interesser på en enda mer bevisst og gjennomgående måte enn tidligere. *"Jag menar att vi på ett mer genomgående sätt bör hävde detta synsätts fördelar för alla människor i samsamhället(...). Det gäller för oss att visa fram den modell för ett decentraliserat beslutsfattande, som det enskilda näringslivet representerar."*²⁰⁴

De tre hovedområdene for opinionsarbeid var det teoretisk, i skolen og internt i næringslivet. Ved siden av dette skulle avdelingen fortsette det arbeidet med opinionen som allerede var i

---

²⁰¹ Sture Eskilssons PM, Vedlegg 1

²⁰² Ibid

²⁰³ ibid

²⁰⁴ Ibid

gang. Avdelingen for samfunnskontakt var i god kontakt med “*väsentliga målgrupper*” som skulle bidra i opinionsbyggingen. Det ble også jobbet med utredninger for å påvirke og overvåke TV og radio.²⁰⁵

Vi kommer att fortsätta med kontakterna med väsentliga målgrupper. Det är bland annat journalister, rikstagspolitiker, student- och ungdomspolitiker. Vidare vore det bra, om vi kunde åstadskomma sådana kontakter med den stora och något diffusa skara, som går under beteckningen kulturarbetare och som betyder rätt mycket för opinionsbildningen.²⁰⁶

Blant student-og ungdomspolitikere samarbeidet SAF spesielt tett med Fria Moderaterna Studentförbundet (FMSF) og Moderata Ungdomsförbundet. Politikersporene fikk økonomisk støtte og veiledning fra SAF, mange av de aktive medlemmene ble direkte rekruttert inn i det opinionsbyggende prosjektet.²⁰⁷ Den samlede listen over aktører SAF skulle jobbe med å påvirke for å endre opinionen var veldig lik gruppen Hayek omtalte som intellektuelle i artikkelen sin om opinionsbygging i 1949. SAFs «*opinionsbyggere*» og Hayeks «*secondhand-dealers of ideas*» var: Journalister, lærere, politikere, forelesere, akademikere, publisister og radio kommentatorer. Hvis skribenter, tegneserietegnere og kunstnere defineres som kulturarbeidere var listen helt lik.²⁰⁸ Det er en mulighet for at opinionsarbeidet Eskilsson skisserte for SAF var inspirert av Hayeks sin tekst «*intellectuals and socialism*». Likheten kan også være en ren tilfeldighet.

Oppsummering

I Promemorian til Sture Eskilsson kan vi lese at SAF la en langsiktig strategi for å endre den “*allmänna opinionen*” på starten av 70-tallet. Arbeidet med opinionen hadde begynt i 1968, men det eskalerte i 1971. Det kom tydelig frem at opinionsarbeidet ble drevet for å endre det svenske samfunnet og at det var et prosjekt som arbeidet med en lang tidshorison. Opinionsarbeidet skulle føres gjennom aktiv påvirkning av en gruppe i samfunnet kalt «*opinionsbyggere*.» Opinionsbyggere ble definert likt som Hayek sin definisjon av «*Second-hand dealers of ideas*.» Et annet viktig element i opinionsarbeidet skulle være å mobilisere næringslivet. Næringslivet måtte være overbevist over fordelene med det private næringslivet for å kunne spre disse tankene ut i samfunnet. Skriften *Arbetsgivaren* skulle bli brukt som et viktig middel i opinionsbyggingen. Et helt sentralt element i opinionsarbeidet skulle være ideologi. SAF skulle skape en næringslivets ideologi gjennom konferanser og diskusjoner.

---

²⁰⁵ Eskilssons PM, 18/03.1971, Vedlegg 1

²⁰⁶ Ibid

²⁰⁷ Eskilsson, 2005:96, 135

²⁰⁸ Eskilsson PM, 18/03.1971, Vedlegg 1 og Hayek ”Intellectuals and Socialism” 1949:372, gjennomgått i kap 2

Avdelingen for samfunnskontakt skulle bruke Arbeetsgivaren som et medium for å kommunisere og spre ideologien ut til organisasjonens deleiere, som igjen skulle spre ideologien videre ut i samfunnet. Fra Promemorian kan vi se at en undersøkelse av Arbeetsgivaren (som byttet navn til *SAF-tidningen* i 1980) vil gi innblikk i hvordan SAF mobiliserte næringslivet, og hvilken ideologi SAF ønsket å spre.

Kapittel 4: Opinionsarbeid fra 1971 til 1977

4.1 Opinion, et spørsmål om kunnskap

På starten av 70-tallet kan språkbruken i Arbetgivaren betegnes som nøkternt og saklig. De fleste innleggene var informative og de argumentene som ble lagt frem var i stor grad basert på konkrete eksempler. Et tema som ofte ble tatt opp var den «*allmänna opinion*», det ble uttrykket en del misnøye rundt hvordan samfunnet oppfattet næringslivet. Det ble snakket mye om kritikk fra ungdom, skolelever og studenter. SAF gav uttrykk for at denne kritikken i stor grad skyldes mangel på kunnskap.

Näringslivet och SAF som dess förespråkare blir ofta kritiserade från olika håll. Många angrepp kommer från skolelever. Men deras argumentering är ibland diffus och inte underbyggd av fakta och kunskaper. En del av kritiken skulle kanske försvinna om elevene visste mer om arbetsmarknaden och om företagen.²⁰⁹

Det ble antatt at kritikken ville roe seg ned med bedre spredning av informasjon fra næringslivet. SAF som næringslivets talerør medelte at de skulle satse ytterligere på å støtte landets skoler med undervisningsmateriale. I artikkelen stod det at SAF ikke bare spredde kunnskap til elever, de kurset også lærere om arbeidsmarkedet og økonomi.²¹⁰ I Oktober 1971 svarte SAF på den sosialdemokratiske avisen *Arbetet* som hadde skrevet om SAFs skolemateriale. I et sitat beskrev avisen innholdet som: «...*de hemska av arbetsgivaretänker för att stoppa vänstervridningen i medier och skolor.*»²¹¹ Som svar på kritikken skrev SAF at de ikke mente det var noe mistenkelig med skolematerialet organisasjonen sendte ut. Informasjonen opplyste om hvem som var avsender, så det var kun et forsøk på å bidra til mangfold i skoleundervisningen. «*Information från många håll är en förutsättning för den kritiska skolning läroplanerna hoppas eleverna skall få.*»²¹² Teksten var på mange måter representativ for toneleie i tidsskriftet, den forklarte konkret hvorfor den ikke anså sitt bidrag som spesielt mistenkelig uten å gå inn i en dypere form for polemikk.

Det var ikke bare holdningene til ungdommen SAF kritiserte i Arbetgivaren. Konsernsjef Curt-Steffan Giesecke kritiserte måten de «*politisk ansvarliga*» snakket om næringslivet på: «*Det är många drag i den officiella attityden til företagen som man har svårt att förstå (...)* Den

---

²⁰⁹ SAF-tidningen, «*SAF skjuter in sig på skolan*», Leif Schelin, Nr.3 12/02.1971:3

²¹⁰ *ibid*

²¹¹ SAF tidningen «*SAF skolorna*», Nr. 16 10/08.1971: 2

²¹² SAF tidningen «*SAF skolorna*», Nr. 16 10/08.1971: 2

*rätta atmosfären kommer inte att skapas förrän de politiskt ansvarliga inte bara talar om «vårt» folk utan också vårt näringsliv.»*²¹³ Giesecke sa det var vanskelig å forstå den offisielle holdningen til næringslivet fordi politikerne bare snakket om folkets interesser og ikke næringslivets interesser. Hvorvidt Giesecke mente at folket og næringslivets interesser alltid var det samme, eller om han bare ønsket mer fokus på næringslivet i den politiske debatten kom ikke tydelig frem. Det som kom tydelig frem var en misnøye med måten politikerne snakket og styrte landet på.

Når man hör representanter för vårt officiella politiska liv uttala sig får man mycket ofta en känsla av att de företräder en speciel grup inom samhället. Som vi ser det borde det dock vara naturligare att de som bekläder de officiella posterna i vårt land handler och uppträder på hela nationens vägnar.²¹⁴

Giesecke skrev at det føltes som om de demokratisk valgte representantene ofte representerer spesielle samfunnsgruppe og ikke hele landet. Dette kan leses som en kritikk av den demokratiske samfunnsordningen. En annen måte å lese teksten på er simpelthen at lederen for Arbeidsgiverforeningen uttrykket misnøye med hvordan Arbeiderpartiet i stor grad uttalte seg på vegne av arbeidstagere fremfor arbeidsgivere.

Under overskriften «*Företagen och samhällsdebatten*»²¹⁵ skrev Christian Bratt om SAFs arbeid for å bedre samfunnsklimaet for private selskaper i Sverige. Teksten startet med å uttrykke at «*Näringslivet har nu levt några år med kritiken av sin verksamhet*». Denne kritikken mente han skyldes «*vänsterdebatten*» som vokste frem gjennom sekstitallet og kulminerte i demonstrasjonene i 1968. Bratt skrev at demonstrasjonene i hovedsak var rettet mot Vietnamkrigen. Problemet var at misnøyen med krigen ofte ble rettet mot næringslivet fordi mange anså bedrifter som en del av den samme «*samhälleliga konspirationen*». Bratt skrev at SAF jobbet for å redusere kritikken av det kapitalistiske systemet, han presenterte ulike strategier som ble anvendt for å gi systemet mer legitimitet. Et tiltak var å tilrettelegge arbeidsplassene for å øke arbeidernes tilfredsstillelse på jobb. «*Kraven på ökad arbetstillfredsställelse trodde på många punkter kunna förenas med att kvalificerade uppgifter delegeras nedåt i organisationen.*»²¹⁶ Videre formidlet han at SAF har forsøkt å formulere en næringslivets ideologi:

---

²¹³ Arbetsgivaren, «*De politiskt ansvarliga måste också företräda näringslivet*», Curt-Steffan Giesecke nr. 4 27/02.1971: 12

²¹⁴ ibid

²¹⁵ Arbetsgivaren, «*Företagen och Samhällsdebatten*», Christian Bratt, Nr 5, 12/03.1971: 3

²¹⁶ ibid

Försök har gjorts att formulere en näringslivets ideologi. Förmodligen är detta meningslöst. Ett företags ideologi kan på sin höjd spåras tillbaka till dess grundare och dennes önskan att driva en lönsam verksamhet. Men detta hindrar inte att man inom företagen ytterligare bör klara ut vilka värderingar man står för och vill försvara. Ett planlöst motstånd mot alla förändringar skadar blitt företagets sak, men behovet av att slå vakt om vissa av det fria företagets principer har däremot ökat.²¹⁷

Bratt skrev at SAFs forsøk på å formulere en næringslivets ideologi ikke ble ansett som spesielt fruktbart. En slik ideologi ville kunne bli sporet tilbake til sine grunnleggere og bli sett i kontekst av deres egeninteresse. Det var fremdeles viktig for bedrifter å stå sammen og forsvare sine prinsipper og verdier. I den konteksten ble SAF prosjektet; «*Företagen och samhällsdebatten*» lansert. Prosjektet siktet på å mobilisere og samle næringslivet gjennom konferanser og diskusjoner. Bratt skrev at SAF hadde begynt på det viktige arbeidet med å starte en «*positiv opinionsbildning*» for å motvirke de negative holdningene i samfunnet. Målet med opinionsbyggingen var å bedre anskuelser av private selskapers i samfunnet, på sikt ville det være spesielt viktig å få støtte fra ungdommen. For å oppnå dette ble selskaper oppfordret til å knytte seg til og lære av opinionsdannere.

På längre sikt blir problemet väsentligt att förstärka allmänna opinionens och framför allt ungdomens stöd. Detta ställer stora krav på företagets förmåga att umgås med och lära av samhällets opinionsbildare. (...) Vid de konferenser som hållits har vi funnit åtskillig förvirring, men också en mängd god vilja. Ett välskött näringsliv är det mest hållfasta argument vi kan komma med. Genom «*Företagen och samhällsdebatten*» hoppas SAF bidra till ett fortsatt livskraftigt men också mer artikulert näringsliv.²¹⁸

Diskusjoner om opinionen i Arbeidsgivaren gikk i stor grad ut ifra en tanke om at den kunne endres med tilstrekkelig «*...fakta och synspunkter från SAF.*»²¹⁹ Hvis befolkningen bare forstod hvordan SAF så på økonomien ville opinionen endre seg. Derfor jobbet organisasjonen med gi «*...fördjupad information direkt till allmänheten.*»²²⁰ for å hjelpe folk med å forstå hvordan økonomien fungerte.

4.2 Næringslivet burde ta ansvar

I etterkant av SAF-dagen i 1973 ble det uttrykket en endring i tanken om opinionen. Artikkelen «*Informera mera*» var basert på foredraget «*Det anonyma hat mot företagen*» som Sture Eskilsson hadde holdt på SAF-dagen i 1973. Artikkelen tok et oppgjør med de negative holdningene til det private næringslivet som kom til uttrykk på forskjellige måter i samfunnet: «*... hos de militanta vänsterexterministerna eller föras fram i sofistikerade sammanhang, som*

---

²¹⁷ ibid

²¹⁸ ibid

²¹⁹ Arbeidsgivaren, «*Värför ska SAF informera*» Nr.1 1972:5

²²⁰ Arbeidsgivaren, «*Värför ska SAF informera*» Nr.1 1972:5

i den mistro mot företagen ansvarskänsla som t ex präglar stora delar av Åmanska utredning.»

²²¹ Den Åmanska utredningen var ledet av fagforeningsdirektør Valter Åman fra TCO og ble gjennomført på bestilling fra regjeringen. Målet med utredningen var å skape beskyttende rammer for arbeidstakere. Utredningen la grunnlaget for ansettelsesbeskyttelsesloven, som gav ansatte noen rettigheter i forhold til oppsigelser.²²² Eskilsson beskrev mistilliten bak en slik utredning som et mer sofistisert uttrykk for det samme hatet som ble uttrykket av militante ekstremister. Ved å knytte disse to gruppene sammen ble det indirekte uttrykket at slike sosiale reformer ikke bare var negative, men direkte farlige. Regjeringen og fagforeningens sosiale reformer ble plassert i samme kategori som militante ekstremister. Teksten tok for seg informasjonsavdelingens innsats for å motvirke disse holdningene i samfunnet:

SAF har de senaste åren vidgat sin informationsverksamhet i betydande utsträckning för att sprida baskunskaper om ekonomiska sammanheng. Genom dagspresseannonsering och borschyrer har allmänheten fått tillgång till ett populärt upplysningsmaterial. (...) Sture Eskilsson påpekade ved SAF-dagen nödvändigheten av att företagen själva i större utsträckning informerar de anställda och den man kan nå. Det finns fakta som belyser relationerna mellan löner, priser och sysselsättning, mellan effektivitet och investeringar, och mellan marknadsekonomi och välfärd. Vad man skal sträve efter är en samverkan mellan företagets intressenter.²²³

SAF meddelte at de satset betydelig på informasjonsvirksomhet og at de jobbet med å spre kunnskap om markedsøkonomi, men at organisasjonen trengte hjelp. Det var på tide at selskapene selv tok ansvar for å påvirke opinionen og samarbeide om å fremme sine felles interesser. I teksten ble informasjonsspredning knyttet til et kollektivt prosjekt for det private næringslivet, et prosjekt SAF oppfordret sine medlemmer til å delta i. Sture Eskilsson informerte uken etterpå om at et arbeid for å endre holdningene i Sverige ville kreve tålmodighet. «*Ett informationsarbete med dessa syftet måste bedrivas med stor uthållighet. Man kan inte förvänta sig förändringar från en dag till en annan utan får arbeta på lång sikt.*»²²⁴ Det var ikke bare Eskilsson som oppfordret næringslivsaktører til å påvirke opinionen. I en tidligere utgave av Arbetgivaren ble leserne oppfordret til å organisere bedriftsvisninger for å komme i kontakt med folket og få deres støtte. “*Det kanske allra viktigaste med företagsbesöken är den direkte kommunikation som skapas.*”²²⁵ SAF stilte med materiale, kurs og hjelp, men bedriftene måtte ta initiativ. Målet med bedriftsbesøk var å spre informasjon og

---

²²¹ Arbetgivaren «*Informera mera*» Nr. 11 22/03.1973: 2

²²² Lagen om anställningsskydd 1982, (<https://lagen.nu/1982:80>)

²²³ Arbetgivaren, «*Införmera mera!*» Nr.11 22/03.1973 :2

²²⁴ Arbetgivaren «*Arbeta på lång sikt*» Sture Eskilsson, Nr. 12, 29/03:1973

²²⁵ Arbetgivaren «*Tilfällena till direktkontakt och diskussion*» Nr. 1,11/01.1973:9

få støtte til næringslivet gjennom å skape relasjoner med de besøkende. ”Företagsvisningar kräver mycket arbete men lönar sig.”²²⁶

4.3 Problemene kommer fra en sosialistisk ideologi

Kritikken av holdninger i det svenske samfunnets fikk en krassere tone utover 1970-tallet. Det ble skrevet at det svenske samfunnet ikke bare var kritisk til det private næringslivet, men generelt til det å være flink. Argumentet var at kollektive lønnsforhandlinger gjorde at det ikke var lønnsomt å jobbe hardt. «Det finns få länder i världen – om ens något- där det lönar sig så dåligt som i Sverige att vara en kollektivanställd arbetare som strävar sig upp till jobb med mera innehåll och ansvar.»²²⁷ Artikkelen presenterte skatteprogresjon og en kollektivistisk ideologi som noe som holdt ambisiøse individer tilbake. Det ble satt opp en dikotomi mellom det hardtarbeidende individets egeninteresse og kollektiv organisering.

«Det måste löna sig att arbeta» men när det gäller kollektivanställda arbetare som vill opp» på sitt område så har de emot sig inte bara- som alla andra- en hisnande skatteprogression utan också en lika fördömande stel och fastlåst «vi-måste-göra-det-bättre-för-de-låglönade»-ideologi.²²⁸

Konflikten mellom individet og kollektivet ble tatt opp flere ganger i Arbetsgivaren. Individuelt arbeid og prestasjonslønn ble presentert som et bedre arbeidsalternativ i flere artikler. Det ble argumentert for at det var bedre for de ansatte fordi det gjorde dem mindre avhengig av sine kolleger.²²⁹ Det ble også argumentert for at det gjorde individet mer effektivt og var mer lønnsom for bedriften.²³⁰ Jevnt over hold innleggene seg tro til Sture Eskilssons opinionsstrategi om en konsekvent individualisme som pekte på konflikt mellom individet og kollektivet.

Et annet trekk i den offentlige opinionen det ble skrevet om var det negative presset på bedrifter og bedriftseiere. «Både myndigheterna och massmediern visade brist på förståelse.»²³¹ En artikkel beskrev livet som bedriftseier i Sverige som en daglig pepring av negative karakteristikk i presse, radio og på TV. «Det är att stå ut med tillmälen som skulle få författaren till FN:s förklaring om människliga rättigheterna att rodna. Det är att anklagas för egoism, profitjakt och ren och skär dumhet.»²³² Det stod at holdningene bak den negative

---

²²⁶ ibid

²²⁷ SAF tidningen, «Akkorden synker», Sören Bendik, Nr. 17, 03/05.1973:5

²²⁸ ibid

²²⁹ SAF tidningen «Husqvarnas nya spis konstruerades med tanke på individuell montering uten löpande bånd» Sven Janbrink Nr. 16, 07/05.1975:5

²³⁰ SAF tidningen «Prestationslöner ger resultat», Håkan Lundgren Nr. 11 21/03.1975:5

²³¹ SAF tidningen «Tro på familjeföretacken» Nr. 15 25/04.1974:2

²³² Arbetsgivaren, Arbetsgivaren som måltavla Nr.16 07/05.1975:2

språkbruken sikkert kunne bli forklart med både med psykologi og sosiologi, men at folkets misunnelse ikke var en trøst for arbeidsgiverne. Det ble skrevet at hovedproblemet og roten til kritikken var den sosialistiske ideologien i samfunnet. En ideologi som mislikte arbeidsgivere og som alle partier var tvunget til å følge på grunn av allmenn stemmerett og et media som følger strømmen.

Att en ideologi som den socialistiska med dess förkärlek för kollektivt och svala intresse för individen har bäddat för de här värderingarna av arbetsgivaren, är inte heller någon tröst. Mer att trösterikt blir det sedan inte att taktiska hänsyn tvingar andra ideologier att marschera med massan. Med hjälp av följsamma massmedier. Står så till slutt de populära- eller kanske. Populistiska. Värderingarna där som sanningar. Sedan återstår bara att skrämna barnen med arbetsgivaren.²³³

Artikkelen skrev at de negative holdningene også hadde negative konsekvenser for landets økonomi. Arbeidsgiverens forsøk på å kontrollere inflasjon med lave lønninger ble oppfattet av fagforeningene som et grådig ønske om personlig profitt. Artikkelen konkluderte med at det svenske samfunnet hadde godt av et bedre syn på sine arbeidsgivere.²³⁴ I en annen artikkel ble det uttrykket at arbeidsgivere ikke måtte ta til seg at «*vänsterpressen*» kalte dem profittsultene, det svenske folket visste ikke hva profitt var. En spørreundersøkelse hadde kommet frem til at 3 av 4 svensker ikke klarte å definere profitt riktig.²³⁵

I slutten av november 1975 skrev Sture Eskilsson en tekst i *Arbetsgivaren* der han kritiserte den svenske samfunnsdebatten gjennom en bokanmeldelse. Eskilsson beskrev den svenske samfunnsdebatten som uniform, ukritisk og smålig. «*Den grudiga floden av opportunistiskt socialistiskt småtyckande som dagligen sköljer över oss i våra vanligaste medier tycks dessvärre inte stimulera till några ansträngningar att föra fram avvikande meningar.*»²³⁶ Småligheten mente han kom til uttrykk gjennom at altfor få uttalte seg på markedsøkonomien og bedriftenes vegne. I den «forferdelige flommen» av sosialisme skilte Magnus Ivarsson sin bok «*Näringslivet på katastrofkurs*» seg ut. Boken oppfordret private næringslivsinteresser til å ta ansvar og lede det svenske samfunnet bort fra sin «...*sömngångaraktiga färd mot det socialitiska samhället*».²³⁷ Den sosialistiske utviklingen måtte reverseres fordi den underminerte selve fundamentet til det gode samfunn, de private selskapene. «*Den privata företagsamheten och marknadshushållningen är alltjämt oundgängliga för byggandet av ett*

---

²³³ Ibid

²³⁴ Ibid

²³⁵ *Arbetsgivaren* «*Ordet profit- svårt för svenskar*» Nr. 37, 13/11.1975:3

²³⁶ SAF-tidningen, «*Kors i taket för ny «avvikande» bok*» Sture Eskilsson, Nr. 38 20/11.1975:7

²³⁷ ibid

*samhälle som förenar effektivitet och trivsel.»*²³⁸ Boken manet næringslivet til å innse at det ikke trengte å føye seg etter utviklingen i samfunnet, men i stedet bruke sin innflytelse og styrke til å styre samfunnsutviklingen. «*Näringslivet är inte bare utsätt för en utveckling, det ligger också i dess möjlighet och ansvar att påverka denn.*»²³⁹ Eskilsson oppsummerte Ivarssons avsluttende kapitler. Konklusjonen var at statlig intervensjon på arbeidsmarkedet gjennom lovreguleringer ikke bare markerte slutten på et fritt næringsliv, men det markerte også utviklingen mot en totalitær stat.

... det lagstiftnings raseri som snabbt håller på att inte bare göra slut på det «fria» i näringslivet utan förändra karaktären av det svenska samhället. I demokratiska västerländska samhällen är lag och ordningsmakt främst ett skydd för individer och deras egendom. I totalitära stater är det brotten mot staten som anses som de allvörigaste.²⁴⁰

Eskilsson avsluttet innlegget med en appell til artikkelens lesere. Han skrev at Ivarsson hadde gjort en viktig innsats for den svenske samfunnsdebatten, en innsats som måtte bli verdsatt og videreført. Alle bedriftsledere, selv de som bare leste en bok i året, burde lese *Näringsliv på katastrofkurs*. Artikkelen inneholdt flere viktige elementer. Strukturen på artikkelen satte en standard for mye av SAFs fremtidige opinionsarbeid i *Arbetsgivaren*. Teksten startet med en politisk pedagogisk fremstilling og kritikk av det svenske samfunnet. Fremstillingen ble brukt for å kontekstualisere en ny politisk bokpublikasjon. I teksten ble bokens sentrale argument presentert slik at leseren fikk med seg bokens essens uten å lese den. Essensen med boken i dette tilfelle var å oppfordre det svenske næringslivet til å ta ansvar og bruke sin innflytelse til å endre samfunnet. Et annet element i denne teksten var at det var første gang SAF gav uttrykk for at SAP jobbet med å innføre et totalitært regime. Anklagelsen var basert på en dikotomi mellom stat og individ. I et demokratisk samfunn var krenkelse av individet og dets eiendom den største forbrytelsen. I et totalitært samfunn var krenkelsen av staten den største forbrytelsen. Ordlyden i denne definisjonen samsvarer med det nyliberale skille mellom en totalitær og en liberal stat. Respekt for innbyggers eiendom ble definert som et kriterium for en liberal stat, forsøk på å begrense næringslivet ble ansett som totalitære. Samtidig var ikke ordet totalitært forbeholdt nyliberale tenkere, selv om det var et begrep de ofte anvendte når de snakket om statlig omfordeling og regulering.

Næringslivet ble ofte oppfordret til å engasjere seg i samfunnsdebatten via *Arbetsgivaren*. For å gjøre næringslivet bedre rustet til å bygge opinion reklamerte SAF aktivt for

---

²³⁸ Ibid

²³⁹ Ibid

²⁴⁰ Ibid

utdanningsmateriale «Att umgås med massmediar». I Arbetsgivaren ble det skrevet at kurset trakk til seg og utdannet så mange bedriftsrepresentanter som ønsket å forsvare næringslivet at kurset «...nära nog växte ut till en massrörelse».²⁴¹ Som en del av opinionsarbeidet jobbet SAF aktivt med å gjøre næringslivet om til en politisk bevegelse. Et virkemiddel som ble brukt for å samle næringslivet var kongressene. Den første kongressen ble organisert for å markere SAF sitt 75-års jubileum. Som en del av oppvarmingen til kongress -77 lagde SAF et eget symbol for «fri företagsamhet». Symbolet kunne bli kjøpt som klistremerke, pin eller flagg, det kom også en rekke produkter med symbolet på. Tanken var at symbolet skulle vise støtte til næringslivet sak. «Symbolen användes som ett samlande begrepp för fri företagsamhet i landet.»²⁴²

4.4 Oppsummering:

Gjennom Arbetsgivaren kommuniserte SAF en misnøye med opinionen i Sverige, en misnøye som økte med årene. Organisasjonen la ikke skjul på at den ønsket å endre opinionsklimaet i landet. I 1971 ble opinionsarbeidet i hovedsak presentert som spredning av fakta og informasjon for å redusere unødvendig kritikk fra samfunnet. Ungdom, elever og studenter ble presentert som hovedfokus for denne informasjonen. Innen 1975 ble opinionsarbeidet fremstilt som en kamp mot sosialistiske tendenser og «vänstermedia». En kamp der næringslivet kollektivt måtte stå sammen og forsvare sine interesser. Et sentralt element i opinionsbyggingen var å fremme en konsekvent individualisme der individets interesser ble satt i konflikt med kollektivismen. Dyktige arbeidere ble satt opp mot fagforeningenes holdninger om solidaritet og likhet. SAF uttrykket ofte at organisasjonen trengte hjelp fra næringslivet i kampen om å endre opinionen. Første gang Sture Eskilsson oppfordret næringslivsaktører til å videreformidle informasjon fra SAF til sine ansatte og andre personer de kunne nå var i 1973. Mot slutten av 1975 uttalte Eskilsson at næringslivet hadde en mulighet og et ansvar til å endre samfunnsutviklingen. I løpet av 1977 utdannet SAF en stor andel bedriftsrepresentanter som jobbet med å endre opinionen. Før kongress-77 ble forsvaret av næringslivets interesser fremstilt som en samlende bevegelse med et eget symbol.

---

²⁴¹ Arbetsgivaren «Utbildning för företagsrepresentanter» Nr.1 13/01.1977

²⁴² Arbetsgivaren. «Symbolen som vann!» Nr. 40, 02/12.1976:5

Kapittel 5: Ideologisk uttrykk fra 1971 til 1977

I kapittelet om opinionsbygging så vi at SAF fremmet et anti-sosialistisk og individualistisk syn på samfunnet i sitt forsøk på å endre opinionen i Arbeidsgivaren. I dette kapittelet skal jeg gjennomføre en undersøkelse av hvilken virkelighetsbeskrivelse SAF la frem i perioden. Først vil jeg se på hvordan SAF sitt generelle syn på samfunnet og økonomien. Deretter vil jeg gå i dybden på to sentrale samfunnsdebatter der ideologiske konfliktlinjer vil være tydelige.

5.1 Næringslivets interesser

Gjennom perioden fremmet SAF næringslivets interesser innenfor rammene av en balansert blandingsøkonomi. En balansert blandingsøkonomi ble definert av Curt Nicolin som en økonomi som: «*Ger godt rum både för individuellt och kollektivt agerande, både för självständiga företag och för sådana företags samverkan med stat, kommun, löntagaraogansiationer och den vetenksapliga världen.*»²⁴³ Det var flere elementer i den svenske blandingsøkonomien som SAF ikke mente var balansert. Hovedsakelig var det den offentlige sektorens vekst. I Arbeidsgiveren stod det mye om at offentlig sparing og pensjonsordninger vokste på bekostning av akkumulasjon av privat kapital.²⁴⁴ Statlig sysselsetting ble sett som å vokse på bekostning av privat sysselsetting. SAF sin utredningssjef Karl Olof Faxén hadde gjennomført en utredning som konkluderte med at staten ikke hadde nok tillit til næringslivet. Faxén argumenterte for at næringslivet kunne sysselsette bedre enn staten hvis staten bare lot være å innføre nye skatter. Mindre skatteinnkreving ville øke det private konsumet, som ville skape vekst og sysselsetting i næringslivet.²⁴⁵ Utredning ble referert og repetert flere ganger i Arbeidsgivaren. Danne Nordling skrev. «*Att skattehöjningar inte kan vara lösningen i denna situation kommer regeringen förhoppningsvis snart att upptäcka(...) På så vis kan man konstantera att skattarna måste sänkas för att klara sysselsättningen.*»²⁴⁶ Den økonomiske diskusjonen om inflasjon var ikke veldig politisert og polemisk. I en artikkel ble inflasjonen fremstilt som «*ett svårlöst problem.*»²⁴⁷ SAF skrev at det var vanskelig å vite hva inflasjonen kom av. Mye tydet på at det var et resultat av feil valutakurser innad i Bretton

---

²⁴³ Arbeidsgivaren «*Makt och Ansvar*» Nr. 33 11/10.1973:3

²⁴⁴ Arbeidsgivaren "Företagen får bekosta sig AP-socialisering" Curt-Steffan Giesecke, Nr. 14 12/04.1973:3 og «*Nej til mer AP-fond*» Nr.5 1974

²⁴⁵ SAF tidningen «*Må ha privat vekst, inte offentlig*» Danne Nordling, Nr.12, 28/03.1974

²⁴⁶ SAF tidningen «*Höjda eller sänkta skatter för att klara sysselsättningen?*» Danne Nordling, Nr.17, 09/05.1974:4

²⁴⁷ Arbeidsgivaren «*Världsinflationen- ett svårlöst problem*» Nr.7 22/02.1973:6

Woods systemet.²⁴⁸ I en senere artikkel ble det foreslått at inflasjon kunne være et nasjonalt problem. Hvis det var tilfellet hevdet SAF at det var en enkel løsning på problemet, arbeidstakerne måtte ned i lønn og skattene måtte senkes.²⁴⁹ Inflasjon kom av for mye penger i samfunnet, et problem som tidligere hadde blitt løst med høyere skatter. Problemet var at størrelsen på den offentlige sektoren hadde gjort at skatteinnkreving ikke hadde den samme inflasjonsdempende effekten. SAF sitt løsningsforslag var at arbeiderne godtok «rimliga lönskrav.»²⁵⁰ Ifølge SAF ville det være best om arbeiderne tok ansvar for å senke inflasjonen. «De innebär inte något egentligt avstående av köpkraft från lönetagarnas sida eftersom skatter och priser tar nästan allt av ytterligare lönehöjningar.»²⁵¹ Tanken om at lønnsnedgang var den beste måten å redusere inflasjon på ble gjengående i Arbetsgivaren.²⁵² Næringslivets interesser ble fremmet med utgangspunkt i økonomiske argumenter.

Fra midten av 70-tallet ble det ofte argumentert for at lavere lønnskrav og skatter ville gi markedet mulighet til å løse flere samfunnsproblemer. Det ville skape mer sysselsetting, bedre konkurransekraft og høyere kjøpekraft i samfunnet. Argumentet var at økt kjøpekraften for næringslivet ville lede til flere investeringer i produksjonskapasitet og mindre arbeidsløshet.²⁵³ Gjennom Arbetsgivaren ble det uttrykket en skepsis til den offentlige pengebruken i Sverige. Misnøyen ble formulert som en kritikk av den politiske prosessen og skylden ble lagt på politikerne. Hvis politikerne ikke informerte folket godt nok om hvordan økonomien fungerte, ville de ikke vite hva de egentlig stemte over. «Det är uppenbart att den politiska process, som skall förmedla de röstberättigades åsikter till de styrande, inte kan fungera om medborgarna inte får veta vilket samband som råder mellan skatter och offentliga utgifter.»²⁵⁴ SAF uttrykket ikke noen tydelige ideologiske problemer med planøkonomi så lenge næringslivet tjente på det. Gjennom flere artikler fulgte SAF svenske bedrifter som satset i utviklingsland, «Indirekt U-hjälp» kalte de det. SAF var veldig positivt innstilt til Brasils planøkonomi, 5-årsplanen siktet på 12% vekst og Arbetsgivaren hevdet at São Paulo hadde blitt Sveriges tredje største industriby.²⁵⁵

---

²⁴⁸ Arbetsgivaren «Världsinflationen- ett svårlöst problem» Nr.7 22/02.1973:6

²⁴⁹ Arbetsgivaren «Inflationen/prisstegringarna kan dämpas 74» Danne Nordling, Nr.32, 04/10.1973:4

²⁵⁰ Arbetsgivaren «Inflationen/prisstegringarna kan dämpas 74» Danne Nordling, Nr.32, 04/10.1973:4

²⁵¹ Arbetsgivaren «Inflationen/prisstegringarna kan dämpas 74» Danne Nordling, Nr.32, 04/10.1973:4

²⁵² Argumentet ble presentert i bla. Arbetsgivaren Nr.16, 07/05.1975, Nr.37, 13/11.1975

²⁵³ Arbetsgivaren «Progressiva skatteskalor finansierar skatteomläggning» Danne Nordling Nr.1, 16/01.1975:6

²⁵⁴ Arbetsgivaren, «Skattetrycket blir högre trots skattsänkning» Nr 6, 20/02.1975 :2

²⁵⁵ Arbetsgivaren «Svenska företaget på snabb frammarsch!» Nr.6, 20/02.1975:7

Under forberedelsene til SAF Kongressen i 1977 ble SAF-formann Curt Nicolin intervjuet av Arbeidsgivaren. I følge Nicolin hadde kongressen tre mål. Å spre kunnskap om hva SAF stod for, få oversikt over organisasjonens dagsaktuelle problemer, og gi organisasjonens medlemmer mulighet til å ventilere sine tanker. Hva var det egentlig SAF stod for? SAF stod for næringslivet -markedsøkonomi, et fleksibelt arbeidsmarked, industriens konkurransekraft og en advarsel mot faren løntagarfond utgjorde.²⁵⁶ Kongressen ble holdt i slutten av September, konklusjonen var:

Marknadsekonomi är en förutsättning för enskildas frihet och politisk demokrati. Vårt lands svåra ekonomiska problem kan endast lösas på marknadshushållningens grund. Vi måste få en balans i ekonomin och vi måste återvinna tillväxtakten. Det förutsetter
Att inflationen effektivt bekämpas
Att arbetsmarknadens parter i sine förhandlingen kan förfoga över mesteparten av ekonomins tillväxt medan statsmakternas anspråk begränsas
Att arbeta genom lönar sig.
De anställda måste kunne förbättra sin personliga ekonomi genom ökade arbetsinsatser.
Att lönesamheten i det svenska näringslivet förbättras.²⁵⁷

Konklusjonen fra kongressen viser en tydelig støtte av markedsøkonomi som ble sett som en forutsetning for frihet og demokrati. SAF viste også støtte til den svenske modellen ved å tilskrive forhandlingskorporativisme mye ansvar. Arbeidsmarkedspartene skulle håndtere mesteparten av økonomien. Inflasjon, vekst og lønnsomhet skulle løses gjennom forhandlinger. Det ble ikke skrevet noe negativt om fagforeninger som kollektive forhandlingsorgan. Et annet mål for SAF var å svekke statens rolle og andel i økonomien.

5.2 Småbedriftene

Gjennom Arbeidsgivaren uttrykket SAF en misnøye med et dårlig småbedriftsklima i Sverige.²⁵⁸ Det dårlige klimaet ble sagt å være grunnen til at småbedrifter i større grad ble solgt enn overlatt til eierens barn.²⁵⁹ SAF skrev at dette var en trist utvikling fordi små familiebedrifter hadde mye støtte hos det svenske folket. «*Familieföretagen som idé och som arbetsplats har en mycket stark ställning hos allmänheten.*»²⁶⁰ Denne uttalelsen ble begrunnet med en SIFO-undersøkelse som var bestilt av *Familieföretagens förening*. Undersøkelsen viste at 61% av de som ble spurt synes staten burde legge til rette for familie- og -småbedrifter, den viste også at

---

²⁵⁶ Arbeidsgivaren, «SAF fyllar 75 år» Nr.33, 25/08.1977

²⁵⁷ Arbeidsgivaren «Kongressen» Nr.37 22/09.1977:4

²⁵⁸ Arbg. «Småföretagens villkor» Nr. 11, 24/05.1972 :2 og Nr.11, 22/03.1973:15

²⁵⁹ SAF tidning «Familieföretagare som sålt sitt företag ointeressert att overlate att barnen» Nr.12,06/04.1974:7

²⁶⁰ SAF tidningen «Tro på familieföretacken» Nr. 15 25/04.1974:2

eiendomsrett og arverett bare ble kritisert av en liten andel undersøkelsesgruppen.²⁶¹ Småbedriftene ble forsvart med en appell til svenske verdier, ikke med utgangspunkt i et nyliberalt verdenssyn. Nedgangen i svenske småbedrifter ble sett som en del av en generell tendens med færre nyetableringer i alle industriland. «*Det är inte längre lika lockande som tidigare att bli sin egen, att bygga upp ett eget företag och utveckla egna idéer.*»²⁶² En forklaring på nedgangen var at flere valgte trygghet med å jobbe et stort firma fremfor å ta sjansen på å starte selv. En annen forklaring var at det ikke var spesielt lønnsomt å være sin egen sjef. SAF lurte på var hvorfor staten gjorde det så vanskelig å drive en liten bedrift i Sverige. Det ble spekulert i om regjeringen bevisst gjorde det ugunstig med småbedrifter, fordi det var lettere å forhandle med noen få store enn mange små. «*Kan det vara ett skäl till det begränsade intresse för småföretagsamheten som regeringen lägger i dagen*»²⁶³ Regjeringens hadde gjort forsøk på å hjelpe småbedriftene med skatteletter, dette tiltaket ble ikke sett på som genuint fordi kuttene ikke var tilstrekkelig.²⁶⁴ SAF uttrykket skepsis til staten og støttet småbedriftene gjennom Arbetsgivaren. Viljen til å starte opp en bedrift ble koblet opp med personlig fortjeneste. Trygghet ble sett på noe som kunne motivere mennesker til å ikke satse på egen bedrift. Disse poengene ble presentert uten en nyliberal diskurs om egennyttige individer og kollektivismens trygghetssøkende underminering av menneskets skapende natur.

5.3 Löntagarfonderna

Löntagerfonderna var en av de største politiske og ideologiske konfliktene i Sverige på 70- og 80-tallet. Hvis nyliberale argumenter ble anvendt av SAF i perioden, ville de garantert dukke opp i denne debatten.

I slutten av 1973 blir *Löntagerfonderna* nevnt for første gang i Arbetsgivaren. Det ble skrevet at det var for mye fokus på offentlig sparing i den svenske samfunnsdebatten og at Rudolf Meidner jobbet med en ny utredning av fondsparings for LO. Fondene ble ansett som en variant av AP-fondene.

Något slags' kollektivt' system för omhändertagandet av en del av företagssparandet utreds för närvarande inom LO(...) man arbetar efter en modell som går ut på att en del av sparandet i företagen skall överföras till kollektivt ägda fonder. I själva verket är detta en variant av AP-

---

²⁶¹ ibid

²⁶² SAF tidningen, «*Allt färre småföretag*» Nr.3, 30/01.1975:2

²⁶³ ibid

²⁶⁴ Arbetsgivaren «*skattetrycket blir högre 1976 trots skattesänkning*» Nr. 6, 20/02.1975:6

fondsmodellen som ju innebar att företagens pensionsparande överfördes till kollektiva fonder.²⁶⁵

SAF uttryckte at de i utgangspunktet var positivt innstilt til tiltak som skapte risikovillig kapital for næringslivet. Danne Nordling skrev at problemet med Lönntagarfonderna var at fondene skulle være kollektive, en individuell spredning av aksjekapital ville være et bedre tiltak.²⁶⁶ En måte det kunne organiseres på ville være å gi skatteletter på investeringskapital for arbeiderne, det ville øke næringslivets tilgang på risikokapital og gi arbeidere mulighet til å tjene på kapitalavkastning. «*Om dock de anställda t ex genom skattebefrielse stimulerades att köpa aktier i företagen skulle finansieringsproblemet vad gäller försörjningen med riskkapital lösas samtidigt som löntagarna personligen skulle bli delaktiga i förmögenhetstillväxten.*»²⁶⁷ Nordling spekulerte i om fondforslaget egentlig bare var LO funksjonærenes forsøk på å få mer makt i næringslivet. «*... kanskje blir de en bas för höga LO funktionärers sträven efter näringspolitisk maktutövning.*»²⁶⁸

Det ble skrevet at debatten om löntagarfonderna hadde to hovedlinjer, en fra LO og en fra SAF. LO snakket om økonomisk demokrati og arbeidernes medbestemmelse, noe SAF bare mente var pynt. «*Demokratiargumentet har inte haft någon större tyngd hittills och verkar något påklistrat för den goda sakens skull.*»²⁶⁹ Ifølge SAF gikk LO sitt forslag ut på å lage bransjefond der de mest profitable bedriftene måtte hjelpe de minst profitable. SAF mente dette ville true utvikling og dynamikk i næringslivet. Fondforslaget SAF fremmet hadde et individuelt fokus. «*Den väg som man förordar på arbetsgivarsidan syftar till en mer företagsorienterad fondbildning, byggd på de anställdas individuella medverkan.*»²⁷⁰ SAF sitt forslag gikk ut fra at individer som hadde jobbet på en arbeidsplass en stund skulle kunne få innflytelse i bedriften på en eller annen måte. Det kunne være mulighet til å kjøpe aksjer eller medbestemmelse om hvilke formål en øremerket del av overskuddet skulle brukes til. SAF hevdet at individets interesser ble best preservert i deres forslag. «*Ett system med branschfonder lägger lock på utvecklingen och på de individuella möjligheterna att påverka vad som sker på den egna arbetsplatsen. Det ger makt åt fondstyrelserna – inte åt arbetstagarerna.*»²⁷¹

---

²⁶⁵ SAF tidningen «*Enskilt sparande bättre än kollektiva fonder*» Danne Nordling, Nr.33, 11/10.1973 :4

²⁶⁶ ibid

²⁶⁷ Ibid

²⁶⁸ ibid

²⁶⁹ SAF tidningen «*Makt och löntagarfonder*», Nr. 5 13/02.1975:2

²⁷⁰ ibid

²⁷¹ ibid

Lønntagerfondet ble gjennomgående diskutert i Arbetsgivaren, der LO sitt fond-forslag ble stemplet som en dårlig løsning. Det ble lagt frem mange argumenter, de gikk i hovedsak ut på at det var en økonomisk lite gunstig løsning for selskapene, staten og arbeiderne. «*Naturligvis är näringslivet inte betjänt av ett dylikt system.*»²⁷² Det ble argumentert for at fondene kunne hindre selskap fra å ville vokse, slik at Sverige fikk mange små bedrifter som lå under fondsgrensen.²⁷³ Det ble til og med argumentert for at statsbudsjettet ville bli redusert, fordi fond-avsetningen ville gå på bekostning av skatteinntekter.²⁷⁴ En bokomtale av Hans Christian Cars sin bok «*Andel i vinst*» forklarte hva Cars mente var problematisk med LO sitt fond-forslag. Cars mente at et system der de ansatte eide majoriteten av en bedrift utgjorde et tredje økonomisk system mellom kapitalisme og sosialisme. Problemet med dette systemet var at det ikke ville tilpasse seg til konsumentenes etterspørsel på en like god måte som det kapitalistiske systemet. Selskapene ville søke maksimal inntekt per ansatt, ikke maksimal profitt generelt.²⁷⁵ Med første øyekast kan dette bli sett som et nyliberalt forsvar av markedsøkonomien som et demokratisk system. Ved en nærmere undersøkelse blir det upresist å si det var av nyliberal karakter. Omtalen forsøkte ikke å definere konsumentetterspørsel som en form demokrati, i hvert fall ikke som en bedre form for demokrati enn politisk demokrati. Argumentet gikk i større grad ut ifra at tilbud og etterspørsel var viktige styringsmekanismer i det kapitalistiske markedet, og at profittmotivet ville endre seg med en annen eiendomsfordeling.

I 1976 lagde SAF og Industriförbundet en egen Löntagerfond-gruppe under ledelse av Erland Waldenström. Målet var å gi næringslivets tilgang på risikokapital og dele avkastning med arbeidere. «*Dessa mål skulle bäst kunna uppnås om företagen (eller branschen) och facket frivilligt avtalar at en del av lönesummen avsätts till fonder som styrs och ägs av lönetagarna.*»²⁷⁶ Fondet skulle komme fra en sum som ble frivillig forhandlet frem av bedriften og fagforeningen. Summen skulle være bundet til bedriften en stund, før den individuelle lønnstageren kunne anvende midlene. «*Efter en spärrtid på 5-10 år skulle enskilda löntagaren själv fritt kunne disponera över sin andel i fonden.*»²⁷⁷

Et helt sentralt element i diskusjonen om löntagerfondene var frykten for at fagforeningene og staten skulle få mer makt. «*Faran för maktkoncentration är alldeles för uppenbar. Ett*

---

²⁷² SAF tidningen «*Ingen betjänt av löntagarfonder*» Danne Nordling Nr.10 13/03.1975 :4

²⁷³ SAF tidningen «*Tvivelaktig sätt att kapra «övertvinster», Åsa Rundkvist, Nr.4 06/02.1975:4*

²⁷⁴ SAF tidningen «*Tvivelaktig sätt att kapra «övertvinster», Åsa Rundkvist, Nr.4 06/02.1975:4*

²⁷⁵ Arbetsgivaren «*3 vei Lønnstagerne får vinst*» Danne Nordling, Nr. 18, 22/05.1975: 6

²⁷⁶ Arbetsgivaren «*Andel i vinst*» 03/06.1976:5

²⁷⁷ ibid

*fondssystem bör därför undvikas. I stället borde ett system där löntagarna individuellt får förvalta sina andelar utredas.»*²⁷⁸ SAF uttrycket ofte at organisasjonen ikke hadde noe imot spredning av eierskap. Det ble ansett som en god idé å tilrettelegge for at arbeidstakere kunne gå inn på aksjemarkedet. Arbeidernes deltagelse på aksjemarkedet kunne skape større tilgang på investeringskapital for næringslivet og endre holdningene til den kapitalistiske samfunnsordning.²⁷⁹ SAF holdt seg til to kompromissløse kriterier for å gå med på en fondsordning, spredningen av kapital måtte skje frivillig og innenfor rammene av individuelt privat eierskap.²⁸⁰ «Först med ett sådant system kan man hoppas på att almänhetens skall få en bättre förståelse för näringslivets villkor. Dessutom ger enskild förmögenhet individerna en viss trygghet vid oförutsedda utgifter vilket ett kollektivt system aldrig kan ge.»²⁸¹

Parallelt med fondsdebatten i Sverige raste en lignende debatt i Danmark. Det danske næringslivet utarbeidet en effektiv løsning på problemet, *medarbejderaksjer*. Ansatte fikk mulighet til å kjøpe et begrenset antall vel-subsidierte aksjer på arbeidsplassen etter en viss tjenestetid. Aksjene gav arbeiderne en veldig gunstig, men begrenset mulighet for kapitalplassering samtidig som de splittet fagforeningens. Løsningen vekket interesse og fikk omfattende omtale og dokumentasjon i Arbetsgivaren. «I stället har det dykt upp ett nytt fenomen i det danska näringslivet, nämligen s k medarbetaraktier en form av förmögenhetsspridning som på sistone få mycket stor spridning.»²⁸² SAF besøkte Forenede Bryggerier AS²⁸³ for å formidle hvordan danskene hadde organisert aksjesalget og vise hvordan det splittet fagbevegelsen. «43 procent av bryggeriernas arbetare köpte aktier trots facketes protester.»²⁸⁴ SAF gjennomførte et intervju med Bryggeriarbeiderforbundet som mente medarbeideraksjene var «Ett gift mot socialismen» og et forsøk på «...sopa den ekonomiska demokratin under mattan».²⁸⁵ Frem til Kongress-77 stod SAF fast på sine krav om frivillighet og individuelt privateierskap som utgangspunkt for löntagarfond. «Vill företagen att löntagarna skall satsa riskkapital, måste dessa också erhålla de ägarättigheter som är förknippande med risktagande.»²⁸⁶

---

²⁷⁸ Arbetsgivaren «Ska löntagarfonder ta makten över näringslivet?» Danne Nordling, Nr.28, 09/09.1975:4

²⁷⁹ Arbetsgivaren «Ska löntagarfonder ta makten över näringslivet?» Danne Nordling, Nr.28, 09/09.1975:4

²⁸⁰ Arbetsgivaren «Ska löntagarfonder ta makten över näringslivet?» Danne Nordling, Nr.28, 09/09.1975:4

²⁸¹ Arbetsgivaren «Ska löntagarfonder ta makten över näringslivet?» Danne Nordling, Nr.28, 09/09.1975:4

²⁸² SAF tidningen «Danska arbetstagara har köpt medarbetaraktier» Nr.27, 20/09.1976:5

²⁸³ Carlsberg, Tuborg m.fl.

²⁸⁴ SAF tidningen «Ett gift mot socialismen» Nis Henrik Schager Nr.28, 09/09.1976:5

²⁸⁵ ibid

²⁸⁶ Arbetsgivaren «Löntagarfonder- javisst, men hur?» Nr.20 26/05.1977

Gjennom fond-debatten uttrykket SAF kritikk til sosialistiske tendenser i det svenske samfunnet og en kraftig mistillit til LO sitt fond-forslag. Samtidig jobbet organisasjonen for å holde en seriøs samfunnsdebatt uten unødvendige mengder polemikk. Mot slutten av 1977 gav funksjonæren Danne Nordling ut en skrift via SAF der han skrev at löntagarfondene var et forsøk på å innføre statssosialisme i Sverige.²⁸⁷ I etterkant av dette gikk SAF ut i Arbetsgivaren og uttrykket at dette «...*inte velat ge sken av att vara utarbetad på ett sådant sätt, att den skulle kunne uppfattas som ett samlat och representativt uttalande från SAF:s beslutande instanser*».²⁸⁸ Det var ikke helt og holdent en beklagelse, men den var en uttalelse om Nordling sin frykt for sosialisme og søken etter ideologisk konflikt ikke offisielt var delt av SAF.

5.4 Oppsummering:

En gjennomgang av Arbetsgivaren fra 1971 til 1977 viste at SAF argumenterte for næringslivets interesser innenfor rammene av en blandingsøkonomi med både individuelle og kollektive organiseringer. Organisasjonen la frem et anti-sosialistisk og konsekvent individualistisk samfunnssyn som fremmet næringslivets interesser. Fagforeningenes og regjeringens intensjoner ble konstant møtt med mistenksomhet, men organisasjonen fremmet fremdeles forhandlingssamarbeid. Noen få av argumentene som ble brukt hadde likhetstrekk med nyliberale argumenter, men de ble ikke presentert som en del av et nyliberalt verdenssyn. Profitabilitet ble ansett som viktig for en bedrift uten at mennesker ble beskrevet som egennyttige individer som må settes fri på markedet. Vekst i offentlige institusjoner ble kritisert fordi det gikk utover privat kapitalakkumulasjon, ikke fordi offentlig organiseringer ble ansett som ineffektive. Befolkningen ble ofte fremstilt som kunnskapsløs, men politisk styring gjennom demokrati ble ikke tydelig kritisert. Det ble argumentert for at hvis markedet fikk mulighet kunne det løse flere problemer i samfunnet på en effektiv måte. Markedet ble ikke fremstilt som en ideal-modell for hele samfunnet.

En kan argumentere for at Arbetsgivaren gikk i en nyliberal retning. Selv om argumentene ikke var basert på en nyliberal virkelighetsbeskrivelse skapte de gradvis et grunnlag for en slik virkelighetsbeskrivelse. Forsvaret av markedet og individet ble tydeligere og mer bestemt gjennom perioden. Dette argumentet kan komplimenteres med at SAF var veldig bevisst over at opinionsbygging var en gradvis og langsom prosess. Et motargument vil være at næringslivet og samfunnet hadde store økonomiske problemer i perioden og behovet for kapitalavkastning var voksende. Dette kan ha ført til følelsen av et økende behov for å forsvare

---

²⁸⁷ Nordling, Danne, «*Fritt Näringsliv eller Fondsocialism*» SAF 1977

²⁸⁸ Arbetsgivaren 1/12.1977:2

markedsøkonomien. Samtidig innførte regjeringen lover som LAS og MBL som begrenset bedriftseiers handlingsfrihet og gav arbeiderne flere rettigheter. Mistenksomheten mot SAP og LO var heller ikke helt uten grunn. SAP var i stor grad opptatt av å opprettholde en sosialdemokratisk konsensus med blandingsøkonomi med større demokratisk innflytelse. Samtidig var det aktører innad i LO som jobbet for å innføre reformer i retning av demokratisk sosialisme og en gradvis avskaffelse av privat eiendom.

Kapittel 6: Opinionsarbeid frem til Kongress-80

Etter Kongress-77 gjennomførte SAF en kraftig utvidelse av sitt opinionsbyggende arbeid. Mellom 3. april og 22. mai 1978 arrangerte SAF 15 konferanser for markedskrefter og mot Löntagarfonderna.²⁸⁹ I 1979 ble *Näringslivets presstjänst (NPT)* lansert. NPT produserte daglig flere markedsorienterte og økonomisk informative avisartikler som de fakset ut til landets aviser.²⁹⁰ Hansson og Lodenius viste at SAF kongressene ikke hadde annet enn symbolsk makt, da ingenting ble stemt over eller vedtatt. Kongressene ble i hovedsak organisert som et opinionsbyggende verktøy for å gi inntrykk av et samlet næringsliv både innad og utad.²⁹¹ En stor del av arbeidet med opinionsutvidelsen som kom i etterkant av kongressen hadde startet lenge før kongressen.

Fra sommeren 1977 jobbet Sture Eskilsson og Carl-Johan Westholm med å gjennomføre en utredning av SAFs langsiktige opinionsarbeid.²⁹² Eskilsson og Westholm reiste til forskjellige land for å hente inspirasjon fra hvordan andre næringslivsorganisasjoner arbeidet med opinionen, møte med IEA i London skal ha vært det viktigste.²⁹³ Etter møte med IEA konkluderte de utredningen med at SAF måtte øke midlene til *Näringslivets Fond* slik at samfunnsdebatten kunne endres uten å være direkte koblet til SAF.²⁹⁴ De nye midlene i *Näringslivets Fond* ble brukt til å opprette to nye organisasjoner i 1978, *Ratio* og *Timbro*. *Ratio* skulle jobbe med å endre den kvalifiserte samfunnsdebatten gjennom bokpublikasjoner, forskning, konferanser og seminarer.²⁹⁵ *Ratio* etablerte et vitenskapelig råd med bred fagkompetanse som kontrollerte organisasjonens akademiske kvalitet. Organisasjonen jobbet med å endre pensumlistene på de svenske universiteter og generelt med å påvirke det intellektuelle miljøet i svensk academia.²⁹⁶ *Timbro* var ledet av Eskilsson og skulle være en dynamisk tankesmie som jobbet med opinionsbygging på en måte SAF ikke kunne.²⁹⁷ *Timbro* skulle forsøke å sikte seg inn på og bearbeidet opinionsbyggere i massemedia og i politikken på samme måte som IEA gjorde.²⁹⁸ Tankesmien samarbeidet aktivt internasjonalt med andre

---

²⁸⁹ Hansson, 1984 :49

²⁹⁰ Eskilsson, 2005:215

²⁹¹ Hansson og Lodenius, 1988: 40

²⁹² De Geer: 1989:334 og Lars Anders Johansson, *Hotet och illviljans kolporatörer*, *Timbro*, 2012:102

²⁹³ Mats Svegfors, Johan Hjertqvist, og Gunnar Fröroth, *Timbro.20.nu*, *Timbro*, Stockholm, 1998:67

²⁹⁴ De Geer, 1989:334, og Johansson, 2012: 103

²⁹⁵ Eskilsson,2005:213

²⁹⁶ *Ibid*:211

²⁹⁷ *Ibid*:210-211

²⁹⁸ Svegfors m.m.1998:66

tankesmier som inngikk i det nyliberale nettverket, Timbro er medlem av Atlas-stiftelsen.²⁹⁹ I Timbros jubileumsskrift skrev Mats Johansson at organisasjonen utviklet et godt samarbeid med IEA, Heritage Foundation, Cato Instituttet, Konrad-Adenauer-Stiftelsen og «*Hayeks international*»(MPS).³⁰⁰

Et annet viktig resultat av møte med IEA var at Carl-Johan Westholm ble invitert til MPS sitt kommende møte i Amsterdam 1977.³⁰¹ Sture Eskilsson nevnte i sine memoarer at han kom i kontakt med den prestigefulle foreningen MPS på slutten av 70-tallet.³⁰² På starten av 1980-tallet var både Westholm og Eskilsson tatt opp som medlemmer av MPS.³⁰³ Westholm hadde ansvar for å utarbeide SAF sitt ideologisk program fra 1977/78 frem til «kongress 80», han utviklet programmet *Skapande eller bevakande Sverige*.³⁰⁴ Hvis det har seg slik at MPS fungerte som en kapitalismens internasjonal som spredde nyliberal ideologi burde Westholm sitt ideologiske program inneholde spor av nyliberalisme. Det burde også være mulig å observere en endring i Arbetsgivaren/SAF-tidningen sin ideologiske fremtoning.

6.1 Ny konsernsjef - ny visjon

En liten stund etter kongress -77 gikk Curt-Steffan Giesecke av som konsernsjef for SAF. Før han gikk av hadde han et avskjedsintervju i Arbetsgivaren. I avskjedintervjuet snakket Giesecke om organisasjonens utvikling i nyere tid og om hvilke tanker han hadde om SAF i fremtiden. Giesecke uttrykket at fagforeningene hadde økt sin politiske innflytelse som «*pressure groups*» med evne til å mobilisere store grupper medborgere og påvirke demokratiet. En slik styrkning av politiske posisjon mente han fagforeningene kunne tape på. Giesecke mente SAF ikke burde følge i fagforeningens spor, men fokusere på sin hovedoppgave som var å være en forhandlingsorganisasjon: «*Den viktigaste delen av SAF:s verksamhet är 1978 liksom 1947 förhandlingar med arbetstagarnas organisationer.*»³⁰⁵ Ved siden av å være en forhandlingsorganisasjon anerkjente han at det var viktig at SAF koordinerte sine ressurser og fremmet næringslivets interesser ved å «*...skapa förståelse för behoven av stimulans för*

---

²⁹⁹ (<https://www.atlasnetwork.org/partners/global-directory/timbro>) [24/03.2019]

³⁰⁰ Svegfors m.m, 1998:89

³⁰¹ Svanborg-Sjövoll 2011: 32

³⁰² Eskilsson, 2005:379

³⁰³ Mont Pélerin Directory

³⁰⁴ De Geer 1989:334

³⁰⁵ SAF tidningen, «*Curt-Steffan Giesecke i avskjedsintervju*» Nr.3 26/01.1978:3

*företagen och enskilda företag. För dette måste alla SAF:s olika aktiviteter utnyttjas.»*³⁰⁶ For oppklaringens skyld ble Giesecke spurt direkte om han trodde at SAF i større grad ville bli en opinionsbygger og påvirker fremover. Til dette spørsmålet svarte han:

SAF kommer under overskådlig framtid att behålla sin karaktär av förhandlingsorganisation. Som opinionsbildare och påverkare har SAF inte någon gynnad utgångspunkt. Man utgår ifrån att våra inlägg i debatten och våra argument har valts mot bakgrund av vår karaktär av interesseorganisation. Av den anledningen är en hög grad av saklighet av största vikt. Vi måste basera vår framställning på fakta som inte kan vederläggs.³⁰⁷

Den avtroppende konsernsjefen understreket igjen at SAF kom til å beholde sin rolle som forhandlingsorganisasjon. Giesecke la ved at SAF hadde et dårlig utgangspunkt til å påvirke den offentlige opinionen. Organisasjonens argumenter ville bli sett i lys av at det var en interesseorganisasjon, dessuten var organisasjonen nødt til å opprettholde en stor grad av kredibilitet og saklighet. Gjennom hele avskjedsintervjuet var Giesecke opptatt av at SAF først og fremst var en forhandlingsorganisasjon, ikke en opinionsbygger.³⁰⁸

Mot slutten av 1978 uttrykket den nye konsernsjefen Olof Ljunggren et brudd med Gieseckes visjon og organisasjonens tidligere praksis. Med tittelen «*Träffa avtal räcker inte – SAF måste med alla medel påverka opinionen*»³⁰⁹ peilet den nye konsernsjefen ut en ny kurs for organisasjonen. SAF skulle ikke lenger hovedsakelig være en forhandlingsorganisasjon, SAF skulle være en opinionsbyggende organisasjon. Den nye kursen ble begrunnet som et forsøk på å ivareta deleiernes interesser på best mulig måte. Ljunggren skrev at i et moderne kommunikasjonssamfunn ble spørsmål som påvirket næringslivet ofte diskutert i offentlighet. Måten spørsmålene ble diskutert på kunne påvirke måten spørsmålene blir håndtert videre. Derfor var det ikke nok å bare forhandle, det viktigste var å påvirke selve debatten.

I dagens öppna samhälle kan en organisation som företräder näringslivet inte nöja sig med att presentera sin ståndpunkter enbart för motpartens förhandlare eller myndighetenes företrädare. De flesta frågor som angår företagen och de anställda, diskuteras i ökande grad offentligt i skilda debattfora, i olika massmedier etc. Under diskussionens gång formas åsikter och ståndpunkter, utmejslas argument som påverkar och kan bli avgörande för en sakfrågas slutliga handläggning. Det är därför självklart att SAF måste se som sin skyldighet att aktivt och konstruktivt delta i debatten. Gjorde vi inte detta skulle vi heller inte tillvarata delägarnas intressen på bästa sätt.³¹⁰

Videre skrev Ljunggren at fagforeningene hadde utvidet sin politiske innflytelse utenfor rammene av den tradisjonelle forhandlingskorporativismen. Statsmakten hadde også brutt det

---

³⁰⁶ *ibid*

³⁰⁷ SAF tidningen, «*Curt-Steffan Giesecke i avskjedsintervju*» Nr.3 26/01.1978:3

³⁰⁸ *ibid*

³⁰⁹ SAF tidningen, «*Träffa avtal räcker inte – SAF måste med alla medel påverka opinionen*», Olof Ljunggren, Nr.39 23/11.1978:4

³¹⁰ *ibid*

gamle systemet gjennom å regulere spørsmål som tradisjonelt tilhørte arbeidsmarkedspartene. Summen av disse endringene hadde gjort at SAFs nye taktikk var å påvirke debatten på et tidligere stadium fremover. *«Allt detta gör att SAF, för att ha en möjlighet att påverka den sakliga lösningen av olika för arbetgivarna viktiga frågor, måste försöka påverka i debatten på ett tidigt stadium, innan de politiska beslutfattarna slutigt bestämt sig.»*³¹¹

Lönntagerfondene ble dratt frem som et skrekkeeksempel på hvordan det kunne gå hvis SAF ikke intervenerte tidlig nok. SAF skulle gå sterkt imot alle *«...försöken att successivt införa ett socialistisk samhälle som ersättning för vårt demokratiska och fria samhälle»*³¹². Spesielt de forsøk som ble gjort på å *«...inføre socialism gjennom værdeladdade men felaktigt använda ord och uttryck som «ekonomisk demokrati» och «lönntagarfonder».*³¹³ Ljunggren skrev at SAF skulle forsvare det frie og demokratiske samfunnet mot de som brukte verdiladde ord og uttrykk som 'demokrati' på feil måte. Lönntagarfond insisterte han på at egentlig het *«fackföreningsfonder».*³¹⁴ SAP og fagforeningenes reformer ble presentert som en motsetning til et demokratisk og fritt samfunn. Konsernsjefen presiserte ikke hva som var udemokratisk med arbeiderbevegelsens tanker om medbestemmelsesrett på arbeidsplassen. Det ble heller ikke lagt frem en definisjon av demokrati. En forklaring på disse uttalelsene kan være at Ljunggren mente reformene gikk imot markedsøkonomien. Markedsøkonomi hadde blitt definert som en nødvendighet for et fritt og demokratisk samfunn på Kongress-77. Videre skrev Ljunggren at han alltid hadde vært klar over at SAP og LO var sosialister, det han ikke klarte å forstå var hvorfor de ikke turte å innrømme det. *«Vad som överraskande är i stället att förslagställarna inte tilstår att det är ett socialistiskt samhälle man eftersträver och att ett förverkligande av fondförslaget innebär att man skapat ett sådant.»*³¹⁵ Ljunggren skrev at fondsforslaget utgjorde en trussel mot næringslivet og krevde et *«[...] kraftfullt engagemang från SAF:s sida när det gäller att påverka opinionsbildningen.»*³¹⁶ Artikkelen ble avsluttet med et løfte om at SAF skulle gå inn i kampen for næringslivets interesser med nytt engasjement. For å skape forståelse for næringslivets behov og ønsker ville organisasjonen anvende alle sine midler:

Våra medel härför har varit och kommer att förbli många- kongresser, konferenser, tidning och tidsskriftsutgivning, bokutgivning, föredrag, remissarbete, aktivitetsveckor, lobbying och

---

³¹¹ ibid

³¹² Ibid

³¹³ ibid

³¹⁴ ibid

³¹⁵ Ibid

³¹⁶ Ibid

deltagande i debatter. Därefter genom bevarer och utvecklar vi en slagkraftig och seriöst arbetande arbetsgivarorganisation.³¹⁷

Ljunggren påpekte at SAF skulle anvende alt fra bokutgivelser til lobbyvirksomhet for å utvikle arbeidsgiverorganisasjonen. Tidligere hadde lobbyvirksomhet blitt tildelt en bokomtale med boken «*lobbying på svenska*». I omtalen ble lobbyvirksomhet enkelt og greit fremstilt som en effektiv og absolutt nødvendig måte å fremme en bedrift sine interesser på. «*Lobbyverksamhet är något som man i Sverige tidigare betraktat med misstänksamhet(...) Tiderna har emellertid förändrats och i dag är det absolut nödvändigt att ha goda kontakter med politiker och myndigheter.*»³¹⁸

6.2 Felles tanker for å motstå sosialisme

SAFs formann Curt Nicolin uttrykket i et intervju med Arbeidsnivaren at Sverige kom til å bli et sosialistisk land om ikke næringslivet gjorde noe fort. «*Sverige kommer om 10 á 15 år att vara ett socialiserat land, kanske inte enligt klassisk definition, men väl i de flesta praktiska avseenden.*»³¹⁹ Nicolin mente utviklingen ble kjennetegnet av maktkonsentrasjon hos politikere og korporasjoner, og mindre frihet for individet. Dette ble synliggjort med at antallet småbedrifter hadde gått ned fordi det var så vanskelig å starte en bedrift. Personlig frihet og markedsøkonomi ble koblet sammen som to uadskillelige begrep. «*Vi kommer i det längsta att uppehålla fiktionen att vi är en demokrati på marknadsekonomin grund med personlig frihet för individerna.*»³²⁰ Sverige kom til å oppholde en fiksjon av at det var et demokrati med markedsøkonomi så lenge som mulig, derfor måtte utviklingen bli stoppet. «*Curt Nicolin betonade dock att det inte måste gå så, men det fordras starka krafter för att förhindra denna sannolika utveckling. Det kommer att krävas stort moralskt mod för att genomföra omläggningen.*»³²¹ Utviklingen til et sosialistisk samfunn kunne stoppes, men det ville kreve sterke krefter og moralsk modighet. Dette moralske motet måtte komme fort, fordi moralen og økonomien i samfunnet ble mer ødelagt for hver dag som gikk. Samfunnet måtte endres og gamle prinsipper måtte revurderes. «*Kommer vi inte redan att så gediget ha förstört vår ekonomi och vår moral, att uppgiften blir övermäktig? Tiden är mogen för omprövning av gamla trossatser, sammanfattade SAF:s ordförande.*»³²² Et lignende budskap ble lagt frem av konsernsjef Olof Ljunggren som skrev at Sverige holdt på å bli et frihetsfrarøvende

---

³¹⁷ ibid

³¹⁸ Arbeidsnivaren, «*Lobbying på svenska*» Nr.2, 19/01.1978:5

³¹⁹ Arbeidsnivaren «*Vi måste ändra kurs*» intervju med Curt Nicolin Nr.12 29/03.1979 :6

³²⁰ ibid

³²¹ ibid

³²² ibid

kontrollsamfunn. Ljunggren skrev at store deler av befolkningen dessverre ikke forstod dette, dermed var det opp til SAF og organisasjonens deleiere å spre denne forståelsen til folket. Næringslivet måtte mobilisere folket for å snu samfunnsutviklingen fra et kontrollsamfunn til et skapende samfunn. *«I det avseendet har vi alla som samlats på SAF-dagen och SAF:s övriga delägare en stor uppgift att fylla. Först i valet mellan det skapande och det bevakande Sverige kan föras ut till en bred allmänhet finns det möjlighet att vi får uppleva det skapande Sverige under 80-talet.»*³²³ I en senere utgave uttrykket Olof Ljunggren at Kongress-77 var en manifestasjon av et forent næringsliv som ville forsvare markedsøkonomien. SAF ønsket å videreutvikle næringslivets samarbeid frem til Kongress-80. Samarbeidet var avhengig av at næringslivet hadde felles tanker, derfor var det viktig at alle satte seg inn i materiale som ble utsendt før kongressen.³²⁴ Det er litt interessant å se hvordan næringsaktører ble oppfordret til å stå sammen om felles tanker for å forsvare seg mot det som tidligere hadde blitt beskrevet som en «uniform» og «ukritisk» sosialisme. For å stoppe sosialismen måtte næringslivet sette seg inn i det ideologiske programmet Westholm hadde satt sammen og spre det ut til samfunnet.

6.3 SAF som en «ideologisk folkrörelse!»

SAF sitt engasjement som opinionsbygger ble tydelig uttrykket da Janerik Larsson definerte organisasjonen som en folkebevegelse med tittelen *«Visst är också SAF en folkrörelse!»* Teksten startet med å understreke at SAF under Curt Nicolin sin ledelse hadde blitt en adskillig mer politisk og ideologisk orientert organisasjon som tok ansvar for den svenske samfunnsutviklingen. *«SAF har försökt att ta på sig ett bredare ansvar för samhällutvecklingen SAF:s agerande under Curt Nicolins tid som ordörande har blivit alltmer ideologiskt och politiskt»*³²⁵ En del av teksten var skrevet som svar på en artikkel skrevet i avisen Dagens Nyheter av sjefsredaktør Svante Nycander. Nycander hadde skrevet om utviklingen til SAF og beskrev Curt Nicolin som en næringslivets vekkelsespredikant som prøver å redde Sveriges moral og økonomi.

Curt Nicolin har uppträtt som en väckelsepredikant. Kommer vi att ha några ledare, frågar han, som orkar vända den svenska utvecklingen innan vi har helt 'förstört vår ekonomi och vår moral'? Han spår att marknasekonomin annars bryter samman och att Sverige inom tio femton år är ett socialistisk land. Nicolin ger intrycket att han betraktar det som sin och SAF:s mission att ge hela det svenska samhället en ny färdriktning.³²⁶

---

³²³ SAF tidningen «Sätt fart på Sverige» Olof Ljunggren Nr.12 29/03.1979 :7

³²⁴ SAF tidningen «Lönsamhet, skatt offentlig sektorn blir hovudfrågor» intervju med Olof Ljunggren Nr. 33, 11/10.1979:3

³²⁵ SAF tidningen «Visst är också SAF en folkrörelse!» Janerik Larsson, Nr 20, 29/06.1980: 9

³²⁶ Ibid

I følge Nycander var problemet at SAF ikke var en folkebevegelse, det var en organisasjon som representerte bedrifter og ikke individer. Janerik Larsson fra SAF var helt uenige i denne analysen, han skrev at bak alle selskapene i SAF stod det individer, dermed var SAF en folkebevegelse. «SAF har 37 000 delägare- och endast en handfull av dessa är de storforetag som diskussionen oftast handlar om.»³²⁷ For å argumentere for at SAF var en folkebevegelse fortalte Larsson om organisasjonens forrige møte i Jönköping. Et møte der mange mindre og mellomstore selskaper var representert. Alle medlemmene støttet opp under Curt Nicolin. «De är individer ofta skapare och ensam ägare till sina företag. Och Curt Nicolin är deras man.»³²⁸ Larsson hadde ingen innvendinger mot Nycanders fremstilling av Curt Nicolin som en predikant for et ideologisk næringsliv. Larsson omfavnet og spilte videre på denne fremstillingen da han avsluttet fortellingen om møte i Jönköping.

... men slutsatsen är, säger en företagare fra salen, att nu måste alla engagera oss, gå ut i den allmänna debatten om vårt samhällets framtida kurs. Vi måste följa efter Curt Nicolin och inte tveka att säga vad vi tycker är rätt.» Nicolins anförande om næringslivets ideologi, marknadsekonomien, hade uppenbar inspirerat deltagarna på møtet.³²⁹

SAF ble fremstilt som en folkebevegelse, en ideologisk bevegelse som førte markedsøkonomien frem. Dette bildet av SAF ble det dyrket i SAF-tidningen frem til Kongress-80. Næringslivets aktører ble oppfordret til å ta ansvar og begi seg ut i debatten om samfunnstivkling. «I detta läget är det viktig att näringslivets folk på ett aktivare och mer medvetet sätt ger sig in i den politiska debatten. Tron att det finns någon annans, skyddande hand som ställer allt till rätta kan leda till en farlig passivitet»³³⁰ Opinionsarbeidet til SAF ble fremstilt som noe som skapte samhold i næringslivet.³³¹ Flere kampanjer for det «fria näringslivet» ble organisert frem mot kongressen.³³² I et innlegg ble arbeidsgivere oppfordret til å stå sammen og hjelpe SAF med opinionsarbeid. «Motionen om ökad satsing på opinionsbildning anser han vara den viktigaste. Det krävs emellertid att arbetsgivarene i gemen ger sig in i debatten, i synnerhet i den lokala debatten. SAF och förbunden klarar inte opinionsbildningen själva.»³³³ Det ble også meddelt at den ideologiske kampen var avhengig av hvilke bildet næringslivet sendte til allmennheten. Selskaper ble oppfordret til å ta ansvar for sin oppførsel. Kjapp profitt på børsen, inflasjon spekulasjon, skatteunndragelse og

---

³²⁷ Ibid

³²⁸ Ibid

³²⁹ Ibid

³³⁰ SAF-tidningen «Sveriges kris» Nr. 20, 29/06.1980:2

³³¹ SAF tidningen «SAF ökar företagsamhörigheten» Nr. 27, 28/08.1980:4, lignende innslag kom i Nr 26 og 28

³³² SAF tidningen «man ska älaska vinster!» Olof Ljunggren Nr.33 09/10.1980:7

³³³ SAF tidningen, «Gå ut i debatten!», Nr 28. 04/09.1980 :4

luksusforbruk måtte holdes til et minimum, det kunne ødelegge for markedsøkonomiens ideologi.³³⁴ Rett før Kongress-80 reklamerte SAF for en ny politisk konferanseserie som skulle tjene som en ideologi-skole for næringslivsaktører. «*Näringslivet måste för att slå vakt om en fungerande marknadsekonomi ha kunniga, ekonomiska «pedagoger» inför den allmänna opinionen; i många fall företagets anställda.*»³³⁵ SAF skrev at organisasjonen jobbet aktivt med å fremme næringslivets interesser gjennom å «*utdanne*» politikere. «*Men för att skapa verklig trovärdighet måste företagen själva delta aktivt.*»³³⁶ Tanken var at SAF sitt forsøk på å påvirke politikerne ville få større effekt hvis landets bedrifter bidro.

6.4 Oppsummering

I Arbeidsgivaren ble opinionsarbeid fremstilt som en viktig arbeidsoppgave for SAF etter Kongress-77. Organisasjonen omtalte seg selv først og fremst som en forhandlingsorganisasjon som drev med opinionsarbeid etter kongressen. Fra slutten av 1978 uttrykket den nye konsernsjefen Olof Ljunggren at organisasjonens skulle prioritere å jobbe med opinionsarbeid fremover. SAF skulle bruke alle tenkelige midler til å fremme næringslivets interesser. Gjennomgangen av Arbeidsgivaren viste at både Olof Ljunggren som konsernsjef og Curt Nicolin som formann var adskillig tydeligere opinionsledere for SAF enn sine forgjengere. Fra 1979 ble det fokusert mye på hvor viktig det var for næringslivet å stå sammen for å endre opinionen og samfunnet. Alle deleiere ble oppfordret til å sette seg inn i det nye ideologiske programmet Carl Johan Westholm hadde utviklet, etter å ha kommet i kontakt med MPS. Det stod at hvis Sverige ikke skulle bli et sosialistisk samfunn måtte næringslivets føre den nye ideologien ut til allmennheten. Innen 1980 omtalte SAF seg selv som en «*ideologisk folkrörelse*» som næringslivsaktører konstant ble oppfordret til å delta i. Det var ikke bare snakk om å redde økonomien, men også moralen til samfunnet. Som en ideologisk bevegelse førte SAF frem næringslivets ideologi. Som næringslivsaktører og deres ansatte kunne gå på SAFs egne ideologi-skole for å lære om. Utdannelsen burde brukes til å påvirke politiske representanter og den allmenne opinionen. Hvorvidt denne næringslivets ideologi var nyliberalisme skal vi se på i neste kapittel.

---

³³⁴ SAF tidningen *Snabba börsklipp och nolltaxering hotar SAF ideologi* Bertil Östergren Nr.28 04/09.80:13

³³⁵ SAF-tidningen «*Företagare utbildas om egna ideologi*» Nr.39 20/10.1980:7

³³⁶ *ibid*

Kapittel 7: Næringslivets ideologi, nyliberalisme frem mot Kongress-80

SAF la ikke frem en tydelig ideologi i *Arbetsgivaren* før Kongress-77. Organisasjonen fremmet et anti-sosialistisk og konsekvent individualistisk budskap, men dette var i liten grad koblet inn i et sammenhengende verdenssyn. Argumentene forsvarte næringslivets interesser og gikk i hovedsak ut at de markedsøkonomiske elementene i blandingsøkonomien burde bli styrket. Disse argumentene var i hovedsak bygget på utredninger, utregninger og undersøkelser, ikke på normative vurderinger om menneskets natur. I forrige kapittel så vi at SAF hevdet at organisasjonen forkynte næringslivets ideologi frem mot kongress-80. En ideologi som dukket opp etter at sentrale aktører i SAF kom i kontakt med det nyliberale nettverket. I dette kapitlet skal de grunnleggende antagelsene som bygger verdenssynet til næringslivets ideologi undersøkes.

7.1 Etter Kongress-77, forsvar av markedsøkonomien

I starten av 1978 ble konklusjonen fra SAF kongressen -77 lagt frem i *Arbetsgivaren*. «*Marknadsekonomin är en förutsättning för enskildas frihet och politisk demokrati. Vårt lands svåra ekonomiska problem kan endast lösas på marknadshushållningens grund.*»³³⁷ Westholm argumenterte for at flere økonomer hadde mistet tillit til Keynesianske tanker om statlig involvering for å opprettholde sysselsetting. Den økonomiske veksten på 50- og 60-tallet mente han skyldes at markedsøkonomien hadde fått fungere fint, men at systemet ble forstyrret av inntektsfordeling for «rettferdighet» på slutten av 60-tallet. Westholm argumenterte for at omfordelingen fikk den svenske økonomien til å stagnere fordi den reduserte avkastningen på kapitalinvesteringer. Uten profittmotiv forsvant grunnlaget for blandingsøkonomien. Ingen ville ta risiko uten å kunne vinne på det. «*Produktion är alltid förenad med risk. En risk som någon måste ta. Någonstans måste den enskilda människan få ta en chans -och en risk, och tjäna pengar på det. Lönsamheten anser jag är ett kriterium på en bland och marknadsekonomi.*»³³⁸ Hvis en blandings og markedsøkonomi skulle fungere måtte investorer ha mulighet til å tjene på å satse. Westholm skrev også at Sverige måtte ta innover seg at det var en del av en global økonomisk konkurranse. Dagens velstandsnivå måtte forsvares mot «...*Asiens tusentals miljoner människor...*»³³⁹ som både var flere og billigere i drift enn

---

³³⁷ *Arbetsgivaren*, «*Marknadsekonomi eller planering vägen för fortsatt utveckling*» Nr.8 02/03.1978: 6-7

³³⁸ *ibid*

³³⁹ *ibid*

svensker. Den eneste måten Sverige kunne forsvare sin posisjon var med innovasjon, som igjen krevde kapitalavkastning. En annen trussel mot blandingsøkonomien mente han var løntagerfonderna, som etter kongress-77 konsekvent ble kalt fagforeningsfond i Arbetsgivaren, «*Namn Löntagarfonderna vid dess rätta namn: fackföreningsfonder!*»³⁴⁰ I starten av 1978 ble det lagt frem flere argumenter for at det måtte mer markedskrefter og profitt til for å redde blandingsøkonomien. Det ble argumentert for at blandingsøkonomien ikke trengte nye fond, den trengte at effektive individer og selskaper ble belønnet med større privatøkonomiske insentiv for å skape.³⁴¹

Fra våren 1978 ble ikke blandingsøkonomien lenger brukt for å forsvare markedskrefter, markedøkonomien ble forsvart i og for seg selv. Kritikken mot løntagarfondene ble også adskillig krassere. Fondene ble fremstilt som en trussel mot privat eiendom og markedøkonomien. «*Tvangsvisa aktieemissioner, vinstavgifter och monopoliserad kapitalbindning utgör tillsammans ett dödligt hot mot marknadsekonomin och enskild företagsamhet.*»³⁴² LO og Sosialdemokratene ble anklaget for å gjennomføre et sosialistisk kupp med løntagarfondene. Fond-debatten ble presentert som å være en kamp om hvilket økonomisk system Sverige skulle ha. Markedstransaksjoner skulle være basert på frivillig samarbeid mellom to aktører, tvangsbasert overføring til kollektive fond brøt med dette systemet.³⁴³ Fondene ble blant annet anklaget for å drepe skaperlysten i Sverige³⁴⁴ og fjerne frihet og pluralisme fra samfunnet.³⁴⁵ Det ble argumentert for at den offentlige sektoren måtte reduseres, arbeidsavgiften senkes og profitten økes.³⁴⁶ Velferdsstaten Sverige ble fremstilt som syk, men uten sykdomsinnsikt. Den eneste redningen var mer marked og mindre stat.³⁴⁷

7.2 Et ideologisk grunnprogram

I slutten av 1979 skrev Olof Ljunggren at lønntagerfondforslaget måtte bli regnet som et brudd på respekten for næringslivet som la grunnlaget for Saltsjöbadsavtalen fra 1938.³⁴⁸ Kongress-80 skulle fastslå et langsiktig og grunnleggende handlingsprogram for næringslivet som skulle

---

³⁴⁰ ibid

³⁴¹ Arbetsgivaren. «*Utan privatekonomisk stimulans kan vi inte rädda blandekonomin*» Sven Janbrink, Nr.9 09/03.1978:10, og Arbetsgivaen «*Ökade vinster räcker för kapitalbildningen*» D. Nordling Nr. 7 23/02.1978:3

³⁴² Arb. «*Fackföreningsfonder- ett hot mot hela marknadsekonomin*» Nils Henrik Schager Nr.12 06/04.1978: 4

³⁴³ ibid

³⁴⁴ Arbetsgivaren «*Dödligt hot*» Nr. 41 07/12.1978:2

³⁴⁵ Arbetsgivaren «*Dödsdom för pluralismen*» D. Nordling Nr. 18. 17/05.1979:6

³⁴⁶ Arbetsgivaren «*Arbetsavgifterna måste sänkas*» Curt Nicolin Nr.23, 22/06.1978:3

³⁴⁷ Arbetsgivaren «*Stoppa upp, vänd om!*» Ulf af Trolle Nr. 42, 7/12.1978:2

³⁴⁸ Arbetsgivaren «*Lönsamhet, skatt och offentlig sektorn*» Olof Ljunggren, Nr. 33 11/10.1979

legge nye retningslinjer for næringslivet. Programmet skulle forsvare «*fri företagsamhet och marknadsekonomi*» ved å knytte sammen formuleringer og grunnleggende prinsipper som ble presentert i rapporter før kongressen.³⁴⁹ Den første rapporten «*Skapande eller bevakande Sverige*» hadde allerede blitt sendt ut til organisasjonens deleiere. Ljunggren oppfordret alle til å sette seg godt inn i den 120-sider lange rapporten før kongressen.³⁵⁰ Rapporten var det ideologiske programmet Carl-Johan Westholm hadde utviklet siden Kongress-77. Det ideologiske programmet ble presentert for første gang i Mars 1979, rapporten fremstilt at Sverige stod ovenfor et veivalg, valget stod mellom et åpent samfunn eller et kontrollsamfunn. Kontrollsamfunnet ble presentert som et samfunn der alle overvåket alle og nektet noen å gjøre det bedre enn seg selv. Staten kontrollerte det meste og den eneste måten et individ kunne få en fordel var på andres bekostning. Ljunggren skrev at Sverige holdt på å bli et slik kontrollsamfunn.

I ett samhälle där fördelningsfrågorna står i centrum, där myndigheterna blir de främsta företrädarna för det som händer i samhället, där kommer de flesta aktiviteterna att vara inriktade på att olika medborgare och olika grupper och olika verksamheter bevakar varandra, så att ingen uppgår en större fördel än någon annan. -Skulle vårt land förtsatta på denna väg skulle ensidigheten i vägvalet komma att bli påtaglig. Det bevakande Sverige skulle bli en realitet.³⁵¹

Alternativet til kontrollsamfunnet ble presentert som et fritt og skapende samfunn. Det kunne bare komme til ved at næringslivet tok ansvar og endret samfunnsutviklingen. Et åpent samfunn ble fremstilt som et samfunn der individer var konsumenter og produsenter som fritt kunne gjennomføre transaksjoner og innovere.

Det skapande Sverige utmärks av frihet för de enskilda medborgarna som konsumenter, som producenter och som anställda att sluta avtal med varandra i så stor utsträckning som möjligt. I skapande Sverige belönas prestationer. Där räddas få jobb. Där skapas desto fler. Det skapande samhället är ett öppet samhället. Öppet för nya impulser, nya intryck.³⁵²

Dikotomien som ble satt opp mellom de to veivalgene minner om argumentet Hayek la frem i boken *The Road to Serfdom*, han hevdet at samfunn som gikk bort fra klassisk liberalisme alltid ville ende som kontrollsamfunn.³⁵³ Hvis ikke Sverige ble et samfunn styrt av markeder vill det bli et sosialistisk kontrollsamfunn.

«*Skapande eller bevakande Sverige*» var toneangivende i *Arbetsgivaren* frem til Kongress-80, i november 1980. Utgangspunktet for det skapende Sverige var at individer fritt kunne fremme

---

³⁴⁹ *Arbetsgivaren* «*Lönsamhet, skatt och offentlig sektorn*» Olof Ljunggren, Nr. 33 11/10.1979

³⁵⁰ *ibid*

³⁵¹ *Arbetsgivaren* «*Sätt fart på Sverige*» Olof Ljunggren, Nr. 12 29/03.1979:6-7

³⁵² *ibid*

³⁵³ F.A. Hayek *The road to Serfdom*, (1944). 1994

sin egeninteresse på markedet. Gjennom å gi individet mulighet til å drømme og satse som entreprenører på markedet ville hele samfunnet bli drevet fremover. «*Det ena handlar om «det skapande Sverige», varmed menas ett samhälle där de enskilda individerna genom egna insatser kan förbättra b å d e samhället i stort o c h sina egna förhållanden.»*³⁵⁴ Utgangspunktet for kontroll Sverige var at individet ble nektet å utfolde seg på markedet. Økonomisk vinning ble ansett som å komme på bekostning av noen, fordi økonomi ble sett som et nullsumspill. Dette ble presentert som et angrep på menneskets natur som ville førte til at motivasjonen forsvant og samfunnet stagnerte. «*Den andra kallas «det bevakande Sverige», ett samhälle där man utgår ifrån att en fördel för en person eller grupp ovilkorligen innebär en lika stor nackdel för en annan grupp, ett nollsummspel, som det kallas på modernt fackspråk.»*³⁵⁵

Ifølge rapporten var ikke SAF sitt forsvar av privat kapital og markedsøkonomi basert på egeninteresse, det var snakk om å forsvare selve skaperkraften i samfunnet. «*Genom att betona det skapande Sverige vill SAF visa hur just själva skaparkraften är central för det vi står för, fri företagsamhet och marknadsekonomi.»*³⁵⁶ Programmet ble stort sett prisgitt i Arbetsgivaren. Det skapende Sverige ble fremstilt som et utopisk markedssamfunn der staten lot individuelle innbyggerne selv organisere samfunnet. Et samfunn der man ikke forsøkte å fordele «kaken» men heller jobbet med å gjøre den større for alle.³⁵⁷ Et samfunn som ikke kveler menneskets skaperønske men «*...lyfter fram den skapande och ansvarsfulla människan.»*³⁵⁸ Det skapende Sverige minner om det utopiske og kompromissløse idealet for markedsliberalismen som ble skissert av Hayek og som ble utviklet av MPS.³⁵⁹ Tanken om at egennyttige individer vil skape et godt samfunn, hvis de bare får frihet til å engasjere seg som konsumenter og produsenter på markedet er av klar nyliberal karakter. Frem mot Kongress-80 ble det ideologiske programmet «skapande eller bevakande Sverige» hyppig tatt opp og kommentert i Arbetsgivaren/SAF-tidningen (navnet ble byttet i utgave 16.1980).

Den overveldende majoriteten av kommenterende innlegg støttet opp under programmet, men det var tre kommentarer som ikke var utelukkende positive. Den første og tydeligste kritikken kom fra den tidligere LO økonomen Anders Leion. Kritikken gikk i hovedsak på de

---

³⁵⁴ SAF tidningen «*Ska vi skapa eller bevakas?»* Nr. 24, 09/09.1979: 3

³⁵⁵ ibid

³⁵⁶ Arbetsgivaren «*Lönsamhet, skatt offentlig sektorn blir hovudfrågor*» intervju med Olof Ljunggren Nr. 33, 11/10.1979:3

³⁵⁷ SAF tidningen «*Snabba börsklipp och nolltaxering hotar SAF ideologi*» Nr.16 30/05.1980:13

³⁵⁸ SAF-tidningen «*vi är alla en del av marknadsekonomi*» Nr. 20, 29/06.1980:4

³⁵⁹ F.A. Hayek «*Intellectuals and Socialism*» 1949

grunnleggende ideologiske antagelsene hele programmet var bygget på. Leion siterte en lang strofe fra programmet der det stod at oppfatninger om politikk og økonomi alltid er basert på menneskesyn.

«Bakom oppfatninger om hur politiken och ekonomin skall ordnas i ett samhälle ligger uppfattningar om människosyn och människoideal. I et samhälle där skattarna uppgör till mer än hälften av det samlade produktionsresultatet blir varje människa framför allt ett skatte och bidragsobjekt. I en ekonomi med låga skatter utgör varje människa inte främst ett skatte och bidragsobjekt utan ett självständigt rättssubjekt med egna beslutsbefogenheter och med det ansvar som därav följer. Grundläggande mänskliga rättigheter forutsätter grundläggande frihet för de enskilda människorna att producera och konsumera. Fri företagsamhet och fritt konsumtionsval kännetecknar den mänskliga marknadsekonomin»³⁶⁰

Leion skrev at programmet bestod av kompliserte grafer, predikasjoner og utregninger, men alle disse kompliserte argumentene var basert på et overforenklet menneskesyn. Menneskemodellen utgikk fra et premiss om det rasjonelle egeninteresserte individets credo. Dette premisset tok ikke hensyn til alle de forskjellige drivkreftene i verden som tvang mennesker til å handle på en måte som ikke var rasjonell- i tråd med klassisk økonomisk teori. Leion stilte et åpent spørsmål om dette skyldes naivitet eller mangel på medfølelse.³⁶¹ I programmet ble det argumentert for at den offentlige sektoren var dårligere enn den private, fordi den manglet markedskrefter og konkurranse. Dette førte også til redusert konsument innflytelse og mulighet til å velge. «*Till skillnad från vad som gäller för den marknadsstyrda delen av ekonomin är konsumenterna fråntagna möjligheterna till personligt ansvar och personliga beslut rörande sådant som handläggs inom den offentliga sektorn.*»³⁶² Til dette kommenterte Leion at han selv ikke behandlet offentlige tjenester som en kravstor konsument. Denne holdningen kunne kanskje komme av hans oppdragelse, eller av at han ikke følte han kunne klage fordi han ikke betalte store mengder skatt og bare finansierte en liten andel av tjenestene.³⁶³

Den andre kommentaren av programmet «*skapande eller bevakande Sverige*» kom fra Bertil Östergren, som var politisk kommentator for SvD. Østergren støttet forsvaret av en liberal markedøkonomi og mente individuell fortjeneste var utgangspunktet for økonomisk vekst. Østerberg skrev at *fondsosialisme* i teorien var forenlig med markedøkonomi, men at det var stor sannsynlighet for at det i praksis kunne ødelegge dynamikken i økonomien. Sverige måtte

---

³⁶⁰(sitat fra programmet «skapande eller bevakande sverige») Arbetsgivaren. «*Den menneskelige marknadsekonomin*» Anders Leion, Nr. 8, 28/02.1980:11

³⁶¹ Arbetsgivaren «*Den menneskelige marknadsekonomin*» Anders Leion, Nr. 8, 28/02.1980:11

³⁶² (Sitat fra det programmet «skapande eller bevakande Sverige»), ibid

³⁶³ ibid

ha en stor markedssektor, eller så ville det ende som Sovjetunionen. Innvendingen han hadde mot programmet gikk på motsetningen mellom omfordeling og vekst. *«Upp till en viss gräns eller i vissa avseenden kan utjämning främja ekonomisk expansion, över en gräns eller i andra avseenden kan den bromsa eller förlama tillväxten.»*³⁶⁴ Denne grensen mente han var nådd på 60-tallet med for høye skatter. *«En särskilt sedan 60-talet bedriven extrem och ytlig jämlikhetspolitik har nu blivit ett av det främste hoten mot välståndet- och däremot på sikt jämlikheten»*³⁶⁵ Innlegget til Østergren kan ikke regnes som en kritikk, men det inneholdt en liten innvending til tanken om at omfordeling alltid var i motsetning til vekst.

Den siste innvendingen kom noen uker før kongressen fra Bo Gustafsson, en sosialdemokratisk professor i økonomisk historie fra Uppsala som tidligere hadde vært maoist. Gustafsson skrev at elementer av programmet var logiske, han var enig i at konsumenter har en innflytelse i en markedsøkonomi. Det han ikke var enig i var måten SAF satte et likhetstegn mellom privat kapitalisme og markedsøkonomi, en markedsøkonomi kunne fungere med helt andre eierskapsstrukturer. Gustafsson stilte seg generelt skeptisk til programmet *«skapande eller bevakande Sverige»*, han mente det var en konfliktsøkende overdreven forsimpling av virkeligheten. *«De två scenarierna går så langt i sin agitatoriska förenkling av verkligheten, att de framstår som inverterade upplagor av de förenklingar vi sysslade med inom «sekt-vänstern» på 60-talet. De kan tjäna till inre uppbyggelse, men intet till förändring av verkligheten.»*³⁶⁶

Rett før kongress-80 gikk Carl-Johan Westholm ut i SAF-tidningen og sa at næringslivet hadde fått en ideologi. Diskusjonene hadde gitt gjennomslag til et skapende Sverige. *«SAF-kongressens budskap om det skapande Sverige är ytterst inte en fråga om storleken på BNP om tio år utan om de enskilda människornas frihet och skaparglädja. Får vi tillräckligt i Sverige av bägge delarna, blir resultatet ökat välstånd för alla...»*³⁶⁷ SAF hadde fått «rygggraden» til en langsiktig grunnleggende handlingsprogram. Fremover skulle SAF jobbe med hvordan det skapende Sverige skulle implementeres, privatisering av offentlige tjenester var et viktig tiltak. *«Serviceföretagens beredskap att expandera den fria företagsamheten på områden som traditionellt reserverats för den offentliga sektorn är ett sådant exempel.»*³⁶⁸

---

³⁶⁴ SAF-t, «Snabba börsklipp och nolltaxering hotar SAF ideologi» Betril Östgren, Nr. 16 30/05.1980:13

³⁶⁵ ibid

³⁶⁶ SAF-tidningen, «vilket program kan få fart på Sverige?» Bo Gustafsson, Nr.34 26/10.1980:16

³⁶⁷ SAF-tidningen «Genomslag för skapande Sverige» Carl Johan Westholm Nr.38 13/10.1980:16

³⁶⁸ ibid

Det ideologiske programmet Westholm satte sammen før Kongress-80 frontet et nyliberalt menneske- og samfunnssyn som forsvar av det kapitalistiske samfunnssystemet. Mennesker ble fremstilt som egennyttige rasjonelle aktører som måtte bli motivert av profitt. Det beste de kunne gjøre var å utvikle seg selv som entreprenører på markedet. Offentlige tjenester burde privatiseres fordi markedet var en overlegen form for organisering. Programmet ble aktivt kommentert og fremmet i Arbetsgivaren/SAF-tidningen, men en kan argumentere for at programmet ikke ble fremmet helt ensidig. To av de kommenterende innleggene som kom på trykk var kritiske til det ideologiske programmet. Videre skal vi se om nyliberal ideologi ble fremmet om sentrale samfunnsområder i perioden.

7.3 Egeninteresse som drivkraft for individet

Tanken om at menneske var en egeninteresserte aktør som måtte tjene på sitt arbeid var gjengående i Arbetsgivaren. Olof Ljunggren skrev «*Det är en moralsk uppfattning att prestationer skal löna sig.*»³⁶⁹ Ljunggren hevdet at staten ikke delte denne oppfattelsen og det var derfor den hindret individer fra å bli belønnet på markedet, han mente staten i flere tilfeller var arbeidsfientlig.³⁷⁰ En av rapportene til Kongress-80 het «*Rättvis lönepolitik*», i rapporten kom det frem at et individuelt og desentralt fokus gav det beste utgangspunktet for lønnspolitikk. «*Enskilda människors värderingar är en av de viktigaste utgångspunkterna för lönepolitiken.*»³⁷¹ Argumentet var at individet burde være i fokus og at resultatlønn var både mer rettferdig og mer effektivt. Individuell resultatlønn ville være til fordel for bedrifter, men også for samfunnet som helhet fordi flest mulig kunne bli ansatt.³⁷² Janerik Larsson fra SAF skrev at begge partene på arbeidsmarkedet hadde interesse av at lønningssystemet var rettferdig. «*Både parter har haft samma interesse: att få systemet så rättvist som möjligt!*»³⁷³ At ulik lønn basert på prestasjon ble betegnet som rettferdig var i motsetning til den sosialdemokratiske tanken at likt arbeid skulle gi lik lønn. Det var en normativ bedømmelse som passet godt inn i det nyliberale verdenssynet med egeninteresserte individer. Samtidig var det et argument som kunne bli fremmet uten et nyliberalt verdenssyn. Individuelle lønnsoppgjør hadde alltid vært i arbeidsgivers interesse, fordi det la mer makt i arbeidsgivers hender. SAF hadde alltid fremmet både arbeidsgivers interesse og individualisme. Et annet viktig argument var at prestasjonslønn ikke bare ble forsvart på normative premisser, det ble

---

³⁶⁹ Arbetsgivaren «*Prestationer skall belönas*» O. Ljunggren Nr.35, 25/10.1978:4

³⁷⁰ *ibid*

³⁷¹ Arbetsgivaren, «*Stabil prisnivå- lönepolitisk mål*» O. Ljunggren Nr.12 129/03.1979:8

³⁷² Arbetsgivaren «*Ensklade människors värderingar som utgångspunkt*» Ljunggren Nr.12 06/04.1979:11

³⁷³ «*Alla nöjda med prestationslön*» Janerik Larsson Nr.7 21/02.1980:8-9

også fremmet på bedriftsøkonomiske premisser.³⁷⁴ Et soleklart nyliberalt forslag ble lagt frem under SAF-tidningen sitt intervju med IEA leder Ralph Harris, eller Lord High Cross som han ble kalt etter at Margareth Thatcher adlet han. Harris var MPS medlem og den ideologiske pådriveren bak Thatcher sine markedsreformer.³⁷⁵ Under intervjuet prøvde han å fortelle Sverige om markedets overlegenhet. Harris advarte mot fagforeningers innflytelse på markedet og overdreven blandingsøkonomi. Den beste måten å organisere arbeidsmarkedet var ifølge Harris å la individene styre det selv «*you can price yourself back into jobs*».³⁷⁶

Tanken om at prestasjon måtte belønnes ble tydeligere gjenspeilet på bedriftsnivå. Mangelen på kapitalavkastning var et sentralt tema i Arbeidsgiveren, for at kapitalismen skulle fungere måtte den ha mer profitt. Private selskaper og individer på markedet ble fremstilt som den største pågangskraften for innovasjon i et moderne samfunn. I en artikkel ble arbeidsgivere og investorer fremstilt som arbeidshestene som drev samfunnet videre. «Maten» de trengte for å drive innovasjon og nyskaping var profitt. «*Om man vill att de ska utföra ett gott arbete måste man se till att de får tillräckligt med föda*».³⁷⁷ Investorene gjorde altså en jobb for hele samfunnet. «*Man kunde säga: det som är ännu värdefullare för oss alla, än uppfinnarna det är de som vill och vågar chansa på dem! Låt oss «exploatera» dem!*»³⁷⁸ Det var ikke kapitaleierne som utnyttet arbeideres verdiskaping, det var samfunnet som utnyttet investorenes vilje til å ta sjanser. En annen artikkel hevdet at gode idéer bare kunne spire i et godt bedriftsklima. Mangelen på profitt gjorde at idéer gikk tapt fordi individer og selskaper ikke ble engasjert av tilstrekkelig egenvinning til å gjøre en god innsats.³⁷⁹

Uno Lamm skrev i en artikkel at innovasjonsmuligheter og bedriftmuligheter så å si var det samme. «*Klimatet för innovation är nära nog klimat för den fria företagsamheten som sådan*».³⁸⁰ Lamm mente at det lå i menneskets natur å være et individ som tar sjanser for egen vinning. For å argumentere for dette brukte han en allegori om et ur-behov for å finne nye jaktmarker.³⁸¹ Han mente denne naturlige menneskelige egenskapen ikke eksisterte i kollektive organiseringer, som bevis pekte han på hvor lite innovasjon som kom fra Sovjetunionen.³⁸²

---

³⁷⁴ «*Resultatlön ger bra effekt*» Nr.1 10/01.1980:5

³⁷⁵ Mont Pélerin Directory

³⁷⁶ Saf-tidningen «*Lord High-Cross*» 'Nr. 35, 23/10.1980:6

³⁷⁷ Arbeidsgivaren, «*Ge hästen» föder!*», Ander Röttorp, Nr.40, 30/11.1978 :10

³⁷⁸ Arbeidsgivaren «*Se upp för honnörsord som «demokrati!»*» Uno Lamm, Nr. 9, 08/03.1979: 11

³⁷⁹ Arbeidsgivaren, «*Tag vara på idéerna!*» Nr. 3, 25/01.1979:2

³⁸⁰ Arbeidsgivaren, «*Drivkraften finns i de fria företagen*» Uno Lamm, Nr.8, 01/03.1979:11

³⁸¹ ibid

³⁸² ibid

«Jag kan bara häri se bekräftelsen på att det finns något i det kollektivistiska systemet som inte stämmer med vår mänskliga natur, som inte mobiliserer våra bästa krafter.»³⁸³ Lærdommen av dette mente han var at sosiale reformer som gikk utover markedet kunne bli dødelige. «Reformer sådana som MBL och fackföreningsfonder kan om vi inte hejdar oss i tid, bli ödesdigra»³⁸⁴ Lamm presenterte det nyliberale menneskesynet som et uttrykk for menneskets natur og brukte det til å kritisere kollektivorganisering og forsvare markeder. Frykt for politisk inngripen i markedsøkonomien ble uttrykket av flere SAF representanter. Janerik Larsson skrev: «Tankerna om «ekonomisk demokrati» är felaktiga inte därför att de hotar dagens etablerade maktgrupper utan därför att de hotar nyskapande och dynamik i ekonomin.»³⁸⁵ Motstanden mot arbeidernes ønske om større innflytelse i økonomien kom ikke av arbeidsgivernes egeninteresse, men fordi mer politisk styring av økonomien kunne få negative konsekvenser for samfunnet som en helhet. Det ville ødelegge muligheten for et skapende Sverige, der småbedrifter profitere på egeninnsats.³⁸⁶ For å løse Sveriges økonomiske problemer var det nødvendig med både innovasjon og satsing. Problemet var at Sverige hadde blitt et «Farligt tryghetsnarkomani» med politiske institusjoner som underminerte ansvarsfølelse og gikk på bekostning av markedet.³⁸⁷ Skulle økonomien fikses måtte spesielt arbeidstakerne være med tilpasningsdyktige. «Det kräver rörlighet och vilja til anpassning inte bara hos företagen utan i högre grad hos alla som har eller söker anställning.»³⁸⁸ Et lignende argument ble lagt frem av MPS medlem Sven Rydenfelt i teksten *Romarikets välfärdsdöd*.³⁸⁹ Rydenfelt skrev at Sverige måtte lære av historien og at Romerikets undergang var et brennende aktuelt tema. Argumentet gikk ut på at Romas sammenbrudd startet 600 år før riket gikk i oppløsning med Gaius Gracchus sine sosialreformer.³⁹⁰ Sosialreformene underminerte samfunnets drivkraft på sikt ved å skape en kravstor og lat befolkning på bekostning av de arbeidsomme individene. De arbeidsomme individenes egeninteresse ble underminert med skatt og inflasjon. «Välfärdssystemet skapade socialparasitism och ovilja mot att arbeta hos stora delar av befolkningen.»³⁹¹ Rydenfelt mente at kunnskapen Sverige burde ta fra Roma var hvor viktig moral var for at et samfunn kunne overleve. «Varje samhälle bygger sin styrka på

---

³⁸³ ibid

³⁸⁴ ibid

³⁸⁵ Arbetsgivaren «Småföretagen är vårt bästa framtidslöfte» J. Larsson Nr.4 31/01.1980:15

³⁸⁶ ibid

³⁸⁷ Arbetsgivaren «Farligt tryghetsnarkomani» P. Gyllenhammer, Nr.5, 08/02.1979:2

³⁸⁸ ibid

³⁸⁹ Mats, Lundahl, *Seven Figures in the History of Swedish Economic Thought* Palmgrave Macmillan, 2015:2

³⁹⁰ SAF-tidningen «Romarikets välfärdsdöd» Sven Rydenfelt Nr. 42, 11/12.1980:23

³⁹¹ ibid

en moralisk grund. EN moral som innebär att lag och ordning upprätthålls och att medborgarens liv och egendom respekteras.»³⁹²

Jan Erik Larsson skrev at Sverige trengte flere småselskaper, svenskene måtte ta ansvar og satse. «Det handlar om at ta språnget från tryggheten!»³⁹³ Fagforeningene ble også fortalt at de måtte ta ansvar og stanse kravet om lønnsøkninger. Fagforeningene ble fremstilt som en av de fremste pådriverne av inflasjon fordi de ikke forstod at lønnsøkninger førte til prisøkninger. «Det är som att lyfta sig själva i håret.»³⁹⁴ Sveriges økonomiske problemer kunne løses med mer markedskrefter og profitt, noe som ville komme hvis skattene gikk ned og fagforeningene godtok lavere lønn.³⁹⁵ Det svenske folket og de svenske arbeiderne ble anklaget for å ikke forstå hva profitt var og hvordan markedøkonomien fungerte. Arbeidere burde sette pris på at de hadde en arbeidsplass å gå til. «I andra industriländer är opinionen positiv till ekonomiska incitament för att skapa konkurrenskraftiga företag.»³⁹⁶ En av SAF-kampanjene før Kongress-80 het «Man ska älska vinster!»³⁹⁷

Med overskriften «Kapitalets nyckelroll!» ble en hel førstesiden av Arbetsgivaren dedikert til å forklare om profittens sentrale rolle i samfunnet. Timbro hadde fått økonomen Charles K. Rowley til å skrive boken *Effektivitet, rättvisa, frihet*, som ble gjennomgått i en bokomtale. Rowley var aktiv i den nyliberale bevegelsen, han jobbet for IEA og var medlem av MPS.³⁹⁸ Omtalen startet med å fortelle hvor fantastisk markedøkonomien var og hvor mye materiell velstand den hadde gitt det svenske folket. Videre fortalte den at kapitalismen hadde spredd seg globalt på grunn av systemets overlegne produksjonsegenskaper.³⁹⁹ For at markedøkonomien skulle fungere måtte den ha kapitalister. I boken argumenterte Rowley for at kapitaleierne var en av de viktigste drivkreftene bak effektiv produksjon innad i bedrifter, og i markedet som en helhet. Fordi kapitaleiere alltid søkte etter mer profitt vil de alltid ekspandere produksjonen og søke nye markeder, dette jaget skapte konkurranse som var bra for konsumentene. «Framför allt betoner Rowley kapitalägarnas roll för en effektiv produktion.»⁴⁰⁰ I følge Rowley tok mesteparten av kapitalismens systemkritikk alle fordelene

---

³⁹² ibid

³⁹³ SAF tidningen «Nyföretagande handlar om språnget från tryggheten!» J. Larsson, Nr. 27 28/08.1980:11

³⁹⁴ Arbetsgivaren «Ta ansvar!» Nr.7 21/02.1980:2

³⁹⁵ Arbetsgivaren «Vinsten med vinst» Nr. 1 10/01.1980:3

³⁹⁶ Arbetsgivaren «I övriga Europa tror man på vinsten» Jan Törnqvist Nr.7 21/02.1980:7

³⁹⁷ SAF-tidningen «Man ska älska vinster!» Nr. 33 09/10.1980:7

³⁹⁸ Mont Pelerin Society Directory, Rowley var president for European Public Choice Society, han ble senere direktør for John Locke Institute og ble personlig innsatt i styre på George Mason av Charles Koch.

³⁹⁹ Arbetsgivaren «Den fätkföreningsstyra ekonomin analyserad» Nils Henrik Schager Nr. 17, 10/05.1979:1, 9

⁴⁰⁰ ibid

med det kapitalistiske systemet for gitt, dermed måtte disse fordelene gjenoppdages. Artikkelen konkluderte med at markedsøkonomien og kapitaleiernes viktige rolle i samfunnet var avhengig av eiendomsretten, en rett som ble truet av lønntagerfondene. Uten markedsøkonomi grunnet i privat eiendom ville frihet og likhet bli underminert. «Rowley har i sin bok åtskilligt interessant att säga också om fakhörensingsfonderna inverkan på jämlikhet och frihet i samhället, men den tredjedel som behandlar sambanden mellan effektivitet och äganderätt i produktionen utgör onekligen den imponerande höjdpunkten.»⁴⁰¹ SAF sendte et gratis eksemplar av boken til Rowley i posten til alle som abonnerte på tidsskriften *Ekonomisk Debatt*.⁴⁰²

7.4 Markedet som demokrati

SAF hadde aktivt hevdet individets interesser i møte med kollektive interesser og majoritetsstyre gjennom Arbeidsgivaren. I etterkant av Kongress-77 begynte denne kritikken å bli rettet mot politisk demokrati. En ny SAF-rapport argumenterte for at representativ demokratisk organisering ikke passet godt for arbeidslivet. Konklusjonen var at alle individer har forskjellige ønsker og ambisjoner. Preferansene til et individ kunne komme i konflikt med hva flertallet ønsket, derfor kunne ikke en representant valgt frem av et flertall ivareta alle individers interesser på arbeidsplassen.⁴⁰³ Problemet ble ansett som større hvis flere representanter skulle samarbeide i en prosjektgruppe. «Att förändringar i arbetsorganisationen beslutas i en projektgrupp eller en beslutsgrupp innebär ingen garanti för att alla enskilda personer kommer att uppleva förändringarna som positivt när det gäller arbetstillfredställelsen».⁴⁰⁴

Skepsisen til politisk representativt demokrati gjaldt ikke bare i arbeidslivet, den ble også uttrykket i en artikkel av Uno Lamm der han advarte mot honnørsord som «demokrati». Argumentet gikk ut på at folkevalgte ledere ikke alltid var de beste til å løse samfunnsproblemer fordi de måtte være populære. «De valde ledarna blir inte alltid de bästa för uppgiften, och när person blir vald, så måste han snart rätta sitt handlande efter det enklaste tänkandet i landet, annars blir han inte återvald.»⁴⁰⁵ Lamm argumenterte for at en

---

⁴⁰¹ ibid

⁴⁰² Hansson Sven Ove, «SAF i politiken» 1984:85

⁴⁰³ Arbeidsgivaren «Gruppebeslut garanterar inte enskilda individers arbetstillfredställelse» Görel Flyckt, Nr.40 30/11.1978:3

⁴⁰⁴ Arbeidsgivaren «Gruppebeslut garanterar inte enskilda individers arbetstillfredställelse» Görel Flyckt, Nr.40 30/11.1978:3

⁴⁰⁵ Arbeidsgivaren «Se upp för honnørsord som «demokrati!»» Uno Lamm, Nr. 9, 08/03.1979:11

bedre måte å organisere samfunnet på var via markedet. På markedet kunne individer selv velge hva de synes var den beste løsningen uten å være underlagt noen kollektiv makt. Dermed kunne individer beholde friheten sin. «*Inom näringslivets sfär ligger ju den mänskliga friheten*»⁴⁰⁶ Lamm skrev at bedrifter var nødt til å tilpasse seg folkets ønsker på en smartere måte enn politikere gjorde, eller så ville de gå konkurs. «*Om en företagsschef skulle handla så oklokt och kortsiktigt som politikerna ser sig nödsakade att handla skulle företaget snart gå under.*»⁴⁰⁷ En lignende kritikk av politisk demokrati ble presentert på en krassere måte to uker senere. «*Politikere har ingen integritet, grasrota har inte klokskap och ansvar... Politikere og folket befinner sig i en ond spiral med ömsesidig anpassning nedåt mot «enklare tänkande.»*»⁴⁰⁸ Kritikken gikk ut på at politikere lovet bort ting for å få stemmer som velgerne ikke betalte for. Velgernes egeninteresse og mangel på ansvar gjorde at velgere svelget politikernes løfter, uten å forstå konsekvensene de hadde.⁴⁰⁹ Kritikken av demokrati som ble lagt frem hadde en nyliberal karakter, men en kan også argumentere for at den var lik argumenter som tidligere hadde blitt lagt frem av konservative og klassisk liberale tenkere. Det som var særegent nyliberalt var måten markedet ble lagt frem som en alternativ demokratisk løsning på problemet med politisk demokrati.

Det nyliberale argumentet for markedsøkonomi ble tydeligere uttrykket i artikkelen «*Låt inte ägarnas makt ersätta konsumentinflytande på företagen*». Artikkelen åpnet med å forklare at begrepet demokrati var i vinden på 70-tallet. Styrerepresentasjon, medbestemmelses rett og lønntagerfond var alle kampanjer drevet frem av fagforeningene, som fordømte det økonomiske systemet og privat eierskap.⁴¹⁰ Sosialdemokratene hevdet at «økonomisk demokrati» var forenelig med markedsøkonomien, men det mente ikke SAF. Problemet med alt dette snakket om demokrati var at fagforeningene ikke visste hvordan markedsøkonomien eller moderne bedrifter fungerte. I en markedsøkonomi måtte en bedrift styres etter bedriftsøkonomiske antagelser som i aller høyeste grad var basert på konsumentene. Bedrifter som ikke tilpasset seg konsumentene ville gå konkurs. Konsumentenes demokratiske innflytelse på bedrifter i markedsøkonomien ble truet av fagforeningens snakk om «økonomisk demokrati». Som eiere av bedrifter og som demokratisk påtrykksgruppe ville

---

⁴⁰⁶ Arbetsgivaren «*Se upp för honnörsord som «demokrati!»*» Uno Lamm, Nr. 9, 08/03.1979: 11

⁴⁰⁷ ibid

⁴⁰⁸ Arbetsgivaren, «*Politikere har inte integritet, grasrota har inte klokskap och ansvar*» Nr.11 22/03.1979:2

⁴⁰⁹ Arbetsgivaren, «*Politikere har inte integritet, grasrota har inte klokskap och ansvar*» Nr.11 22/03.1979:2

⁴¹⁰ Arbetsgivaren, «*Låt inte ägarnas makt ersätta konsumentinflytande på företagen*» D. Nordling, Nr.30 20/09.1979:11

fagforeningene ødelegge markedsøkonomien og fjerne konsument innflytelsene. «Det är först när konsumenternas inflytande ersättes med en total ägarmakt som «rätten til arbete» kan garanteras i alla lägen. Och detta skall tydligen ske genom arbetarrörelsens s k ekonomiska demokrati- där företagen ägs av fackföreningsrörelsen.»⁴¹¹ Konsumentenes økonomiske innflytelse ble presentert som noe som ville forsvinne hvis demokratisk valgte representanter fra en arbeidsplass fikk innflytelse på arbeidsplassen. Argumentet bygger på en nyliberal tanke om at markedet er mer demokratisk enn politisk styring.

Den senere SAF sjefen, Jan Carlzon, skrev tekst basert på et nyliberalt verdenssyn før kongress-80. Carlzon argumenterte for at den offentlige sektoren kom til å ta opp 100% av BNP om ikke noe ble gjort fort, løsningen hans var å privatisere den.⁴¹² Argumentet var at den offentlige sektorens grunnleggende feil kunne spores til en mangel på markedskrefter. Fordi den offentlige sektoren var sentralt planlagt manglet den hensyn til «kunderna» som ikke kunne styre driften gjennom tilbud og etterspørsel.⁴¹³ Carlzon skrev at sentral planlegging førte til en «produksjonsorientert» filosofi som hindret ansatte fra å ta ansvar og utfolde seg, samtidig som den forsøkte å underminere kundenes ønsker.⁴¹⁴

Kunderna på marknaden skall besegras. Konservering är målet... Den produktionsorienterade filosofin passar utomordentligt bra för en organisation i **krig**. Men **kan** den offentliga förvaltningen verkligen föra krig mot människorna i samhället. Samma människor som betalar **mer** skatter och avgifter **än** vad de själva får behålla för egen konsumtion.⁴¹⁵

Carlzon argumenterte for at den eneste grunnen til at den offentlige sektoren eksisterte var fordi den ikke ble utsatt for konkurranse. «Den offentlige forvaltningen har här en stor fordel. **Kunderna har ingen valmöjlighet. De måste betala vare sig de vill eller inte. Resultaten har blivit att det direkta inflytande från marknaden är obefintligt.**»⁴¹⁶ På et fritt marked mente han det bare ville være markedsorienterte bedrifter, bedrifter som på grunn av konkurranse var nødt til å ta bedre hensyn til både kunder og de ansatte. «Inom den privata sektorn har bara det marknadsinriktade företaget en chans att överleva på lång sikt. **Det marknadsorienterade företaget utgår från kundernas behov och önskemål.**»⁴¹⁷ Carlzon avsluttet innlegget med å

---

⁴¹¹ ibid

⁴¹² SAF tidningen «Gör byråkratin marknadsinriktad», Jan Carlzon, Nr. 19, 22/05.1980: 11

⁴¹³ SAF tidningen «Gör byråkratin marknadsinriktad», Jan Carlzon, Nr. 19, 22/05.1980: 11

⁴¹⁴ SAF tidningen «Gör byråkratin marknadsinriktad», Jan Carlzon, Nr. 19, 22/05.1980: 11

⁴¹⁵ SAF tidningen «Gör byråkratin marknadsinriktad», Jan Carlzon, Nr. 19, 22/05.1980: 11

⁴¹⁶ ibid

⁴¹⁷ ibid

skrive at det egentlig dreide seg om menneskesyn. Den som tror på menneskers evne til å ta ansvar burde privatisere alle offentlige tjenester.

I grunden är det en fråga om människosyn.

Den som tror på människans vilja och möjlighet att förvalta det ansvar som fritt anförtros henne räddar vår sociala välfärd till lägre kostnad genom decentraliserat ansvar.

Den som inte tror på människans vilja och möjlighet att förvalta ett ansvar. Den säljer vår social välfärd till priset av bibehållen hierarkisk byråkrati och ogenomträngligt regelverk.⁴¹⁸

Alle argumentene i teksten var hentet ut ifra nyliberal ideologi. Argumentene var ikke bygget på noe annet enn ideologiske antagelser om verden. En romantisk forestilling av konkurranse og en negativ forestilling planlegging. Planlegging ble sett på som noe som var forbeholdt krig, markedet ble fremstilt som noe som ville tilfredsstille både kundene og de ansatte gjennom en spontan orden.

7.5 I Morgon kapitalism, en nyliberal introduksjon

I slutten av 1980 ble «*I morgon kapitalism*» oversatt og utgitt av Ratio. Boken var skrevet av MPS medlem Henri Lepage og vevde sammen den nyliberale bevegelsens argumenter mot politisk styring og for markeder.⁴¹⁹ Monetarisme, eiendomsrettsskolen, public-choice skolen og teorien om menneskelig kapital -alle utviklet av MPS medlemmer, ble koblet sammen til et forsvar av kapitalismen. «*I detta långsiktiga arbete på att återgöra frihetens ideologi till ett operativt instrument har Lepage många framstående före och medgångare och han bygger sin bok på deras tänkande; en Milton Friedman, en Gary Becker, en Gordon Tullock.*»⁴²⁰ De ansatte ved Timbro har skrevet at de anså det operative instrumentet nyliberal ideologien utgjorde som sentralt for å endre den opinionen i Sverige.⁴²¹ Utgivelsen av boken blir omtalt som begynnelsen på nyliberalismens gjennombrudd i det svenske samfunnet.⁴²² En kan argumentere for at bokens gjennomslag kom av det fremragende akademiske arbeidet den var bygget på: Milton Friedman hadde fått tildelt Sveriges Riksbanks økonomipris til minne om Alfred Nobel i 1976 for sin teori om inflasjon, Gary Becker fikk prisen i 1992 for å ha anvendt mikroøkonomiske teorier til å forske på menneskelig adferd i situasjoner som tidligere ble forklart med sosiologi, psykologi og antropologi. Mot dette kan en argumentere for at riksbanken ikke var en nøytral aktør, men brukte prisen til å underminere sosialdemokratiet og

---

⁴¹⁸ SAF tidningen «*Gör byråkratin marknadsinriktad*», Jan Carlzon, Nr. 19, 22/05.1980:11

⁴¹⁹ Mont Pélerin Society Directory

⁴²⁰ SAF-tidningen, *I morgon Kapitalism* Nr.36, 30/10.1980:6

⁴²¹ Svegfors m.m. 1998:15-19

⁴²² *ibid*:15-19

fremme sine egne finansinteresser. Boken *The Nobel Factor* (2016) tilbyr en grundig gjennomgang av dette argumentet basert på riksbankens arkiver.⁴²³

En annen måte å forstå bokens gjennomslag på er ved å se på hvor gjennomgående boken ble markedsført. Journalister som var knyttet til SAFs opinionsbygging synliggjorde boken med gode omtaler.⁴²⁴ Ratio solgte boken med tap til en subsidiert pris (under 20 kr), og jobbet aktivt med å få den ut til studenter.⁴²⁵ Boken fikk omfattende oppmerksomhet i SAF-tidningen, den var ofte nevnt og ble gjennomgått i tre bokomtaler.⁴²⁶ Henri Lepage sitt budskapet ble enkelt oppsummert i SAF-tidningen, kapitalisme er frihet: «*Summen av hans tänkande är detta: kapitalismen är liberalism och liberalism är en dygd, den enda som leder til verklig frihet. Kapitalismen måste tas tillbaka från de förfuskare som allför länge fått bestämma över den utan att de ens förstått varför*»⁴²⁷ Lepage argumenterte for at de økonomiske problemene verden stod ovenfor ikke kom av kapitalismen, men av at stater forsøkte å regulere kapitalismen. Gjennom bokomtalen ble det manet til strid med et militært allegorisk språkbruk, boken skulle gi inspirasjon «*För det embryo till liberal hjärngerilla som finns i Sverige*» og spre «*den amerikanska kontrarevolutionen*» til Sverige.⁴²⁸ Den ideologiske krigen ble gitt en kontekst av kald krig med at nyliberalisme ble beskrevet som en medisin mot finlandisering. Finlandisering refererte til Sovjetunionens innflytelse på finsk politikk, statlig regulering ble plassert i samme bås som det å ligge under Sovjetunionens innflytelse.

Men som medisin mot finlandiseringen i svensk politik ger boken hopp om hälsa. Neo-liberalismens styrka ligger nämligen i, som Lepage formulerar det, att den till skillnaden från konservativismen inte motsätter sig den skarpa kritik som nu riktas mot det västerländska samhället, utan syftar till att påvisa att de sjukdomar vårt samhälle lider av inte är en följd av kapitalismen utan fastmer de statliga ingripandena mot den samma.⁴²⁹

Ifølge bokomtalen tok boken et oppgjør med marxistenes historieforfalskning og presenterte ting slik det egentlig var. Det stod at boken var skrevet for et akademisk publikum og at Ratio jobbet med å få den inn på pensumlistene i statsvitenskap, økonomisk historie og nasjonaløkonomi.⁴³⁰ Bokanmeldelsen anbefalte alle å lese boken og understrekte at bokens

---

⁴²³ Avner Offer og Gabriel Söderberg. *The Nobel Factor: The Nobel Prize in Economics, Social Democracy, and the Market Turn*, Princeton University press, 2016

⁴²⁴ Lars Anders Johansson, *Hotet och illviljans kolporatörer*, Timbro, 2012:105

⁴²⁵ Eskilsson, 2005:214

⁴²⁶ SAF-tidningen: Nr. 36, 30/10.1980:6, Nr.41 24/12.1980:16 og Nr 5. 12/02.1981:4

⁴²⁷ SAF tidningen, «I morgon kapitalism» Nr.36, 30/10.1980:6

⁴²⁸ ibid

⁴²⁹ ibid

⁴³⁰ ibid

akademiske utgangspunkt ikke burde skremme ufaglærte fra å få innsikt i hvor feil et samfunn med blandingsøkonomi egentlig var.

Lekmannen k anner en lett thrillerysning n ar Aha-opplevelsena staplas sida etter sida i gjennomg ngen av det västerländska blandsamh llets alla problem och sätten att analysera dem(...) Det tar inte många sidor förrän man med Lepages koncentrerade framställningskonst inser att vi svenska liberaler med öppna ögon  ser hur Sverige med god styrfart glider i ett merkantilt regeringsamh lle (korporativisme) på v gen mot ett nyfeodalt samh llssystem d r l nsherrarna ersatts av skendemokratiska etablerade löntagarfonder(...) B ttre kan v l knappast Moder Svea slås ihj l?⁴³¹

Språkbruken i bokomtalen var pedagogisk. Det ble hevdet at Lepage hadde funnet en måte   analysere all vestens problemer, en måte som traff spikeren på hode i Sverige. Analysen ble beskrevet som så intuitiv og selvsagt at den ville vekke en «aha»-opplevelse hos ufaglærte lesere. Sverige ble fremstilt som et samfunn som holdt på   bli merkantilt i en utvikling mot et nyf ydalt samfunn der adelen var erstattet med l ntagarfond. Arbeiderbevegelsens ønske om medbestemmelse i n ringslivet ble avfeid som et udemokratisk angrep på konsumentenes demokratiske innflytelse. Argumentet ble repetert to uker senere i SAF-tidningen. «*Drar man ut slutsasterna av de socialistiska krav som st lls på medinflytande, löntagarfonder etc. tecknas dock ganska naturligt en framtidsbild av en merkantilistisk l ntagarkapitalism.*»⁴³² På samme side skrev Sven Janbrink et innlegg om at SAF hadde forsøkt   få Milton Friedman sin TV-serie «*Free to Choose*» på svensk TV i ett år. Problemet var at SVT ikke ønsket   sende dette programmet, Janbrink la ved informasjon om hvordan en kunne bestille serien.⁴³³ *Free to Choose* var en serie der Milton Friedman brukte sine retoriske ferdigheter til   presentere nyliberale argumenter på en meget forsimpelt og populistisk m te.⁴³⁴

7.6 Oppsummering

Helt i starten av 1978 fortsatte Arbeidsgivaren som f r Kongress-77 uten en klar ideologisk helning. Forsvaret av markedsøkonomien og motstanden mot l ntagerfonderna ble tydeligere og mer bestemt i løpet av året. I 1979 ble det ideologiske programmet «*Skapande eller bevakande Sverige*» introdusert. Det ideologiske programmet la utgangspunkt for

---

⁴³¹ ibid

⁴³² SAF-tidningen, «*Nymerkiantialismen*» Nr.38, 13/10.1980:2

⁴³³ SAF-tidningen, «*Svensk TV stoppar Milton Friedman*» Sven Janbrink, Nr.38, 13/10.1980:2

⁴³⁴ Mirowski, 2014:8-9

«næringslivets ideologi» var tydelig inspirert av nyliberale tanker. Menneske ble fremstilt som egennyttige individer som gjennom å utvikle seg som entreprenører på markedet kunne drive samfunnet videre. Egeninteressen ble ansett som selve skaperkraften hos individet og ble sett som en del av menneskets natur. Menneskets skapende egenskap ble forstått som undertrykket i kollektive organiseringer. Programmet ble diskutert, støttet og spredd gjennom Arbeitsgivaren/SAF-tidningen. En kan argumentere for at SAF ikke fremmet et helt endimensjonalt og ukritisk syn på det nye ideologiske programmet. Organisasjonen lot to utenforstående aktører kritisere det ideologiske programmet og fremdeles komme på trykk. Mottakelsen av det nye ideologiske programmet var generelt overveldende positivt og idéene spredde seg fort. SAF-tidningen fikk en tydelig nyliberal profil. Markedet ble fremstilt som en demokratisk og overlegen form for samfunnsorganisering. Personer med tilknytning til MPS og tankene deres fikk tydelig gjennomslag frem mot Kongress-80. Arbeiderbevegelsens ønsker om medbestemmelse ble stemplet som sosialistiske forsøk på å innføre en merkantil og etter hvert nyføydal samfunnsorden.

Kapittel 8: Nyliberalisme etter kongress-80

Fra slutten av 1970-tallet begynte SAF å oppfordre medlemmene sine til å gå inn i politiske partier. Målet var å påvirke samfunnsutviklingen på demokratisk vis. Flere næringslivsaktører gikk inn i politikken, spesielt i *Folkpartiet* (FP) og i *Moderaterna* (M).⁴³⁵ SAF gjennomførte en rekke andre tiltak for å påvirke den politiske utviklingen. Timbro-sjef Karin Svanborg-Sjövall har skrevet at Timbro ble opprettet for å drive med intellektuell og teoretisk skyttergravskrig på opinionens slagfelt.⁴³⁶ Problemet med denne skyttergravskrigen var at organisasjonen fikk et dårlig rykte på seg blant de som støttet opp under sosialdemokratiske tanker. For å få bedre gjennomslag for sine idéer begynte SAF å finansiere *Svenska Management Gruppen* (Mgruppen) i 1981. Mgruppen jobbet for å innføre markedslogikk på en diskret og ikke- konfronterende måte, ved å foreslå praktiske reformer som i små skritt innførte markedslogikk. Istedenfor å foreslå direkte privatisering betonet gruppen samarbeid mellom offentlig sektor og private entreprenører. Mgruppen utredet blant annet muligheten for at private selskaper skulle kunne konkurrere som velferdsprodsenter.⁴³⁷ Et annet arbeidsområde for Mgruppen var å effektivisere driften av den offentlige sektoren ved å innføre bedriftsstyring og markedskrefter i forvaltningen.⁴³⁸ Den myke samfunnsbevarende retorikken appellerte bedre til politikere fra SAP og FP enn Timbro sin konfronterende retorikk. Det ble argumentert for at markedsstyring måtte bli innført for å bevare velferdsstaten og øke innbyggernes valgfrihet.⁴³⁹ Det kan virke som om måten MAS opererte på var inspirert av Adam Smith instituttet. I 1982 opprettet SAF en egen bokhandel der en kunne få tak i alle Timbro sine publikasjoner, men også internasjonal markeds litteratur og brosjyrer. Bokhandelen ble kalt *Market Corner* og ble opprettet etter inspirasjon fra IEA.⁴⁴⁰ Året etter hjalp MPS medlem Ingmar Ståhl til med å skape *Marknadsekonomisk alternativ för Sverige* (MAS). MAS ble opprettet for å lage konkrete forslag til markedsøkonomisk utforming av politikk og ny politisk praksis. Svanborg-Sjövall skrev at Eskilsson ønsket å lage en svensk utgave av *Heritage Foundation*.⁴⁴¹ Et bevisst mål bak både Mgruppen og MAS var ikke bare å påvirke den politiske praksisen, men også å påvirke politikerne. Organisasjonene rekrutterte

---

⁴³⁵ Svanborg-Sjövoll, 2011:72

⁴³⁶ *ibid*:60

⁴³⁷ *Ibid*:58

⁴³⁸ *ibid*:59

⁴³⁹ *Ibid*:73

⁴⁴⁰ Eskilsson, 2005: 215-216

⁴⁴¹ Svanborg-sjövoll, 2011:66

unge politiske talenter til dels for å overbevise dem om markedets overlegenhet, men også for å fasilitere samarbeid.⁴⁴² De to fremtidige parti lederne Bengt Westerberg fra FP og Carl Blidt fra M jobbet sammen i MAS en periode. En rekke andre politikerspiser, også fra SAP, var innom SAFs markedsvennlige organisasjoner i løpet av sine karrierer.⁴⁴³

Etter Kongress-80 og gjennom 1980-tallet tjente SAF-tidningen som en kamp-skrift fylt med nyliberal ideologi. Nyliberale teorier og tenkere ble løftet frem, Löntagarfonderna ble angrepet på en ukentlig basis, og det ble lagt frem negative karakteristikker av politikere som ikke førte frem en nyliberal politikk. Den kalde krigen ble avsluttet med en sterk kapitalistisk offensiv også kom til i SAF-tidningen. SAP beveget seg kraftig i markedsøkonomisk retning gjennom 80-tallet, men partiet ble fremdeles stemplet og fremstilt som et stats sosialistisk parti som alltid planla nye kuppforsøk i SAF-tidningen.

Etter utgivelsen av *I morgon kapitalism* hadde SAF-tidningen en fast artikkelserie gjennom hele 1981 med navn «*De nye ekonomerna*». Artikkelsen presenterte nyliberale økonomers teorier i et simpelt format på 1-2 sider, satte teoriene inn i en svensk kontekst og anbefalte videre litteratur for leseren. Rolf Englund og Peter Stein fra SAFs *Utredningsbyrå för samhällsfrågor* skrev serien, begge to jobbet for Timbro. Peter Stein ble medlem av MPS i 1990.⁴⁴⁴ Målet med artikkelserien var å gi nyliberalismen gjennomslag i den svenske samfunnsdebatten. “*Den nya nationalekonomin har egentligen inget namn. I likhet med Lepage kommer vi att kalla dem den nyliberala rörelsen.*”⁴⁴⁵ Englund og Stein skrev at stadig flere utfordret den Keynesianske teorien om at uregulerte markeder førte til perioder med lavkonjunktur, urettferdig fordeling av goder og arbeidsløshet. Den første artikkelen i serien tok for seg Henri Lepage som hadde laget en “*utmärkt sammanställning*” av nyliberale teorier.⁴⁴⁶ For å forstå hvorfor markedet var overlegent måtte leseren forstå den nyliberale kritikken av politisk makt og kollektive beslutninger. Som med de fleste nyliberale teoriene lå premisset for kritikken i det nyliberale-menneskesynet.

Det är nämligen inte så att politiker och de som arbetar offentlig är några «opplysta despoter» som arbetar för allmännans bästa. Tvärtom, även här är det frågan om rationelle individer som försöker främja sina egna intressen. Det kan gälla politiker vars främsta målsättning är att överleva nästa val, byråkrater som vill ha ökad anslag till sina förvaltningsområden etc.etc.⁴⁴⁷

---

⁴⁴² ibid:50

⁴⁴³ Eskilsson, 2005:274

⁴⁴⁴ Mont Pelerin Society Directory

⁴⁴⁵ SAF-tidningen «*Kris därför att marknadsekonomin inte fått spelrum*» Rolf Englund og Peter Stein, Nr.5 12/02.1981 :4

⁴⁴⁶ ibid

⁴⁴⁷ ibid

Englund og Stein skrev at det nyliberale perspektivet viste at den offentlige sektoren ikke har vokst på grunn av allmenn etterspørsel. Den offentlige sektoren ha vokst på grunn av sterke «*påtrykningsgrupper*» som politikerne ikke har ryggrad til å gi seg ut med. Dette argumentet gjaldt all statlig virksomhet. Nyliberale undersøkelser sa at velferdsprogram ikke hjalp de svakeste samfunnsgruppene eller de med størst behov, hjelpen gikk til de med mest politisk styrke. Ved å analysere politiske beslutninger som transaksjoner, gjennomført av egeninteresserte aktører på et politisk marked, ble konklusjonen at politisk omfordeling ikke var så rettferdig som man ønsket. Det ble også meddelt at nyliberal forskningen brøt med sosialdemokratiets historiske narrativ om kapitalismens negative aspekter og arbeiderbevegelsens kamp for goder. Undersøkelsene viste at den økonomiske krisen i mellomkrigstiden egentlig kom av at det staten gjorde i form av pengepolitikk var helt feil. Økonomiske kriser ble presentert som et resultat av at markedet ikke fikk spillerom til å håndtere problemene selv, når staten blander seg inn vil resultatet bli dårligere.

De här nationalekonomerna visar också att den industriella revolutionen inte ledde till att arbetarna fick det sämre, och att den ekonomiska krisen på 1930-talet inte berodde på marknadsekonomin brister, utan på en felaktig penningpolitik från statens side. (...) Vidare visar den här forskningen att det på lång sikt inte finns något val mellan inflation och arbetslöshet. Regeringars försök att med en expansiv politik åstadkomma full sysselsättning till priset av något högre infation, leder i själva verket till både ökad inflation och ökad arbetslöshet.⁴⁴⁸

Den første artikkelen i serien gav en generell introduksjon til nyliberalismen, den neste utforsket Public-Choice skolen (PC-skolen). «*Antagandet om de rationella individerna leder till en annorlunda syn på statsmakten och härmed kommer vi in på en av de mest intressanta delarna av den nyliberala rörelsen nämligen den s k Public Choice skolan.*»⁴⁴⁹ PC-skolen er basert på det nyliberale menneskesynet og anvender økonomiske modeller til å forklare menneskelig adferd i politiske situasjoner. Adferden analyseres ut ifra et premiss om at alle aktørene er nyttemaksimerende individer og at alle mellommenneskelige relasjoner er transaksjoner, konklusjonen blir ofte at politiske institusjonene tjener som middel for enkeltaktørers egen vinning. Vekst i politiske institusjoner ble forstått som et resultat av politisk styrke og ikke behov. I tråd med PC-skolens analyser var ingen menneskelige system mer rettferdige enn det kapitalistiske markedssystemet.

«Public Choice ekonomerna börjar med att ifrågasätta Keynes och senare välfärdsteoretikerens syn på statsmakten(...) I stället betraktades också det offentliga som en

---

⁴⁴⁸ ibid

⁴⁴⁹ SAF-tidningen, «*Offentliga sektorn växer utan hänsyn till människornas behov*» Peter Stein og Rolf Englund Nr 6, 19/02.1981:4

marknad där deltagarna är rationella och försöker främja sina egna intressen...
“Det finns med andra ord en koncentration av fördelar och en spridning av kostnaderna(...) Den politiska marknaden kommer således att bestå av en mängd olika välorganiserade politiska påtrycks grupper och politikere som strävar efter att tillgodose tillräckligt många för att bli återvald(...) Den politiska makten är med andra ord inte nödvändigtvis mer rättvis än den ekonomiska.”⁴⁵⁰

PC-skolen la frem en teori om hvorfor den offentlige sektoren vokste så fort i velferdssamfunn. De mente at veksten i offentlig sektor ikke kom av et ønske om sosiale tjenester, men av at offentlig ansatte hadde mest å tjene på å organisere seg politisk. «*Den gruppe som har mest å vinne på å organisere seg er naturligvis de offentliganställda.*» Offentlig ansatte ble sett på som en stor gruppe ingen politikere turte å legge seg ut med. Problemet var ikke at de var onde mennesker, de var bare fanget av sine institusjonelle omgivelser.

“Vi hamnar i en ond cirkel med ständigt växande offentliga utgifter och ökad makt för offentliganställda som kamouflerar sina särintressen bakom den verbala täcksmanteln att de arbetar för det allmännas bästa... De här människorna skulle mycket väl kunna bli effektivare med en annan institutionell omgivning t ex som antällda i en mer konkurren utsatt sektor och lösningen på den offentliga sektorns effektivitetsproblem består inte heller i att låta folk från det privata näringslivet leda verksamheten, ty de blir lätt «omgivningens fångar»⁴⁵¹

PC-skolen hevdet at en velferdsstat ikke kunne fungere på sikt. Englund og Stein skrev at Sverige var preget av en overivrig stat som ønsket å beskytte konsumentene mot «*hänsynslösa företag*», men at svenskene måtte lære av USA. Ifølge PC-skolen var ønske om å begrense negative konsekvenser fra markedet selve grunnen til at velferdsstaten ikke kunne fungere på sikt. Selv i tilfeller som legemiddelproduksjon og miljøreguleringer var statlige reguleringer mer negative enn positive. «*Också i USA har man infört en mängd lagar och förordningar, t ex hårdare miljövårdslagar och ökad kontroll av läkemedelsproduktion [...]de negative effekterna av lagarna varit större än de positiva.*»⁴⁵² PC-skolens undersøkelser viste at det egentlig bare var byråkrater som tjente på markedsreguleringer, konsumentene på den andre siden var de store taperne. Hvis en bedrift produserte dårlige varer i et fritt markedssystem ville produsenten bli utkonkurrert. En byråkrat derimot vil ikke bli utkonkurrert. Velferdsstaten ble fremstilt som et mislykket system fordi politiske omfordeling ikke var markedsorientert, men basert på makt. Transaksjoner ble ikke gjennomført frivillig på en måte begge parter tjente på, de ble gjennomført gjennom en dra-kamp av organiserte særinteresser. «*Den politiska marknaden ger väl organiserade särintressen möjlighet att politiskt få igenom beslut till sin*

---

⁴⁵⁰ ibid

⁴⁵¹ ibid

⁴⁵² SAF tidningen, «*Varför misslyckas välfärdsstaten*» Stein og Englund. Nr.10 19/03.1981:6

*egen förman bakom fraser om allmänhetens och konsumentens interesse.»*⁴⁵³ Englund og Stein skrev av PC-skolen viste at hvis man virkelig bryr seg om de svake i samfunnet lar man markedet fungere fritt. «*Vad de svaga och eftersatta i samhället behöver är bra och billiga produkter, inte en ny klass av byråkrater som har makt att bestämma vad som är bra för dem.»*⁴⁵⁴ Reguleringer gjør det dyrt å produsere, noe som går utover konsumenten.⁴⁵⁵

En lignende argumentasjon ble fremmet i SAFs presentasjon av Østerikeskolen (Austrian School of Economics) som hevdet at alt kunne fikses innenfor rammene av eiendomsrett og fritt marked. Englund og Stein skrev at private monopol og miljøskader ofte brukt som argumenter for å regulere næringslivet, men at østerrikeskolen hadde en bedre løsning på disse problemene. Miljøproblemer kunne reguleres på markedsnivå hvis miljøet inngikk i den private. «*Att ett företag kan smutsa ner miljön beror på att det inte betalar kostnaderna för detta. Man bör därför förbättra äganderätt strukturen så att även t ex miljön kommer att ingå i företagets kostnadsbild.»*⁴⁵⁶ Politisk pålagte miljøreguleringer kunne ikke fungere fordi de blir bestemt av politikere. Politikeres avgjørelser var avhengig av interessegruppers kapasitet til å skape politisk press. PC-skolens argument ble anvendt til å bygge opp under Østerikeskolens argument mot politisk styrt regulering. Problemet med privat monopol ble løst av østerikeskolen med at de ikke så noe problem med private monopol så lenge monopolet fulgte markedsprinsipper.

«I vissa fall kan det- hävder de- till och med vara motiverat med monopol, nämligen om det finns stordriftsfördelar. Lösningen består då i att privata monopol som inte hindrar potentiella konkurrenter från att komma in på marknaden. Ett privat monopol, som hela tiden har konkurrens hot hängande, betar sig på ett annat, och för konsumenterna mer fördelaktigt sätt, än ett statligt monopol, som har sitt monopol i skydd av lagstiftning.»⁴⁵⁷

Eiendomsrettsskolen, som ble introduser og forklart med en gjennomgang av Douglas North sin økonomiske analyse av vestens historie. «*En gren inom den nyliberala rörelsen är den s k äganderättsskolan.»*⁴⁵⁸ North konkluderer med at vestens økonomiske fremvekst ikke kom som et resultat av den industrielle revolusjonen, men som et resultat av den privateiendomsretten som vokste frem i England og Nederland på 1500 og 1600-tallet. Teorien kan oppsummeres med at når man endelig fikk innført privat eiendom begynte

---

⁴⁵³ ibid

⁴⁵⁴ ibid

⁴⁵⁵ ibid

⁴⁵⁶ SAF tidningen «*Privata monopol kan ge fördelar*» Stein og Englund Nr.16 30/04.1981:14

⁴⁵⁷ ibid

⁴⁵⁸ SAF tidningen «*Ägnderätten grunden för dagens välstånd*» Stein og Englund Nr. 14 15/04.1981:11

markedskreftene å fungere og kursen mot den moderne velstanden var satt. «*För första gång fick man nu individuell äganderätt och bönderna fick själva bestämma vad de skulle producera och hur. Därmed blev det plötsligt lönsamt att försöka introducera nya och bättre produktionsmetoder.*»⁴⁵⁹ North skrev om den politisk turbulente perioden i Englands historie der allmenningene ble inngjerdet. Ved å separere økonomi fra samfunnet og analysere økonomisk utbytte konkluderte North med at privatiseringen var en god ting, produksjonen økte på sikt. Analysen ble presentert uten å ta stilling til de sosiale endringene som oppstod da store mengder bønder gikk fra å være selvforsynt på allmenningen til å jobbe for godseiere. Den nevnte ikke hvordan eksproprieringen ofte kom med tvang og makt, eller de blodige opprørene som fulgte.⁴⁶⁰ Teksten fokuserte i hovedsak på de økonomiske fordelene med privatisering, som kom av sentralisering, produksjon for profitt, konkurranse, stordrift og stor tilgang på billig arbeidskraft.

I 1981 arrangerte MPS sitt første møte i Sverige.⁴⁶¹ I anledning med møte i Stockholm fikk SAF-tidningen et tosiders intervju med Friedrich Hayek.

Det går en ny våg av ekonomisk tänkande över världen. I spåren av det förlorade 70-talets misslyckades politik får nu den s k nykonservativa eller nyliberala ekonomiska skolan luft under vingarna (...) Som gudfaren i denna ekonomiska ideologi framstår Friedrich von Hayek.⁴⁶²

Hayek hadde et simpelt budskap til Sverige: «*Svenska politiker och fackföreningsledare har lika litet som politiker och fackföreningar någon annanstans i världen begripit vart deras politik leder. Den leder til socialism, inflation, arbetslöshet och systemets sammanbrott*»⁴⁶³ Alle former for kollektiv intervensjon i markedet vil føre til sosialisme og markedsøkonomiens sammenbrudd. «*Ingen kan hävda att han eller hon har en moralskt rätt till ett jobb till en viss lön om inte marknaden ger den rätten.*»⁴⁶⁴ Arbeidsgiver/taker situasjonen var ikke en sosial relasjon, det finnes ikke noe som maktposisjoner, men en transaksjon av varer og tjenester mellom opplyste rasjonelle individer. Markedet var summen av alle opplyste rasjonelle

---

⁴⁵⁹ ibid

⁴⁶⁰ Linebaugh Peter, «*The Magna Carta manifesto: Liberties and Commons for All*» University of California Press, London 2008

Blomley N. "Making Private Property: Enclosure, Common Right and the Work of Hedges." Rural History 18:1-21, doi:10.1017/S0956793306001993 [sist aksessert 8/3.2019]

⁴⁶¹ Past meetings (<https://www.montpelerin.org/past-meetings-2/>) [12/03.2019]

⁴⁶² SAF-tidningen «*Friedrich Von Hayek, Krisen kan inte lösas utan en mycket stor arbetslöshet*» Mats Halvarsson Nr.9, 12/03.1981:8-9

⁴⁶³ ibid

⁴⁶⁴ ibid

individens ønsker, beslutninger og handlinger gitt til uttrykk ved lettbegripelige prissignaler.⁴⁶⁵ Hayek sa at flere av organisasjonene som ble ansett som «gode», fordi de kjempet for de svakes rettigheter i samfunnet, egentlig utgjorde en trussel for samfunnet. De kunne forstyrre markedsmekanismene selve samfunnet var basert på. Omfordeling var ikke nødvendig fordi markedet i seg selv var solidarisk. «-Marknaden ger solidaritet i den mening att den visar den bästa resursallokering villket ger de bästa resultaten för den totala ekonomin.»⁴⁶⁶ Hvis det svenske folket ikke forstod disse sammenhengene ville det vært dømt til å møte økonomisk stagnasjon og inflasjon.

Oppsummering:

Det nyliberale skifte før kongress-80 fortsatte og eskalerte etter kongressen. Et tydelig symbol på dette var at det ble lagt frem en systematisk presentasjon av forskjellige nyliberale teorier i SAF-tidningen. Teoriene ble satt inn i en svensk kontekst og brukt til å forklare ting som hvorfor den offentlige sektoren vokste. Som vi kunne se var de forskjellige teoriene bundet sammen i en nyliberal ideologi. Premisset for kritikken av statlig styring og forsvaret av det frie markedet lå i det nyliberale menneskesynet. Det ble skrevet at Sverige måtte lære av utviklingen i USA. Reguleringer av økonomien var i hovedsak bare til fordel for byråkrater, mens produsenter og konsumenter hadde fordeler av frie markeder. SAF opprettet flere organisasjoner utover 80-tallet som var inspirert av organisasjoner fra det nyliberale nettverket. I 1981 ble det første MPS møte organisert i Sverige.

---

⁴⁶⁵ ibd

⁴⁶⁶ ibid

Kapittel 9: Konklusjon

I denne oppgaven har jeg sett på organisasjonen *Mont Pèlerin Society* som et intellektuelt senter for et politisk nettverk som jobber med å spre en nyliberal ideologi på tvers av landegrenser. For å undersøke hvorvidt denne organisasjonen hadde innflytelse på den politiske utviklingen i Sverige undersøkte jeg opinionsarbeidet til den Svenska Arbetsgivareföreningen. Spørsmålet jeg forsøkte å svare på var: Hvordan endret den Svenska Arbetsgivareföreningen sitt opinionsarbeid seg etter å ha kommet i kontakt med *Mont Pèlerin Society*?

For å svare på problemstillingen gikk jeg gjennom SAF sin utvikling slik den kom til uttrykk i *Arbetsgivare/SAF-tidningen*. Gjennomgangen av opinionsarbeidet viste til både brudd og kontinuitet. Etter at SAF kom i kontakt med MPS i 1977 endret opinionsarbeidet seg. SAFs argumenter ble adskillig mer ideologiske og baserte seg på et nyliberalt verdenssyn, noe som markerer et brudd. Denne endringen sammenfalt med at SAF opprettet og utviklet en rekke nye organisasjoner. Disse organisasjonene var tydelig inspirert av organisasjoner fra det nyliberale nettverket. Undersøkelsen har også vist at endringen i opinionsarbeid var basert på et fundament SAF hadde brukt lang tid på å legge. Hadde det ikke vært for en langsiktig mobilisering av næringslivet ville nok ikke det ideologiske programmet fått det samme gjennomslaget.

Analysen av Sture Eskilsson sitt Promemoria fra 1971 viste at SAF arbeidet med en langsiktig strategi for å endre det svenske samfunnet. Den overordnede strategien for opinionsarbeid fra 1971 hadde allerede flere likhetstrekk med måten MPS bedrev opinionsarbeid. Arbeidet skulle påvirke en samfunnsgruppe som ble kalt «*opinionsbyggere*», som igjen skulle påvirke meningene til folket. Eskilsson definerte denne gruppen på samme måte som Friedrich Hayek hadde gjort 20 år tidligere. Et helt sentralt mål med opinionsarbeidet var å skape en ny ideologi som forbedret forholdene til det private næringslivet i Sverige. På samme måte som Hayek hadde foreslått, skulle ideologien være et individualistisk og positivt alternativ til sosialismen. Organisasjonen arbeidet også med å påvirke kommende generasjoner gjennom universitets- og skolearbeid. Selv om strategiene hadde likhetstrekk, er det ikke bevis på hvor vidt SAF var i kontakt med MPS i perioden eller ikke. Jeg har ikke funnet noen andre indikatorer på kontakt. De strategiske likhetstrekkene kan være en ren tilfeldighet. En mer sannsynlig forklaring vil være at Sture Eskilssons var inspirert av internasjonal litteratur om opinionspåvirkning. Eskilsson var tross alt informasjonssjef for SAF. Det stod både i biografien hans og i

promemoriaet at SAF jobbet med å importere litteratur. Ut ifra promemoriaen er det sikkert at SAF skulle bruke tidsskriftet *Arbetsgivaren* som et virkemiddel for opinionsbygging. *Arbetsgivaren* var en av de viktigste kommunikasjonskanalene mellom SAF sentralt og organisasjonens medlemmer. Strategien var at SAF skulle bruke *Arbetsgivaren* til å påvirke og mobilisere næringslivet som videre skulle bidra med å påvirke samfunnet.

I analysen av *Arbetsgivaren* fra 1971 og frem til 1977, kan vi se at det foregikk en gradvis eskalering i mobiliseringen av næringslivet. En stor del av opinionsbyggingen gikk ut på å uttrykke en økende misnøye med diverse holdninger i det svenske samfunnet, som gikk på bekostning av næringslivet. På starten av 1970-tallet ble de svenske holdningene i hovedsak presentert som et resultat av mangel på kunnskap og forståelse. I løpet av 70-tallet ble denne forklaringen endret til at det var den sosialistiske ideologien i samfunnet og det venstrevridde media som var hovedproblemet. Ironisk nok ble kritikken av et venstrevridde media lagt frem samtidig som organisasjonen jobbet med å få stor innflytelse over media som mulig.

SAF koblet opinionsarbeid opp til et kollektivt næringslivsprosjekt for første gang i 1973. SAF oppfordret medlemmene sine til å anvende informasjon fra SAF for å informere sine ansatte og andre personer de kunne nå ut til. Næringslivet ble også oppfordret til å stå sammen om å forsvare sine interesser. To år senere skrev Eskilsson at næringslivet hadde både mulighet og ansvar til å styre den svenske samfunnsutviklingen. Før den samlende kongressen i 1977 hadde SAF laget et eget symbol som kunne bæres av de som ønsket å forsvare det private næringslivet. SAF arbeidet for å skape en felles identitet for bedriftseiere. Samfunnssynet som ble lagt frem i *Arbetsgivaren* støttet opp under blandingsøkonomien og den svenske modellen. Organisasjonen uttrykket den ønsket mer markedsøkonomi og profitt innad i denne modellen. I promemoriaet stod det at SAF hadde som mål å skape næringslivets ideologi, men det var vanskelig å finne tegn på en slik ideologi før Kongress-77. Organisasjonen la ikke frem en tydelig sammenhengende ideologi, men forsvarte næringslivets interesser innenfor rammene av det eksisterende samfunnssystemet. Generelt kan samfunnssynet beskrives som anti-sosialistisk og konsekvent individualistisk. Individets interesser ble ofte satt i konflikt med kollektive organiseringer. Forsvaret av markedsøkonomien og individets interesser ble mer bestemt gjennom årene, men ble ikke begrunnet i et nyliberalt menneskesyn.

Fra litteraturen virker det som SAF kom i kontakt med det nyliberale nettverket for første gang i 1977. Denne kontakten ble opprettet gjennom IEA i London, som satte Sture Eskilsson og Carl-Johan Westholm i kontakt med MPS. Etter at kontakten var opprettet bestemte SAF seg

for å utvide og endre opinionsarbeidet sitt gjennom en rekke nye organisasjoner. Blant disse nye organisasjonene var i hvert fall Timbro, Ratio, Mgruppen, Market Corner og MAS formet etter, eller inspirert av organisasjoner som allerede eksisterte i det nyliberale nettverket.

Den empiriske analysen av kildematerialet viser at det var en klar endring i perioden 1977-1980. Opinionsarbeidet til SAF gikk fra å være organisert som et informasjonsarbeid til å bli et ideologisk arbeid. I starten av 1978 anså organisasjonen seg først og fremst som en forhandlingsorganisasjon, på slutten av året ble det stadfestet at opinionsarbeid var organisasjonens første prioritet. Et viktig element i denne overgangen var det ideologiske programmet «*Skapande eller bevakande Sverige*» som ble lagt frem i 1979. Carl-Johan Westholm hadde utviklet dette programmet etter at han kom i kontakt med MPS. Det ideologiske programmet la frem en nyliberal virkelighetsbeskrivelse som ble aktivt diskutert i Arbetsgivaren/SAF-tidningen. Det ble skrevet at hvis SAF-medlemmene ikke klarte å føre denne nye ideologien ut i samfunnet var Sverige dømt til å bli et sosialistisk land. Det var ikke bare det nye programmet som la frem en nyliberal ideologi. Mange av tekstene som kom på trykk i tidsskriftet la frem argumenter basert på nyliberale premisser. Innen 1980 omtalte SAF seg selv som en «*ideologisk folkrörelse*» som ikke bare skulle redde økonomien, men også moralen til det svenske samfunnet. For å få til dette opprettet SAF en egen ideologi-skole som skulle lære opp næringslivsaktører i nyliberal ideologi. SAF mente det var viktig at næringslivsaktører tok kurs og satte seg inn i nyliberalismen. SAF skrev at organisasjonen jobbet med å lære opp politikere og beslutningstagere med det nye budskapet, men at budskapet ville virke mer troverdig hvis det samtidig kom direkte fra landets bedrifter. Etter kongress-80 og gjennom resten av 80-tallet tjente SAF-tidningen som et nyliberalt talerør. I 1981 utførte SAF en systematisk gjennomgang av teorier som var utviklet av det nyliberale tankekollektivet. Den ideologiske offensiven SAF startet etter å ha kommet i kontakt med det nyliberale nettverket kom ikke som lyn fra klar himmel. SAF hadde lagt et fundament for opinionsbygging gjennom 70-tallet som muliggjorde den effektive spredningen av ideologi.

SAF startet et omfattende opinionsarbeid for å forsvare den private eiendomsretten og det kapitalistiske systemet mot sosialdemokratiske reformer på slutten av 60-tallet. Dette opinionsarbeidet endret karakter på slutten av 70-tallet da det ble mer ideologisk orientert. Undersøkelsen min av Arbetsgivaren/SAF-tidningen har vist at opinionsarbeidet til SAF fikk en tydelig nyliberal karakter etter at organisasjonen kom i kontakt med det nyliberale nettverket rundt MPS, på slutten av 1970-tallet. Dette funnet strider ikke mot tidligere undersøkelser av

temaet. Funnene virker komplementerende ved å løfte fokuset opp på et transnasjonalt samarbeid mellom næringslivsaktører, tankesmier og ideologer.

Videre forskning:

For en mer fyldig undersøkelse av SAF sitt samarbeid det nyliberale nettverket vil det være mulig å gå igjennom SAF sine arkiv på *Centrum för näringslivshistoria*. Her er det potensiale for finne informasjon som gir bedre oversikt over omfanget av kontakten mellom SAF og medlemmer av det nyliberale nettverket. En gjennomgang av SAF sine konferanser og utdannelsesmateriale vil kunne gi et tydelig bilde på den interne utviklingen i organisasjonens opinionsarbeid. For å teste ut ideologiske skoleringen som ble arrangert av «SAF:s *arbetsgivarpolitiska verksamhet*» gikk ut på.

Skulle en, i motsetning til meg, få tilgang på Timbros arkiver vil det mye mulig gi et godt kildegrunnlag for en mer detaljert undersøkelse enn hva jeg har fått gjort.

Sett i et større perspektiv mener jeg at det er veldig viktig å utforske det nyliberale nettverket. Hver for seg er tankesmiene innflytelsesrike og effektive, sammen har de en imponerende kapasitet til å påvirke det politiske bilde i verden. Et område som det bør forskes mer på hvordan det nyliberale nettverket jobber med miljøreguleringer og menneskeskapte klimaendringer.

Bibliografi

Trykte kilder:

Anvendt litteratur:

- Avner, Offer og Gabriel, Söderberg: *The Nobel Factor: The Nobel Prize in Economics, Social Democracy, and the Market Turn*. Princeton University press, 2016
- Aylott Nicholas. "The Swedish Social Democratic Party" i Ladrech R, Marlière P. (eds) *Social Democratic Parties in the European Union*. Palgrave Macmillan, London 1999
- Berggren, Henrik: *Vidunderlige dager i vente. En biografi av Olof Palme*. Versal 2010
- Bergh, Andreas og Erlingsson, Gissur Ó: «Den tysta omvälvningen: Svenska liberaliseringar 1980–2000.» i *Reform: Förändring och tröghet i välfärdsstaterna*. Stockholm 2009
- Berman, Sheri: *The Primacy of politics, Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*. Cambridge University Press 2006
- Birch Kean og Springer Simon og MacLeavy Julie (red): *The Handbook of Neoliberalism*. Routledge, New York 2016
- Boréus Kristina: *Högervåg, Nyliberalism och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989*. Tiden, Stockholm 1994
- Brown, Wendy: *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*, MIT Press, Zone Books 2015
- Chomsky, Noam: *Profit Over People, Neoliberalism and Global Order* Seven Stories Press, New York 1999
- Claes, Dag Harald og Lie, Amund og Mydske, Per Kristen (red.): *Nyliberalisme- Idéer og Politisk Virkelighet*, Universitetsforlaget, Oslo 2007
- De Geer, Hans: *I vänstervind och högervåg, SAF under 1970-talet* Allmänna förlaget 1989
- Eliassen, Kjell A. og Sitter Nick: *Understanding Public Management*. Sage, London 2008
- Eskilsson, Sture: *Från folkhem till nytt klassamhälle, Ett högerspöke berättar*. Sicher og Co, Otavas Tryckeri AB, Keuru Finland 2005
- Friedman, Milton: *Capitalism and Freedom*. University of Chicago press, Chicago 1962
- Hansson, Sven Ove og Lodenius, Anna-Lena: *Operation högervridning*, Tiden, Sjuhäradsasbygdens tryckeri, Borås 1988
- Hansson, Sven Ove: *SAF i politiken, En dokumentation av näringslivsorganisationernas opinionsbildning*. Tiden, Kristianstad boktryckeri AB, Stockholm 1984
- Hartwell, Roland Max: *A History of the Mont Pelerin Society*. Liberty Fund, Indianapolis 1995
- Harvey, David: *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press, New York 2005

- Harvey, David: *The Enigma of Capital, and the crises of capitalism*. Profile Books, London 2010
- Hauge, Stian: *Storrenjøring i Sverige, En diskursanalytisk tilnærming til debatten om krisen i det svenske sosialdemokratiet og den internasjonale sosialismens sammenbrudd*. NTNU, Trondheim 2005
- Hayek, F.A: *The Road to Serfdom*. University of Chicago Press; 50th Anniversary edition (1944), Chicago 1994
- Heywood, Andrew: *Political Ideologies* Palgrave Macmillan, Kina, 5th edition 2012
- Hirdman, Yvonne: *Vi Bygger Landet, en svenska arbetarrörelsens historia från Per Görtek till Olof Palme*. Pogo Press, Stockholm 1979
- Holwill, Richard, *The First Year*, The Heritage Foundation, Washington D.C. 1981
- Johansson, Lars Anders: *Hotet och illviljans kolporatörer, om mediebilens av näringslivets opinionsbildning 1970-2012*. Timbro, Scandbook, Falun 2012
- Jones, Daniel Stedman: *Masters of the Universe: Hayek, Friedman and the birth of Neoliberal Politics*. Princeton University Press, New Jersey 2012
- Klein, Naomi: *The Shock Doctrine, The Rise of Disaster Capitalism* Picador, Canda 2007
- Linebaugh, Peter: *The Magna Carta manifesto: Liberties and Commons for All*. University of California Press, London 2008
- Marsdal, Magnus og Wold, Bendik: *Tredje Venstre-for en radikal individualisme*. Forlaget Oktober, 2005
- Mats, Lundahl, *Seven Figures in the History of Swedish Economic Thought* Palmgrave Macmillan, 2015
- Mirowski, Philip: *Never Let a Serious Crisis Go to Waste: How Neoliberalism survived the Financial Meltdown*, Verso, London 2013
- Mirowski, Philip, Plehwe Dieter: *The road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, Harvard University Press 2009
- Möller, Tommy, *Svensk politisk historia- Strid och samverkan under tvåhundra år*. Studentlitteratur AB, Lund 2015
- Murray Georgina, Salas-Porras Alejandra, *Think Tanks and Global Politics, Key Spaces in the Structure of Power* Palgrave Macmillan, New York 2017
- Péteri György: “Before the Schism, Revisiting György Lukács’s “Plebian Democracy” in a Global Perspective” i *Samtidshistoria och politik*, Ait Otta AS, Norge 2004
- Sejersted, Francis: *Sosialdemokratiets tidsalder* Pax forlag A/S, Oslo 2005

Svanborg-Sjövall Karin: *Kentucky Fried Children? Om den Svenska valfrihetens rötter -och dess fiender* Timbro, Scanbook, Falun 2011

Svegfors, Mats og Hjertqvist, Johan og Fröroth Gunnar: *Timbro.20.nu, tre inlägg om en 20-årig tankesmedjas insatser och uppgifter*_Timbro, Erlander Gotab, Stockholm 1998

Torsten Svensson: *Novemberrevolutionen – Om rationalitet och makt i beslutet att avreglera kreditmarknaden 1985*. Finansdepartementet. Stockholm 1996

Wiklund, Martin: *I det modernas landskap, Historisk orientering och kritiske berättelser om det moderna Sverige mellan 1960 och 1980*. Brutus Östlings Bokförlag, Stockholm 2006

Göteborgs universitetsbibliotek Humanistiska bibliotek (G)

Humbibl MAG PER : G per fol 882, ISSN (print) : 0044-8567

Svenska Arbetsgivareföreningen. Arbetsgivaren : Tidning För Svenska Arbetsgivareföreningen(1971-1980). Print, Stockholm:

Arbetsgivaren Nr. 3, 12/02.1971
Arbetsgivaren Nr. 4, 27/02.1971
Arbetsgivaren Nr. 5, 12/03.1971
Arbetsgivaren Nr. 11, 22/03.1971
Arbetsgivaren Nr. 16, 10/08.1971
Arbetsgivaren Nr. 1, 13/01.1972
Arbetsgivaren Nr. 11, 24/05.1972
Arbetsgivaren Nr. 1, 11/01.1973
Arbetsgivaren Nr. 7, 22/02.1973
Arbetsgivaren Nr. 11, 22/03.1973
Arbetsgivaren Nr. 12, 29/03:1973
Arbetsgivaren Nr. 14, 12/04.1973
Arbetsgivaren Nr. 17, 03/05.1973
Arbetsgivaren Nr. 33, 11/10.1973
Arbetsgivaren Nr. 32, 04/10.1973
Arbetsgivaren Nr. 33, 11/10.1973
Arbetsgivaren Nr. 5, 07/02.1974
Arbetsgivaren Nr. 12, 28/03.1974
Arbetsgivaren Nr. 15, 25/04.1974
Arbetsgivaren Nr. 17, 02/05.1974
Arbetsgivaren Nr. 11, 21/03.1975
Arbetsgivaren Nr. 16, 07/05.1975
Arbetsgivaren Nr. 37, 13/11.1975

Arbetsgivaren Nr. 38, 20/11.1975
Arbetsgivaren Nr. 1, 16/01.1975
Arbetsgivaren Nr. 3, 30/01.1975
Arbetsgivaren Nr. 4, 06/02.1975
Arbetsgivaren Nr. 5, 13/02.1975
Arbetsgivaren Nr. 6, 20/02.1975
Arbetsgivaren Nr. 10, 13/03.1975
Arbetsgivaren Nr. 18, 22/05.1975
Arbetsgivaren Nr. 28, 09/09.1975
Arbetsgivaren Nr. 23, 03/06.1976
Arbetsgivaren Nr. 27, 20/09.1976
Arbetsgivaren Nr. 28, 09/09.1976
Arbetsgivaren Nr. 40, 02/12.1976
Arbetsgivaren Nr. 1, 13/01.1977
Arbetsgivaren Nr. 20, 26/05.1977
Arbetsgivaren Nr. 33, 25/08.1977
Arbetsgivaren Nr. 37, 22/09.1977
Arbetsgivaren Nr. 47, 1/12.1977
Arbetsgivaren Nr. 2, 19/01.1978
Arbetsgivaren Nr. 3 26/01.1978
Arbetsgivaren Nr. 7, 23/02.1978
Arbetsgivaren Nr. 8, 02/03.1978
Arbetsgivaren Nr. 9, 09/03.1978
Arbetsgivaren Nr. 12, 06/04.1978
Arbetsgivaren Nr. 23, 22/06.1978
Arbetsgivaren Nr. 35, 25/10.1978
Arbetsgivaren Nr. 39 23/11.1978
Arbetsgivaren Nr. 41, 07/12.1978
Arbetsgivaren Nr. 42, 7/12.1978
Arbetsgivaren Nr. 40 30/11.1978
Arbetsgivaren Nr. 3, 25/01.1979
Arbetsgivaren Nr. 5, 08/02.1979
Arbetsgivaren Nr. 8, 01/03.1979
Arbetsgivaren Nr. 9, 08/03.1979
Arbetsgivaren Nr. 11, 22/03.1979
Arbetsgivaren Nr. 12, 29/03.1979
Arbetsgivaren Nr. 17, 10/05.1979
Arbetsgivaren Nr.18, 17/05.1979
Arbetsgivaren Nr. 24, 09/09.1979
Arbetsgivaren Nr. 30 20/09.1979
Arbetsgivaren Nr. 33, 11/10.1979
Arbetsgivaren Nr.1 10/01.1980
Arbetsgivaren Nr.7, 21/02.1980
Arbetsgivaren Nr.1, 10/01.1980
Arbetsgivaren Nr.4 31/01.1980
Arbetsgivaren Nr.7 21/02.1980
Arbetsgivaren Nr. 8, 28/02.1980

Plassering: Humbibl MAG PER: per ligg fol 613, ISSN (print) : 0349-6740

Svenska Arbetsgivareföreningen. *SAF-tidningen : Arbetsgivaren : Tidning För Svenska Arbetsgivareföreningen* (1980-1981). Print, Stockholm:

SAF-tidningen Nr. 16 30/05.1980
SAF-tidningen Nr. 19, 22/05.1980
SAF-tidningen Nr. 20, 29/06.1980
SAF-tidningen Nr. 26, 21/08.1980
SAF-tidningen Nr. 27, 28/08.1980
SAF-tidningen Nr. 28, 04/09.1980
SAF-tidningen Nr. 33, 09/10.1980
SAF-tidningen Nr. 34, 26/10.1980
SAF-tidningen Nr. 35, 23/10.1980
SAF-tidningen Nr. 36, 30/10.1980
SAF-tidningen Nr. 38, 13/10.1980
SAF-tidningen Nr. 39, 20/10.1980
SAF-tidningen Nr. 41, 24/12.1980
SAF-tidningen Nr. 42, 11/12.1980
SAF-tidningen Nr. 5, 12/02.1981
SAF-tidningen Nr. 6, 19/02.1981
SAF-tidningen Nr. 9, 12/03.1981
SAF-tidningen Nr. 10, 19/03.1981
SAF-tidningen Nr. 14, 15/04.1981
SAF-tidningen Nr. 16, 30/04.1981

Digitale kilder:

Atlas-network, (<https://www.atlasnetwork.org/partners/global-directory>) [18/03.2019]

Atlas-network, Timbro (<https://www.atlasnetwork.org/partners/global-directory/timbro>)
[24/03.2019]

Blomley N. "Making Private Property: Enclosure, Common Right and the Work of Hedges."
Rural History 18:1-21, doi:10.1017/S0956793306001993 [sist aksessert 8/3.2019]

Bröms Joakim, *Arvid Fredborg som Nyliberal*, (<http://joakimbroms.se/wp-content/uploads/2015/12/Arvid-Fredborg-som-nyliberal-Joakim-Broms.pdf>)
[03/03.2019] Lunds Universitet, 2015

Butler Eamonn, *A SHORT HISTORY OF THE MONT PELERIN SOCIETY*, fra
montpelerin.org, (<http://rybn.org/thegreatoffshore/THE%20GREAT%20OFFSHORE/1.ENCYCLOPEDIA/MONT%20PELERIN%20SOCIETY,%201947/DOCS/A%20SHORT%20HISTORY%20OF%20THE%20MONT%20PELERIN%20SOCIETY%20By%20Eamonn%20Butler.pdf>) [31/03.2019]

Cornelissen Lars: '*How can the people be restricted?*': *the Mont Pèlerin Society and the problem of democracy, 1947–1998*, *History of European Ideas*, 43:5, 507-524,
(<https://doi.org/10.1080/01916599.2017.1365745>) [04/02.2019] Routledge, 2017

- Dahlqvist Hans: *Fri att konkurrera, skyldig att producera: En ideologisk granskning av SAF 1902-1948* (<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:206686/FULLTEXT01.pdf>) [12/03.2019] Acta Wexionensia, Nr. 31/2003, Växjö University Press, 2003
- Farrant Andrew og McPhail, Edward og Berger Sebastian: "Preventing the "Abuses" of Democracy: Hayek, the "Military Usurper" and Transitional Dictatorship in Chile?" *American Journal of Economics and Sociology* 71, no. 3 (<http://www.jstor.org/stable/23245188>), [05/02.2019] 2012
- Frost Gerald: *Anthony Fisher, Champion of Liberty*, Institute of Economic Affairs, (<http://mannkal.org/downloads/guests/antonyfisher.pdf>) [08/12.2018] Profile Books Ltd. London, 2002
- Gustavsson, Nils: *Den svenska modellen, Var är den på väg?* (<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1887785&fileOid=1887789>) Lund universitet 2009[10/05.2019]
- Hayek, Friedrich August: "Individualism and Economic Order." *A 'Free' Enterprise and Competitive Order*, University of Chicago Press, (<http://www.library.fa.ru/files/Hayek-Individualism.pdf>) [03/01.2019] Chicago:1948
- Hayek, F.A. *The Intellectuals and socialism*. reprinted from University of Chicago Law Review, (https://mises.org/sites/default/files/Intellectuals%20and%20Socialism_4.pdf), 1949
- Lagen om anställningsskydd 1982, (<https://lagen.nu/1982:80>) [14/02.2019]
- Lundahl Mats og Nilsson Sven-Arne: «Ekonomien som debattör -Sven Rydenfeldt» (<https://www.nationalekonomi.se/sites/default/files/NEFfiler/43-6-mlsan.pdf>) [23/02.2019] *Ekonomisk debatt Nr.6, årgang 43*, 2015
- Mirowski, Philip: *The Political Movement that Dared not Speak its own Name: The Neoliberal Thought Collective Under Erasure*, Working Paper No. 23, (<https://www.ineteconomics.org/uploads/papers/WP23-Mirowski.pdf>) [18/03.2019] University of Notre Dame, 2014
- Mont Pèlerin Directory -2013 (https://www.desmogblog.com/sites/beta.desmogblog.com/files/MPS-2013-membership-listing_Redacted.pdf) [20/04.2019]
- Olsson, Gregg M: *Re-Modelling Sweden: The Rise and Demise of the Compromise in a Global Economy*. Social Problems, Vol.43, No.1 pp-1-20, Oxford University Press (https://www.jstor.org/stable/3096891?seq=1#page_scan_tab_contents) [21/07.2018] 1996
- Pontusson, J. "At the End of the Third Road: Swedish Social Democracy in Crisis." *Politics & Society*, Nr. 20, (<https://doi.org/10.1177/003232929202000304>) [12/03.2018] 1992

SCB, historisk kalkulator: <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/prisomraken/>
[05/04.2019]

Shammas, Victor Lund: *Burying Mont Pèlerin: Milton Friedman and neoliberal vanguardism* (<https://doi.org/10.1111/1467-8675.12322>) [20/03.2019] Constellations, 2017

Smith Adam: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. (1789) The Project Gutenberg, Digitalisert av Muir Colin og Widger David
(<http://www.gutenberg.org/ebooks/3300>) [Lastet ned 20/10.2018] [Ebook#3300]
2009

Westerberg Rikard: *The Secret Bureau. Unknown Connections between Swedish business and the non-socialist political opposition 1962-1984*. Institute of Economic and Business History Research (EHFF), Stockholm School of Economics, 2018
(https://ebha.org/public/C9:paper_file:68) [04/01.2019]

Bilde kilde:

Hansson, Sven Ove og Lodenius Anna-Lena: *Operation högervridning*. Tiden, Sjuhäradsbygdens tryckeri, Borås, 1988 : 21

Vedlegg:

(Bilaga: Ett hemlig PM,

Föredragning för SAF:s styrelse 18/3 71

Informationsverksamheten

I samband med föredragningen rörade utställningen Framsyn i Oktober förra året överlämnades till styrelsen en översikt av informationsverksamheten vid avdelningen för samhällskontakt. I denna framfördes synpunkten att en ramplanering av verksamheten för en längre period vore önskvärd. Avsikten med denna föredragning är att dels söka skissera några huvudlinjer för verksamhetens uppläggning för de närmaste tre åren, dels att något mer detaljerat redovisa aktuella projekt för innevarande år.

Först en erinran om en fundamental utgångspunkt. Vi driver informationsarbetet inte för opinionens egen skull utan för det påverkan det har på faktiska skeenden. På en rad väsentliga områden är det uppenbart att det råder en direkt växelverkan mellan det faktiska skeendet på olika handlingsplan och den samhällsdebatt som förs på olika kommunikationsplan.

I den tidigare åberopade promemorian betonas sambandet mellan de för företagen viktigaste handlingsplanen- det politiska, det fackliga och det företagsinterna och de olika kommunikationsplan, där opinionsbildningen utformas. I det försök till systematisk planläggning av verksamheten som utgått från denna modell har uppmärksamheten riktats speciellt på den kvalificerade debattens strategiska roll, på behovet av en intern näringsliv debatt, på den stora betydelsen av opinionsbildning inom skolan samt på arbetsplatsernas unika ställning som kommunikationsplattform. Vidare har vi arbetat från den grundläggande utgångspunkten att vad som krävs är kommunikation, dvs. information + återkoppling för att åstadkomma en verklig opinionsbildning effekt. Detta synsätt begränsar uppenbarligen användningen av den direkta masskommunikationen.

Den teoretiske debatten

Den kvalificerade debatt som drivs på en hög teoretisk nivå har en utomordentlig betydelse för opinionsbildningen i stort. Det visar inte minst exemplet från den vänstervågen som svept fram de senaste åren. Den skulle knappast ha varit möjlig utan de insatser som gruppen «unga filosofer» gjorde för nu ungefär fem år sedan. Det spelar ingen roll om en sådan ideologisk primärdebatt omfattes endast av ett mindre antal personer. Den är nödvändig för att idéerna skall utvecklas och få den rätta formuleringen. En teoretisk högtstående diskussion av detta slag är också nödvändig för att kunna attrahera den ideologiskt intresserade ungdomen.

Det är emellertid inte bara för dessa ungdomars skull som jag tror att en debatt av detta slag är kanske det allra viktigaste moment i opinionsbildning arbetet. Med någon dramatisering skulle jag vilja hävda att det svenska samhället i dag längtar efter ett positivt utformat ideologiskt alternativ till den marxistiska socialismen.

Att påpeka detta behov är väsentlig lättare än att åstadkomma insatser för att fylla det. Här anges de vägar som vi tror är viktigast. (Bild 2) Det gäller att åstadkomma en motvikt till det stora flödet av vänsterlitteratur i form av debattböcker och tidskriftsartiklar. Detta är en svår uppgift främst till följd av knappheten på lämpliga författare. Det bör noteras att näringslivet som sig bör har en god förmåga att produktivt sysselsätta kompetenta människor och att det

blir ganska dyrbart att lösgöra dem för att åstadkomma debattinlägg. Det är emellertid en väg som vi redan börjat arbeta på och under utvecklandet av rätt stor diskretion har medverkat till att ett antal debattböcker har kommit till stånd. I någon mån kan givetvis vi som arbetar inom organisationerna själva bidra till debatten, men i stor utsträckning måste vi använda oss av utanförstående krafter. Ett viktigt och något mer lättadministrerat led av denna verksamheten är översättningar av utländsk litteratur. Det finns i de stora länderna en förhållandevis omfattande antimarxistisk litteratur, som inte är översatt. Vi bör medverka till att detta kommer till stånd.

I och med att denna debatt börjar rulla, kommer man hoppas att bokförlagen upptäcker att det finns en tillräckligt stor grupp av icke-marxistiska människor, som läser debattböcker och att det därför finns en rent kommersiell marknad även för icke-vänsterlitteratur.

Ett speciellt område som kräver uppmärksamhet är det vänstersocialistiska inslaget i universitetens kurslitteratur. Här har redan gjorts vissa insatser för att kartlägga situationen. Vad som bör åstadkommas är en uppföljning och motvikt i form av exempelvis motböcker på minst samma vetenskapliga nivå.

Skolinformation

Vänstervågen har under det senaste året kommit in i en andra fas. Skummet ryker inte så uppseendeväckande högt som i den närmast föregående perioden, men dyningen har en desto farligare styrka. Det kanske viktigaste slaget utkämpas just nu inom skolan. Vänstervågen har nått läroböcker, skolradioprogram, åtskilliga lärare och givetvis på det sättet att eleverna drabbas av massmedia och de organiserade politiska aktiviteterna.

Vi har mött en starkt gensvar för vår skolinformation som är den sektor, som vi utträttat mest på och där vi siktar till en fortsatt utbyggnad. (Bild 3) Det ligger i utvecklingens art att vi utöver framställningen av material i ökad utsträckning måste kritiskt granska vad som försiggår i skolan och reagera mot vänsterindoktrineringen. Ett specialproblem utgör TRU och skolradion genom de ofta ogenerat osakliga och indoktrinerade programmen. Detta kan komma att bli ett huvudproblem om det skapas ett monopolföretag för läromedel till skolan genom sammansmältningen av TRU, skolradion och Allmänna Förlaget. Få saker torde vara mer angelägna att söka stoppa än de planer i denna riktningen, som för närvarande finns inom utbildningsdepartementet.

Den lokala kontakten mellan skolan och företag är givetvis av utomordentlig betydelse. Bland organisationerna är det i första hand Industriförbundet som har intresserat sig för ett utvecklings- och servicearbete i förhållande till företagen på detta område. I många fall är det önskvärt med ett samarbete mellan företagen på en ort för att uppnå lämpliga former för kontakterna med skolan och för en spridning av informationsarbetet. Någon för detta ändamål helt idealistisk lokal organisationsstruktur existerar som bekant inte, men det är inte minst därför tacknämligt att man inom Verkstadsföreningen och dess lokalgrupper har tagit upp dessa frågor på programmet. Vi kommer givetvis att tillsammans med Industriförbundets stödja dessa ansträngningar på att sprida lämpliga modeller för de lokala organisationer arbetets bedrivande liksom vi vill medverka med framställningen av erforderligt material för det lokala arbetet.

Debatten inom näringslivet

De som arbetar i ledande positioner inom näringslivet måste tro på sin egen sak. Det är förutsättningen för att de skall kunna föra budskapet vidare. De senaste årens debatt i förening med den förda politiken gentemot företagsamhet har spritt en tendens till resignation och tvivel långt in i företags ledningarna. De enskilda företagen måste ha en övertygelse om den egna insatsens samhällsnytta och chefer i storföretagen, även på några leds avstånd från den högsta

företagsledningen, måste ha en otvetydig känsla för det privata näringslivets fördelar och möjligheter. Att säkerställa dessa grundläggande förutsättningar kan inte uppnås genom någon enkel envägsinformation. En förmedling av fakta är väsentlig, men de avgörande framstegen måste nås genom en debatt som engagerar de som arbetar i ledande ställning i företagen.

Det har gjorts många försök att skriva en näringslivets ideologi. De har alla misslyckats. Enligt min mening beror det på att man utgått från föreställningen att det finns en sådan ideologi och att uppgiften vore att sammanställa och nedteckna den. Vi måste skapa en näringslivets ideologi genom en debatt som med stor bredd engagerar människor, verksamma inom näringslivet. (Bild 4)

Syftet med debatten har här formulerats: «Att bidra till en positivt utformad referensram för individers samverkan inom företag och samhället.» Genom våra företagsledarekonferenser och genom regionala och lokala diskussioner kan vi nå och aktivera något tusental företagsledare. De kommer i sin tur att föra diskussionen vidare inom sina företag, där vi fortlöpande genom tidningen Arbetsgivaren kan nå en publik av storleksordningen 100 000 personer. Antalet anställda vid de företag där dessa är verksamma kan beräknas vara ungefär 1 miljon.

Utbytet av idéer inom ett företag är till stor del en självgenererande process, men den kan otvivelaktigt fås att fungera mer effektivt genom medvetna åtgärder. Det är min förhoppning att vi så småningom inom detta projekts ram skall kunna ta upp ett utvecklingsarbete, som berör kommunikationen inom företagen. För dagen har jag emellertid inte något mer konkret att säga på den punkten. Däremot vill jag ta upp en diskussion beträffande utveckling av tidningen Arbetsgivaren. (Bild 5)

Arbetsgivaren

Arbetsgivaren utkommer 22 gånger om året (varannan fredag). Denna utgivningstakt har under senare år skapat tilltagande svårigheter att fullfölja uppgiften som informationsorgan och opinionsbildare. Nyheter, kommentarer distribueras numera mycket snabbt och konsumeras lika snabbt. Efter en kort tid är nyheten/kommentaren överspelad och intresset riktat mot andra debattämnen. Detta har lett till tankar på en övergång till veckoutgivningen, som skulle ge möjligheten att tidningen dess aktualitet som krävs i dagens informationsklimat. Dessutom skulle uppkomma möjlighet för en bredare och allsidigt bevakning, eftersom totalantalet sidor per år skulle öka. (Dock inte i proportion eftersom vi tänkt oss uteslutande 8-sidiga nummer.) Härigenom skulle utrymme ges för den interna näringslivs debatt, som jag nyss berörde. Eftersom företagschefer mer undantagsvis har tid att skriva artiklar skulle debatten till största delen utformas som intervjuer och reportage.

En veckoutgivning skulle även skapa en nödvändig motvikt till den upprustning av fackförbunds- och tjänstemannspressen som ägt rum och fortfarande pågår. Som bekant distribueras för närvarande em veckoutgivning i stor upplaga av tidningen Fackföreningsrörelsen.

En tätare utgivning av Arbetsgivaren kräver ökade ekonomiska och personella resurser. Å andra sidan frigörs vid årsskiftet resurser, som hittills bundits av Industria. Vi har otvivelaktigt behov av ett brett näringsliv organ, som kan informera och engagera. Det finns många tänkbara lösningar på den uppgiften, men detta är den som kan ge ett säkert utbyte med ett minimalt risktagande. Kostnaderna kan nedbringas genom annonser, men vi tror att de skulle sudda ut tidningens profil och därmed inbringa dess attraktivitet.

Några värderingar

Vilket budskap är det då vi vill föra fram? (Bild 6) Även om det är debatten som i sig skall ge svaret måste vi givetvis starta med vissa grundläggande föreställningar. Jag har här tecknat ned några värderingar som kan te sig banala, men som närmare besett torde vara ganska kontroversiella i förhållande till de idéströmningar som just nu regerar vårt samhälle.

En strävan att lösa skilda problem i kollektiva former är för närvarande mycket markerad. Jag tror att vi har mycket att vinna genom att konsekvent hävda individens intresse, där de risikerar att komma i kläm i den kollektiva kvarnen. Det givetvis ingen ny linje för oss. Vi har alltid slagit vakt den individuella lönedifferentieringen. Vi har i den företags demokratiska debatten hävdad de enskilda medarbetarnas intresse där motparten mer har sett till kollektivets makt. Vi har självfallet alltid slagit vakt om individens rätt till eget företagande. Jag menar att vi på ett mer genomgående sätt bör hävda detta synsätts fördelar för alla människor i samhället.

Samtidigt som maktapparaten, socialdemokratin – fackföreningsrörelsens, arbetar efter allt mer kollektivistiska, centralistiska former är det uppenbart att denna politik har fått en motreaktion bland stora medborgargrupper, som ännu är ganska vildvuxen och oartikulerad. Det gäller för oss att visa fram den modell för ett decentraliserat beslutsfattande, som det enskilda näringslivet representerar.

«Åsikt grundad på insikt» är den slogan som vi fört fram i utställningen Framsyn. Det är ett vemodigt tidens tecken att denna punkt skall behöva framhållas. Det är dessvärre ett faktum att kvaliteten på beslutsfattandet har sjunkit i de statliga organen till följd av att man låtit fakta och analys ersättas av ett politiskt passande engagemang. Samma tendens är påtaglig vid vissa vetenskapliga institutioner. Ett målmedvetet hävdande av dessa enkla arbets etiska regler synes därför väsentligt.

Inte minst under konflikten på den offentliga sektorn har man medvetet sökt driva fram klassekampstämningar. Det är svårt att finna någon saklig grund till detta. Denna församling har i hög grad medverkat till den utjämning av arbetsvillkor som i hög grad medverkat till den utjämning av arbetsvillkor som skett i detta land under de senaste decennierna. Den organiserade arbetarrörelsen anser sig för närvarande ha behov av att förstärka motsättningarna inom samhället. Det torde näringslivets och arbetsfredens intresse att motverka föreställningarna om ökade motsättningar. De viktigaste vägarna att uppnå detta är faktainformation och en fortsatt utveckling av samarbetet i företagen.

Övriga aktiviteter

Jag har uppehållit mig vid de områden som jag uppskattar som de strategiskt mest betydelsefulla, men låt mig för fullständigheten skulle ringa även om våra fortlöpande aktiviteter. (Bild 7) Vi kommer att fortsätta med kontakterna med väsentliga målgrupper. Det är bland annat journalister, riksdagspolitiker, student- och ungdomspolitiker. Vidare vore det bra, om vi kunde åstadkomma sådana kontakter med den stora och något diffusa skara, som går under beteckningen kulturarbetare och som betyder rätt mycket för opinionsbildningen. Någon färdig idé om hur detta ske har jag dock inte.

Vi har påbörjat en intensifierad bevakning av radio och TV och har även en del pågående utredningar på denna sektor, och ja tror inte att behoven av den sortens verksamhet kommer att bortfalla under de närmaste åren. En speciell fråga som följer med uppmärksamhet är utvecklingen av nya media på TV-området. Sannolikt kommer vi att starta en del försöksverksamhet med utnyttjande av dessa under perioden.

Jag utvecklade problematiken kring användandet av massmedia en smula i promemorian från oktober i fjol. Låt mig här endast säga att jag tror att det kan vara motiverat att under den här

diskuterade perioden satsa på några större omsorgsfullt utvalda och genomtänkta kampanjer. Tänkbara områden för sådana kampanjer är arbetsmiljön, invandrarna, vuxenutbildning och kreativitetsproblemet. Med tanke på att kampanjer av det slag som här åsyftas är utomordentligt kostnadskrävande- som regel kan man knappast göra någon verkningsfull insats med en mindre satsning än en miljon kronor- synes det lämpligt att, när vi önskar genomföra en sådan kampanj, vi gör den till föremål för en särskild föredragning för styrelsen.

Jag är tacksam för styrelsens synpunkt på denna skiss till uppläggning av verksamheten för den närmaste treårsperioden och speciellt på den ifrågasatta utvecklingen av Arbetsgivaren (Styrelsen beslöt att verksamheten skulle bedrivas enligt de föreslagna riktlinjerna samt att Arbetsgivaren skulle övergå till veckoutgivning från och med 1972,)

S. Eskilsson/MKN

1971.03.22

